

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLER ANA BİLİM DALI
FIKİH BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA YALAN SÖYLEMEYENİN BAZI FİKHÎ
HÜKÜMLERE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Fatma Zehra KUMRAL

AMASYA
Kasım - 2024

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLER ANA BİLİM DALI
FIKİH BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA YALAN SÖYLEMEYENİN BAZI FİKHÎ
HÜKÜMLERE ETKİSİ

Hazırlayan
Fatma Zehra KUMRAL

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Murat POLAT

AMASYA – 2024

TEZ ONAY SAYFASI

Fatma Zehra KUMRAL tarafından hazırlanan “İSLAM HUKUKUNDA YALAN SÖYLEMEYENİN BAZI FIKHÎ HÜKÜMLERE ETKİSİ” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 25/09/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Doç. Dr. Murat POLAT

.....

Üye : Doç. Dr. Abdülkadir TEKİN

.....

Üye : Doç. Dr. Mücahid ÇOLAK

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../.....

.....

Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 25/09/2024

15/10/2024

Fatma Zehra KUMRAL

ÖZET

İSLAM HUKUKUNDA YALAN SÖYLEMENİN BAZI FIKHÎ HÜKÜMLERE ETKİSİ

Fatma Zehra KUMRAL

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ekim/2024

Danışman: Doç. Dr. Murat POLAT

Bu tez, İslam hukukunda yalan söylemeye bağlı bazı fikhî hükümleri ibadat, muamelat ve ukubat başlıkları altında incelemektedir. Araştırmada Kur'an ve hadisler başta olmak üzere fıkıh literatüründe yer alan yalanla ilgili hükümler incelenmiş ve mezheplerin bu konudaki farklı yaklaşımları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu araştırmayla yalan söylemenin büyük günahlar arasında kabul edildiği ve yasaklandığı; ancak bazı durumlarda yalan söylemenin caiz veya mübah olduğu, özellikle de zaruret hallerinde özel şartlarla yalan söylemeye izin verildiği, fikhî hükümler açısından yalan söylemenin etkilerinin olayın bağlamına ve kişinin niyetine göre değişebildiği, yalan söyleyen kişinin güvenilirliğinin ve tanıklık yapma hakkının zarar görebildiği, hatta yalancı şahitlik gibi ağır suçlarda ise suçluya tazir cezasının dahi uygulanabildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, Hüküm, Yalan, Yalancı şahitlik, Kızb, İftira.

ABSTRACT**THE IMPACT OF LYING ON CERTAIN JURISPRUDENTIAL RULINGS IN ISLAMIC
LAW**

Fatma Zehra KUMRAL

Amasya University, Institute of Social Science

Department of Basic Islamic Sciences, M.A., October/2024

Supervisor: Assoc. Prof. Murat POLAT

This thesis examines certain jurisprudential rulings related to lying within Islamic law, categorized under the headings of acts of worship (‘ibādāt), social transactions (mu‘āmalāt), and punishments (‘uqūbāt). In the study, rulings concerning lying found in Islamic jurisprudential literature, particularly the Qur’an and Hadiths, are explored, and the differing approaches of various Islamic legal schools are analyzed comparatively. The research concludes that lying is considered a major sin and is prohibited; however, in certain situations, lying may be deemed permissible or allowed, especially under circumstances of necessity and with specific conditions. The study further reveals that the legal implications of lying vary based on the context and the individual's intent. Additionally, it is found that the credibility of a person who lies and their right to bear witness may be compromised, and in cases of serious offenses such as false testimony, discretionary punishment (ta‘zīr) may even be imposed on the offender.

Keywords: Islamic law, Ruling, Lying, False testimony, Falsehood, Slander.

ÖNSÖZ

İslam, inanç, ahlak ve ibadetler bütünüdür ve bu kapsamda dürüstlük, toplumsal güvenin temeli olarak kabul edilmiştir. Yalan, hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Peygamber Efendimizin hadislerinde yalanın kesin bir dille yasaklandığı ve müminlerin bu kötü fiilden sakınması gerektiği sıkça vurgulanmıştır. Zira, bazı istisnai durumlarda caiz veya mübah olarak değerlendirilebilmektedir. Özellikle zaruret, savaş, arabuluculuk ve can güvenliği gibi özel şartlar altında yalan söylemenin meşruiyeti, İslam âlimleri arasında tartışmalı bir konudur.

Araştırma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yalan kelimesinin ve onun eşanlamlısı olan diğer kavramların üzerinde durulmuş ve mahiyeti noktasında açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümde ise ibadet, muamelât ve ukûbat alanında yalan ile alakalı fikhî hükümler incelenmiştir ve farklı mezheplerin bu meseleye yaklaşımları ele alınmıştır. Burada yalan ile alakalı geniş bir literatürün var olduğu kanaati hasıl olmuştur. Sonuç bölümünde ise, yapılan araştırmaların genel bir değerlendirmesi yapılmış, yalanın ferdî ve ictimai hayatta zararı üzerinde durulduktan sonra bazı durumlarda yalana başvurulabileceği gerçeğine ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra yalanın ibadetlerin geçerliliğini doğrudan etkilemediği ancak ibadetin ruhuna ve maneviyatına zarar verdiği vurgulanmıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgilerini, tecrübelerini ve değerli zamanlarını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli hocalarım Sayın Doç. Dr. Murat POLAT'a, Doç. Dr. Abdülkadir TEKİN'e ve Doç. Dr. Mücahid ÇOLAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, çalışmalarım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ve eşime de sonsuz teşekkür ederim. Bu tez çalışmasının, İslam hukuku ve ahlakı açısından yalan söylemenin fikhî hükümleri konusunda daha fazla bilinç oluşturmaya katkı sağlayacağını ümit ediyorum.

Gayret bizden, tevfik ise Cenâb-ı Hak'tandır.

Fatma Zehra KUMRAL

15/10/2024

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	viii

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları.....	2

II. BÖLÜM

2. İSLAM HUKUKUNDA YALAN KAVRAMI	4
2.1. Sözlük Tanımı	4
2.2. İstilah Tanımı	4
2.3. Mahiyeti	5
2.4. Yalanla Eş Anlamalı Kavramlar.....	7
2.4.1. Tağrîr Kavramı	7
2.4.2. Yalancı Tanıklık (Şehadetü'z- zûr).....	8
2.4.2.1. Sözlük Tanımı	8
2.4.2.2. Hükmü.....	9
2.4.2.3. Şahitliği Kabul Edilmeyenler.....	9
2.4.2.3.1. Eşlerin Birbirleri ve Kölenin Efendisi için Tanıklığı	10
2.4.2.3.2. Kör ve Dilsiz Kişilerin Tanıklığı.....	11
2.4.2.3.3. Had Cezası İşleyen Tanıklığı	12
2.4.2.3.4. Çocuk ve Kölenin Tanıklığı	12
2.4.2.3.5. Kazf Suçu İşleyen Tanıklığı.....	13
2.4.2.3.6. Bazı Suçları İşleyenlerin Tanıklığı.....	13
2.4.3. Bühtan Kavramı	14
2.4.4. İftira Kavramı.....	15

2.4.5. İfk (İftira) Kavramı	16
2.4.6. Kazf Kavramı.....	17
2.4.7. Fücûr Kavramı	17
2.5. Yalanın Çeşitleri.....	18
2.5.1. Allah’a Karşı Yalan İsnat Etmek.....	18
2.5.2. Peygamberlere Karşı Yalan İsnat Etmek.....	20
2.5.3. İnsanlara Karşı Yalan İsnat Etmek	23
2.5.3.1. Yalan Yere Yemin Etmek.....	23
2.6. Yalanın Toplumsal Zararları.....	28

III. BÖLÜM

3. YALAN SÖYLEMENİN FIKHÎ HÜKÜMLERİ	30
3.1. Yalan Söylemenin Dinî Hükümü	30
3.1.1. Yalan Söylemenin Haram Olduğu Durumlar	32
3.1.1.1. Şaka ile Yalan.....	32
3.1.1.2. Övgüde Yalan.....	33
3.1.1.3. Çocuklara Karşı Yalan	33
3.1.1.4. Eylemlerde Yalan	34
3.1.1.5. Dolaylı Anlatımda Yalan.....	35
3.1.2. Yalan Söylemenin Mekruh Olduğu Durumlar	38
3.1.2.1. Eşler Arasında Yalan	38
3.1.2.2. İmâlî Konuşmalar Yalan.....	39
3.1.3. Yalan Söylemenin Müstehab Olduğu Durumlar	39
3.1.4. Yalan Söylemenin Farz Olduğu Durumlar.....	41
3.1.4.1. İkrahtan Öldürülme Tehlikesi	41
3.1.4.2. İkrahtan Zina İftirası, Hırsızlık ve Mal İtlafi	42
3.1.5. Yalan Söylemenin Mübah Olduğu Durumlar.....	43
3.2. Avukatlık	45
3.3. İbadetler ile İlgili Hükümler	46
3.3.1. Niyetin Saflığı ve Doğruluğun Önemi	46
3.3.2. Namazla İlgili Yalan.....	47
3.3.3. Oruçla İlgili Yalanlar.....	48
3.3.4. Zekâtla İlgili Yalanlar.....	49
3.3.5. Ramazan Hilali Hakkında Yalan	51

3.3.6. Muamelat ile ilgili Hükümler.....	51
3.3.7. Borçlar Hukukunda Yalan.....	52
3.3.8. Aile Hukukunda Yalan	59
3.3.8.1. İkrâh veya Tehdit Altında Yapılan Nikâh.....	59
3.3.8.2. İkrâh veya Tehdit Altında Yapılan Boşama.....	60
3.3.8.3. Rec'at Hakkında Yalan.....	61
3.3.8.4. Yalandan Boşama.....	63
3.3.8.5. Zihar Yemininde Yalan.....	65
3.3.8.6. Üç Talakta Yalan	65
3.3.8.7. Boşanmada Yalan.....	66
3.3.8.8. Mulâane'de Yalan	66
3.3.8.9. Nafakada Yalan	69
3.3.8.10. Muhâlaa'da Yalan	70
3.4. Ukubat ile İlgili Hükümler.....	71
3.4.1. Yalancı Şahitlik	75
3.4.2. Recm Cezasının Uygulanmasında Yalan	79
3.4.3. Had Cezalarında Yalan.....	80
IV.BÖLÜM	
4. SONUÇ	82
KAYNAKÇA	85
ÖZ GEÇMİŞ	97

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
AÜ.	: Amasya Üniversitesi
Cc.	: Celle celâlihû
H.	: Hicrî
Hız.	: Hazreti
Nşr.	: Neşreden
r.a	: Radıyallâhu anh
Çev.	: Çeviren
s.	: Sayfa
s.a.v	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
Yay.	: Yayınları
Dia	: Diyanet İşleri Başkanlığı Ansiklopedisi
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Bkz.	: Bakınız

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Yalan, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren etik, hukuk ve felsefe gibi birçok disiplinin merkezinde yer almış, evrensel bir meseledir. Çalışmamızda İslam hukuku çerçevesinde yalanın hukuki ve ahlaki boyutları ele alınmış; yalanın günah bir eylem mi yoksa belirli şartlar altında affedilebilir mi olduğu sorusu üzerine araştırma yapılmıştır. İslam düşüncesinde yalanın yeri, toplumsal etkileri ve etik değerler üzerindeki sonuçları, farklı disiplinler arasındaki karşılaştırmalı çalışmalarla birlikte analiz edilmiştir.

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İslam hukukunda yalanın fikhî boyutları derinlemesine incelenerek, yalan kavramının tanımı, türleri ve bu fiilin hukuki ve ahlaki sonuçları ele alınacaktır. İkinci bölümde ise ibadet, muamelat ve ukubat gibi temel İslami alanlarda yalanın hükümleri ve etkileri değerlendirilecektir. Ayrıca, zorunluluk hallerinde yalan söyleme meselesi, İslam alimlerinin fikhî görüşleri çerçevesinde tartışılacak ve bu bağlamda karşılaşılan örnek olaylar incelenecektir.

Allah, iyiliği emretmiş ve kötülükten sakındırmıştır. Yalan, ahlaki bozulmanın bir göstergesi olup, her türlü kötülüğe kapı açarken, doğruluk ve sadakat huzura ve güvene vesile olur. Bu sebeple doğruluk hayatın her alanında temel alınmalı, yalandan ve onun doğuracağı kötülüklerden kaçınılmalıdır. Fıkıh ilminin konusu şer'î amelî hükümler olduğundan, bu çalışmada yalan üzerine kurulu muamelelerin dini hükümleri ele alınarak, İslam hukuku açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı, İslam hukuku (fıkıh) bağlamında yalan söylemeye ilişkin hükümlerin derinlemesine incelenmesi ve İslami perspektiften yalanın ahlaki, dini ve hukuki boyutlarının ortaya konulmasıdır. Çalışma, Kur'an, hadisler ve İslam âlimlerinin görüşleri ışığında, yalan söylemenin hangi durumlarda haram, mekruh ya da mübah sayılabileceğini analiz etmeyi hedeflemektedir.

Araştırma, İslam hukukunda yalan söylemeye ilişkin hükümlerde dört ana mezhep (Hanefi, Şafi, Maliki, Hanbeli) arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri karşılaştırmalı olarak ele almayı da amaçlamaktadır. Bu farklılıkların, yalanın kabul edilebilirliği ve cezai yaptırımları üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Yalan söylemenin sadece hukuki bir mesele değil, aynı

zamanda ahlaki ve dini bir sorumluluk olduğu gerçeği üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, yalanın bireysel ve toplumsal ahlaka etkisi, iman ve takva bağlamında ele alınarak değerlendirilecektir. Bu alandaki araştırmalar genellikle yalanın belirli bağlamlardaki durumunu ele almaktadır. Bu çalışma ise, İslam perspektifinden yalanın bir Müslümanın hayatını nasıl etkilediğini incelemeyi ve İslam hukuku çerçevesinde ayrıntılı bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Buna rağmen hukuk alanının genişliği göz önünde bulundurularak, çalışmamız "yalan söylemeye bağlı bazı fikhî hükümler" çerçevesinde daraltılmıştır.

1.3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Bu araştırmanın metodolojisi, İslam hukuku (fıkıh) bağlamında yalan söylemeye ilişkin hükümleri derinlemesine incelemek üzere bir literatür taraması ve nitel bir analiz yaklaşımını içermektedir.

İlk aşamada, klasik İslami fıkıh eserleri taranacak ve yalan söyleme ile ilgili temel hükümler ortaya konulacaktır. Bu kapsamda, İmam Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed bin Hanbel gibi dört büyük mezhebin kurucularının eserleri ile birlikte, çağdaş İslami hukuk âlimlerinin görüşleri de değerlendirilecektir. Ayrıca, yalanın farklı bağlamlardaki (örneğin, sosyal ilişkiler, ticaret, mahkemelerde tanıklık) etkileri ele alınacaktır. Yalan kavramının İslam hukuku içindeki yeri, Kur'an ve hadisler ışığında analiz edilecektir. Bu aşamada, yalan söylemenin tanımı, türleri ve bunların dinî-hukuki karşılıkları incelenecektir. İlgili Kur'an ayetleri ve hadisler bağlamında yalanın ahlaki ve hukuki boyutları tartışılacaktır.

İslami mezheplerin yalan söyleme ile ilgili hüküm ve uygulamaları karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınacaktır. Hangi durumlarda yalanın caiz görülebileceği, hangi hallerde haram olduğu ve bu fiilin dinî-hukuki sonuçları ayrıntılı olarak tartışılacaktır. Özellikle, yalan söylemeye bağlı cezaî yaptırımlar veya kefaretlar gibi hususlar değerlendirilecektir.

Araştırmanın son aşamasında, elde edilen bulgular İslam'ın yalan söyleme konusunda ortaya koyduğu hükümler doğrultusunda değerlendirilecektir. Araştırma, literatür taraması ve analitik inceleme yöntemine dayanmaktadır. Klasik ve modern fıkıh kaynakları incelenmiş; Serahsî'nin (ö. 483/1090 [?]) *"el-Mebsût"*, Şeyh Nizam ve Cemaatün min Ulemai'l-Hind'in *"el-Fetâva'l-Hindiyye (el-Âlemgîriyye)"*, Malik b.Enes'in *"el-Muvatta'"*, İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) *"el-Muğnî"*, İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *"el-Muhallâ"*, Merginânî'nin *"el-Hidâye"*, İbnü'l-Hümâm'ın (ö. 861/1457) *"Fethu'l-Kadir"* ve İmam Şafiî'nin (ö. 204/820) *"el-Umm"* gibi temel eserlerden ve Kütüb-i Sitte tercümelerinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte, modern akademik çalışmalar ve yorumlar da değerlendirilerek konunun güncel bağlamda

anlaşılması sağlanmıştır. Bu metodoloji, çalışmanın bilimsel bir zemine dayandırılmasını ve güvenilir kaynaklara dayalı bir analiz sunmasını amaçlamaktadır.

II. BÖLÜM

2. İSLAM HUKUKUNDA YALAN KAVRAMI

2.1. Sözlük Tanımı

Yalan kelimesi, "كذب" kökünden gelir ve doğruluğun aksine işaret eder.¹

"Kizb" kavramı, Arapça kökenli bir kelimedir ve bilerek gerçeği saklamayı, yanıltıcı şekilde sunmayı veya yanıltıcı ifadeler kullanarak birini aldatmayı amaçlayan bir kavramdır. Bu kelime, yalan veya yalan söyleme² eylemini ifade eder. Yalan ve yalancılık, başkalarını aldatmak amacıyla söylenen ve gerçeği yansıtmayan ifadelerdir.³ Aynı zamanda, sözlerin ve tavırların çelişmesini ve tutarsızlığını ifade etmek için de kullanılır.⁴

2.2. İstilah Tanımı

Kizb" kelimesinin istilah manası, söylenen sözün gerçeğe uygun olmamasını ifade eder. Türkçe'de "yalan" kelimesiyle karşılık bulan "kizb" doğruluk prensiplerine ve etik değerlere aykırı bir davranıştır. Sözün, bilinçli bir şekilde gerçeği çarpıtarak, gizleyerek ya da yanıltarak ifade edilmesini kapsar. İslam ahlakında, dürüstlük ve doğruluk, bireyin karakter gelişiminde önemli bir yer tutar. Bunun aksi ise ahlaki bir sorun olarak kabul edilir. İslam'ın öğretileri, müminlere doğruluk ilkesine sadık kalmayı ve yalan söylemekten kaçınmayı öğütler.

Yalan, bir şey hakkında gerçekte olduğundan farklı bir şekilde bilgi vermektir. Bu bilginin kasıtlı veya yanlışlıkla verilmiş olması yalan olmasını değiştirmez.⁵

Câhiz'e göre "Yalan, bir şey hakkında gerçekte olduğundan farklı bir şekilde bilgi vermek."⁶ anlamına gelir. Kûfî ise "Yalan, bu durumu bildiğiniz halde bilinçli olarak bir şey hakkında gerçek olmayan bilgi vermektir."⁷ demiştir. Maverdi, "Yalan, tüm kötülüklerin toplamıdır, tüm kötü niteliklerin ve kınanmaların kaynağıdır; çünkü yalan dedikodu üretir, dedikodu da nefrete dönüşür, nefret ise düşmanlığa yol açar. Düşmanlıkla birlikte ne güven ne

¹ Fahreddin Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım (Ankara: Akçağ Yayınları, 1990), 5/168.

² Mehmet Bahaeddin Toven, *Yeni Türkçe Lûga*, ed. Abdülkadir Hayber (Ankara: TDK Yay, 2004), 391.

³ İsmail Parlatır vd. *Türkçe Sözlük (TDK)* (Ankara, 1998), 2372-2373.

⁴ Ebu'l- Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arabi'l-muhit* (Beyrut: Dâru'l Fikr, 1994), 1/704-705.

⁵ İbn Hacer el- Askalânî, *Fethu'l-bârî*, çev. Halil Aldemir- Soner Duman (İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2013), 6/242.

⁶ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb Câhiz, *Ahlak ve Eğitim* (İstanbul: Veciz Yayınları, 2019), 32.

⁷ Ebû'l-Bekâ Kefevî, *el-Külliyât*, ed. Adnân Dervîş- Muhammed el-Mısırî (Beyrut: Müessesese-Risale yayınevi, ts.), 556.

de huzur olur. Bu yüzden denir ki: 'Kimin doğruluğu azsa, onun dostu da azdır.'⁸ şeklinde tanımlamaktadır.

"Kizb" kelimesi, İslamî kaynaklarda "gerçeğe aykırı konuşmak" anlamında kullanılır. Kur'an'da yalan ve yalan söylemek konusu önemli bir yer işgal eder. "Kezebe" kökü ve türevleri, Kur'an'da birçok yerde geçmektedir.⁹ Toplumda güvensizlik ve karmaşaya neden olduğu için Kur'an'da yalan söylemekten kaçınılması öğütlenir.¹⁰ İslam âlimleri, hadislerde de kezeb teriminin kötümser amaç barındırmayan hatalı tutumlar için de kullanılabileceğini belirtirler. Dolayısıyla, kezeb sadece kasıtlı olarak yapılan yalanlarla sınırlı kalmaz, aynı zamanda yanlış anlamalar veya hatalı bilgileri de kapsayabilir. Ancak söz konusu olan sorumluluk noktasında ortaya çıkar. Yani bir kişi bilerek yalan söylediğinde bu kezeb'dir ve bununla ilgili sorumluluktur.

2.3. Mahiyeti

İslam ahlakında, doğruluk ve istikamet önemli kavramlardır. İslam öğretilerine göre, Müslümanlar doğru yolu takip etmeli, hak yoldan sapmadan dosdoğru bir hayat tarzı sergilemeli ve emredildiği şekilde yaşamalıdır. Bu, kişinin Allah'ın buyruklarına ve İslam'ın öğretilerine uygun bir şekilde davranmasını içerir.

İstikamet, adalete ve Allah'ın rızasına uygun yaşamayı ifade eder. İslam, insanlara doğru yolda sebat etmeyi, Allah'ın emirlerine uymayı ve doğruluktan sapmadan yaşamayı öğütler. İslam ahlakında, istikamet zıddı olan eğrilik, doğruluktan sapmak, haksızlık yapmak ve hak ve hukuka aykırı davranışlarda bulunmak olarak nitelendirilir.¹¹

İslam'a göre en kötü yalan, dünyevi ve uhrevi yararı olmayan, insanları yanıltan ve güveni zedeleyen yalandır. Müslümanlar, doğruluk ve dürüstlük ilkesine bağlı kalarak, yalan söylemekten kaçınmalı ve güvenilir birer birey olarak yaşamalıdır.

Yalan ya yasaklanmıştır ya da izin verilmiştir. Yasaklanmış yalan, Allah ve Peygamberi tarafından kınanmış, yasaklanmış ve şiddetle uyarılmış olan yalandır. Âlimler, bu tür yalanı büyük günahlar arasında saymışlardır. İmam Zehebi'ye göre, yalan sahibini küfre götürebilir, örneğin Allah'a ve Peygamberine yalan söylemek gibi.¹² İbn Hacer el Askalani, Zevacir adlı

⁸ Mâverdi Ebu el-Hasan Ali ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Habib el-Basri el-Bağdadi, *Dünya ve Din Edebiyatı* (el-hayat kütüphane evi yayınları, 1998), 262.

⁹ Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l Mufehres li'elfazi'l-Kur'ani'l- Kerim* (Beyrut: Daru'l Marife, 2005), ke-ze-be maddesi.

¹⁰ el-Hac 22/30.

¹¹ Mustafa Öztürk, *Efendimiz'den Ahlâk Ölçüleri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 77.

¹² Şemseddin Ebu Abdullah Muhammad bin Ahmed bin Osman ez-Zehebi, *el-Kebair*, (Mısır: Dar İbn Receb yayınevi, 2003).

eserinde şöyle der: “Kuşkusuz ki, Allah'a ve Peygamberine kasıtlı olarak yalan söylemek, haram bir şeyi helal göstermek veya helal bir şeyi haram göstermek büyük bir küfürdür.”¹³ Bu sebeple, İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre, yasaklanmış yalanın hükmü büyük günahlardandır.

İzin verilen yalanın hükmü ise helaldir ve hatta özellikle düşmanlarla karşı karşıya kalındığında ve Müslümanların kanları, namusları ve malları söz konusu olduğunda bu bir görev olabilir. Bu durumda yalan söylemek bir görev haline gelebilirken, doğru söylemek haram olabilir ve doğru söyleyen günah işler. İslam ahlakında zorunlu durumlarda yalan söylemeye bazı hallerde müsamaha gösterilebileceğine dair deliller bulunmaktadır. Ancak, bu durumlar istisnâ olup, genel prensip olarak doğruluk ve dürüstlük ilkesine bağlı kalınması öğütlenir.

Özellikle hadislerde, yuvadaki refahın bozulmaması, düşmanlıkların çözülmesi, harpte zafer elde edilmesi gibi önemli amaçlar için yalan söylenmesine izin verildiğine dair bazı ifadeler bulunmaktadır.¹⁴ Bu tür durumlarda, yalanın zararları, olayın büyüklüğü ve zaruretin derecesi göz önünde bulundurularak yalan söylenmesine müsamaha gösterilmiştir. Ancak, İslam âlimleri bu tür ruhsatların istismar edilmesinden kaygı duyarlar. Çünkü bu gibi durumlarda yalanın söylenmesi, doğruluk ve dürüstlük prensiplerine aykırıdır ve kişilerin güvenilirliğini sarsabilir. Dolayısıyla, İslam ahlakında, yalanın istismar edilmemesi ve yalnızca gerçekten zaruri durumlarda söylenmesi gerektiği vurgulanır. Bu bakış açısıyla, İslam düşünce geleneğinde, yalnızca dışarıdan görülen davranışların değil, aynı zamanda içten gelen niyetin ve kalbin durumunun da önemli olduğu vurgulanır.

Yalanın yaygınlığı ve etkisi, insanlık tarihinde her zaman büyük bir ahlaki problem olarak kabul edilmiştir. Bu, çoğu inanışlara göre toplumun düzenini bozan ve insanların birbirleriyle ilişkilerini olumsuz etkileyen davranışlar olarak nitelenmiştir. İslam kültüründe de yalan konusunda geniş bir literatür oluşmuştur ve yalanın ciddi sonuçları ve zararları üzerine birçok çalışma yapılmıştır. İslam'da yalan, doğruluk ve dürüstlük prensiplerine aykırıdır ve ahlaki bir sapmadır. Birçok ayette yalanın kötü olduğu vurgulanmıştır. Örneğin, *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin"*¹⁵ gibi ayetlerde doğru söz söylemenin önemi vurgulanmıştır. Hz. Peygamber de doğruluk ve dürüstlüğü önemli bir erdem olarak övmüştür.

¹³ el-Heytemî İbn Hacer, *ez-Zevâcir 'an iktirâfi'l-kebâ'ir* (Beyrut: Darul-Kutub el İlmiyye, 1993), 2/ 124-125.

¹⁴ Müslim, ‘Birr’ 101; Tirmizî, ‘Birr’ 26.

¹⁵ el -Ahzab, 33/70.

2.4. Yalanla Eş Anlamalı Kavramlar

2.4.1. Tağrîr Kavramı

Sözlükte tağrîr kavramı düşük olanı iyi olanla karıştırmaktır.¹⁶ Fıkıh literatüründe "tağrîr" terimi, satım, kira gibi sözleşmelerde bir tarafın ya da bu tarafla bağlantılı üçüncü bir kişinin, kasıtlı olarak diğer tarafa yanıltıcı bilgi veya davranışta bulunarak aldatmasını ifade eder. Bu tür eylemler, genellikle sözleşme şartlarına uyma amacı gütmeksizin, haksız bir çıkar elde etmek için gerçekleştirilir. Fıkıh literatüründe, bu tür aldatıcı davranışlar için "hılâbe", "gış", "tedlîs", "hıyânet", "hud'a/hidâ'" gibi terimler de kullanılmaktadır.

Klasik fıkıh literatüründe, irade ayıpları farklı konular arasında ele alınmıştır. Ancak çağdaş yazarlar tarafından kabul edilen çeşitli tasniflerde tüm bu konularda ortak olarak aldatma (tedlîs, hılâbe) irade ayıpları arasında yer almaktadır. Aldatma, tarafların gerçek iradeleri ile irade beyanları arasında uyumsuzluk yaratarak, sözleşmeye veya anlaşmaya zarar veren bir irade eksikliği olarak kabul edilir. Bu durum, sözleşme sürecinde taraflar arasındaki güvenin sarsılmasına ve âdil bir anlaşmanın gerçekleşmesine engel olabilir.

Aldatma ve düzenbazlık yoluyla insanları tuzağa düşürmek, dünya hayatı ve ahiret yaşamı için sorumlulukları beraberinde getiren hal olduğu tasdik edilmektedir. Bu tür yöntemlerle elde edilen kazançların haram olduğu genel bir kabul görmektedir. Nitekim Hz Peygamber *"Bizi aldatan bizden değildir"* demiştir.¹⁷ Bu ifade, ticaret erbabının dürüst ve güvenilir bir şekilde ticaret yapmalarının övgüsünü dile getirirken, onların bu davranışlarının ahirette büyük bir değer taşıyacağını ifade etmektedir. Hadiste ticaretin adalet ve doğruluk prensiplerine uygun olarak yapıldığı takdirde, bu davranışın şehitlerle aynı derecede yüce bir mertebeye değerlendirileceği vurgulanmaktadır. Bu, ticaretin sadece dünyevi kazançlarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda kişinin ahiretteki mükâfatını etkileyen bir etmen olduğunu belirtir.

Fıkıhta ticari ve sosyal ilişkilerde güvenin ve istikrarın korunmasına büyük önem verilir. Bu sebeple, akitlerin ciddi bir ihlal olmaksızın veya haklı bir gerekçe olmadan bozulmaması esastır. Bu bağlamda, tağrîr ve benzeri irade hatalarının, yapılan akitler üzerindeki etkisi ve sonuçları ayrıntılı bir şekilde tartışılmış ve bir tağrîr/tedlîs doktrini geliştirilmiştir.

¹⁶ Muhammed Abdürraûf Münâvî, *et-Tevkîf alâ mühimmâtî't-taârîf* (Beyrut: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 2002), 252.

¹⁷ Buhârî, 'Îmân' 164; Tirmizî, 'Büyü' 72; Ebû Dâvûd, 'Büyü' 50.

Fıkıh âlimlerinin bir kısmına göre, pazarlık esasına dayalı satışlarda yapılan beyanlar arasında, alıcıya satış akdini feshetme hakkı tanıyan ve gerçeğe aykırı olanları da içeren sözlü tağrîr kabul edilmektedir. Bu durumda, satıcı tarafından yapılan beyanların gerçeğe aykırı olduğu ve satışın aşırı fiyatla gerçekleştiği ortaya çıkarsa, alıcının satış akdini feshetme yetkisi bulunmaktadır. Örneğin, satıcının daha önce daha yüksek bir fiyat teklif edildiğini iddia etmesi veya maliyetin altında satış yapılamayacağını belirtmesi gibi beyanlar, alıcının akdi feshetme hakkını doğurabilir.

Satıcının, alıcıyı kasten aldatmak amacıyla, ürünle ilgili bildiği kusurları açıklamamak için sessiz kaldığı durumlarda tağrîr gerçekleşir. Bu tür bir tağrîr, "tağrîr bi'l-kitmân" olarak adlandırılır. Bu durumda satıcı, malın saklı kusurlarını gizleyerek alıcıyı yanıltmaya çalışır ve bu şekilde aldatıcı bir ticaret gerçekleştirmeye teşebbüs eder.¹⁸

Fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre, alıcının, gizlenen kusurun önemli bir ayıp oluşturması durumunda sözleşmeyi bozma hakkına sahip olması gerektiği görüşü hâkimken, Mâlikî mezhebine göre kusurun niteliğinden bağımsız olarak alıcının bu hakkı elde etmesi gerektiği savunulmaktadır.

Üçüncü kişilerin katkısıyla gerçekleşen aldatma biçimleri arasında, satın alma niyeti olmadığı halde satışta mal sahibiyle iş birliği yaparak alıcı gibi davranan ve malı değerinden daha yüksek bir fiyatla satın almak için görünen üçüncü kişilerin rol aldığı "neceş"¹⁹ adı verilen durum öne çıkmaktadır.²⁰ Kandırma alışverişte, evlilikte, yönetimde değişik alanlarda durumu gerçeğe muhalif şekilde göstermektir, bu da yalanın bir şekilde tezahürüdür

2.4.2. Yalancı Tanıklık (Şehadetü'z- zûr)

2.4.2.1. Sözlük Tanımı

"شهادة الزور" Arapçada "yalan şahitlik" veya "yalan tanıklık" anlamına gelir. İslam hukukunda "şehadetü'z-zur" olarak bilinen bu kavram, bir kişinin yargı veya diğer durumlarda yalan tanıklık yapması anlamına gelir.

"الزور" kelimesi, İbn Fâris'e göre "ze, vâ ve râ" harflerinin birleşiminden oluşan ve eğilim ve sapmayı ifade eden bir kökten gelir. Bu sebeple yalanın "الزور" olarak

¹⁸ Abdülkerîm b. Muhammed Râfîî, *eş-Şerhu'l-kebîr* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2015), 4/324-325.; Şîrbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/480.

¹⁹ Detaylı bilgi 'Ticarette Yalanın Sonuçları' bölümünde mevcuttur.

²⁰ Hacı Mehmet Günay, "Tağrîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/375-376.

adlandırılmasının sebebi, doğru yoldan sapmış olmasıdır. Râgıb'ın dediği gibi, yalan için "الزور" denir çünkü yalan, kendi doğruluğundan sapmıştır.

"ez- Zûr", yalan ve batıl şahitlik yapmak demektir, yani batıl olaylara tanıklık etmek demektir.²¹ Bu bağlamda Allah Teala şöyle buyurur: "Onlar ki asılsız şeylere şahitlik etmezler, boş söz ve işlere rastladıklarında onurlu bir şekilde geçip giderler."²²

2.4.2.2. Hükümü

Yalancı şahitlik yalan söylemek, zulmetmek ve Allah'ın hudutlarını aşmaktır. İmam Zehebi, yalancı şahitliğin büyük günahlardan olduğunu belirtmiştir ve "Yalancı şahit, şahitliği ile büyük günahlar ve kötülükler işlemiştir." şeklinde tanımlamıştır. Bunun ilk gerekçesi yalan ve iftiradır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "Şüphesiz ki Allah, haddi aşan ve çok yalan söyleyen kimseyi doğru yola iletmez."²³

Yalancı şahitliğin büyük günahlardan sayılmasının bir diğer nedeni ise bu şahitliğin başkasının malına, ırzına ve nefesine zulmetmiş olmasıdır. Yalancı şahitlik, lehine şahitlik ettiği kimseye haram parayı vererek zulmetmiş, onu şahit tutmuş ve bu nedenle cehennem ona vacip olmuştur. Şahitlik ettiği kimseye haram parayı vererek zulmetmiş, onu şahit tutmuş ve ona cehennem vacip olmuştur. Büyük günahlardan olmasının bir diğer nedeni ise, şahitliği yapan kişinin Allah Teâlâ'nın haram kıldığı malı, kanı ve ırzını helal saymasıdır.²⁴

2.4.2.3. Şahitliği Kabul Edilmeyenler

İslam hukukunda şahitlik önemli bir konudur. Hangi dava olursa olsun, hepsinde tanıklık yapacak kişinin belirli özelliklere sahip olması gerekir. Bazı kişilerin ise şahitliği geçersizdir ve kabul edilmez. Öncelikle tanıklık yapan kişinin adalet sahibi olması gerekir. Yani büyük günahları işlememiş ve küçük günahlarda ısrarcı olmamalıdır. Zira bu gibi kişiler fasık sayılır ve onların tanıklığının geçersiz olduğu âyet-i kerimede belirtilmiştir.²⁵ Ayette, haberlerin doğruluğunu ve güvenilirliğini araştırmanın önemi vurgulanıyor. Bir mümin olarak, başkalarından gelen bilgileri sorgulamak ve doğruluğunu teyit etmek bizim

²¹ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî Hemedânî, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa (Mukayeseli Lugat)* (Kahire: Daru'l-Fikr Yayınları, 1979), 3/36; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arabi'l-muhit*, 4/336-337.

²² el- Furkan 25/72.

²³ el- Mü'min 40/28.

²⁴ Ebu Abdillâh Şemsüddin Muhammed Zehebi, *el-Kebair*, ed. Naser bin Ahmad ed-Dimyati (Mısır: Dar İbn Receb yayınevi, 2003), 106-107.

²⁵ el Hucurat 49/6. ("Ey mü'minler, size fasık bir kimse bir haber getirince, onun iç yüzünü iyice araştırıp tahkik ediniz. Yoksa bir topluluğa bilmeden fenalık edersiniz de sonra ettiğimize pişman olursunuz.")

sorumluluğumuzdadır. Özellikle, bir kişinin itibarını zedeleyebilecek veya bir topluluğa zarar verebilecek bilgileri yaymadan önce dikkatli olmalıyız. Bu, yanlış anlaşılmalara ve haksızlıkları önlemeye yardımcı olur ve toplumda güven ve adalete katkıda bulunur.

2.4.2.3.1. Eşlerin Birbirleri ve Kölenin Efendisi için Tanıklığı

Suçlamalar, zaman zaman bir kişinin lehine tanıklık yapılmasının sebebi olabilir. Bu sebep, tanığın kendisiyle olan ilişkisini gösteren bir yakınlık veya bağıdır.²⁶ Bu, toplumda yaygın bir âdettir. İnsanlar, âdil olsun veya olmasın, genellikle yabancılara karşı yakınlarına ve akrabalarına eğilim gösterirler. Bu nedenle, bu şekilde yapılan tanıklıklarda yalan ifadeler bulunabilir. Zira Şureyh'e (r.a.) göre babanın oğlu, oğlun babası, kadının kocası, kocanın eşi ve kölenin efendisi için yapılan tanıklıklar geçerli kabul edilmez. Çünkü o, bu kişiler lehine yapılan tanıklıkların âdil olmadığına inanıyor. Bunun aksini savunan İmam Mâlik (r.a.) ise bir kişinin başkası lehine tanıklık etmesini, birbirine karşı yaptıkları tanıklıklarla kıyaslayarak geçerli saymıştır.²⁷ Çünkü bir kişinin dürüstlüğü, haram olduğuna inandığı şeylerden kaçınmasında yatar. Bu nedenle, bir kişinin akrabası lehine yaptığı tanıklık da bir kişinin başka birinin lehine tanıklığı gibi kabul edilir. Bu durum, akrabalık ilişkisi veya yakınlık durumundan bağımsızdır. Yani, bir kişinin kardeşi veya babası lehine yaptığı tanıklık da geçerlidir. Haramdan kaçınma delili olduğu sürece, birbirlerine eğilim göstermeleri, doğal bir eğilim olduğundan dikkate alınmaz.

Bir rivayete göre Hasan (r.a.) ve Kanber, Kadı Şureyh'in (r.a.) huzurunda zırh giysisinin Hz. Ali'nin olduğuna şahitlik ettiler. Kadı, farklı birini şahit olarak getirmelerini istedi. Buna karşılık Ali (r.a.) "Kim için?" diye sorunca, "Hasan için" cevabını aldı. Hz. Ali (r.a.) şaşkınlık içerisinde kadıya, "Hasan ve Hüseyin'in cennetlik gençler olduğunu duyup duymadığını" sordu. O ise işittiğini fakat yine de farklı birini tanık olarak getirmesini istedi. Buna karşılık Ali (r.a.) önce onu görevinden aldı, sonra ise onu takdir edip maaşını çoğaltarak görevine iade etti. Böyle vakalar, o zamanda ailenin lehine yapılan tanıklığın geçersiz olduğunu simgelemektedir. Buna rağmen Hz. Ali (r.a.) oğlu için bir ayrıcalık sağlanacağını düşünürken, kadı (r.a.) bu kuralın onlar için de uygulanacağını öne sürdü. Yalan söyleme alışkanlığı olmayan birinin gerçek ve yalan arasındaki ayrımı yapması zordur. Bu nedenle, karar verme sürecinde, dikkate alınabilecek en güvenilir yol, delil üzerine olandır. Gerçeklerin doğruluğunu belirleme sürecinde, mevcut kanıtlar ve açıkça görülen durumlar dikkate alınır. Kadı'nın bu düşüncesini

²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/183-208.

²⁷ Kurtûbî, *el-Cami li-âhkâmî'l-Kur'an*, 1985, 5/264.

Ali (r.a.) da kabul etmiştir. Zira kadı eğer bu şahitliği kabul etmiş olsaydı, yalanla itham edilme durumu gerçekleşebilirdi.²⁸ Her iki tarafın da âdil bir şekilde dinlendiği, eşit fırsatlara ve olanaklara sahip olduğu bir durumda, gerçeğin ortaya çıkma olasılığının daha yüksek olduğu aşîkârdır. Ancak, eşitlik olmadığı durumlarda, yani bir tarafın diğerine göre avantajlı olduğu veya ayrıcalıklı olduğu durumlarda, gerçeğin ortaya çıkma olasılığının azaldığını veya adaletin sağlanmasının zorlaştığını görebiliriz. Bu nedenle, adaletin tesis edilmesi ve gerçeğin ortaya çıkması için her iki tarafın eşit şekilde muamele görmesi ve eşit fırsatlara sahip olması önemlidir.

İmam Şâfiî'ye (r.a.) göre, eşler birbirlerinin lehine şahitlik edebilir. Zira onların birbirinden birer parça olması imkânsız. İzdivaçtan husumet doğabildiği gibi karşı cinse olan istek ve beğenme durumu da gerçekleşebilir.²⁹ O halde, kardeşlik bağına da benzeyebilir veyahut alçalabilir de. Bir izdivacı sonlandırma seçeneği vardır, zira kardeşliğin böyle bir seçeneği mümkün değildir. Eşlerden biri diğerinin canına kıyarsa, kısas cezası uygulanır. Bunun dışında karşı tarafın mülkiyetine sahip olmak, hür olmak anlamına gelmiyor, nitekim bu beraberliğin tek nedeni nikâh akdidir. Evlilik anlaşması, evlilikteki mali ve sosyal konuları düzenleyen belgelerdir ve evlilik içerisindeki mehir gibi mali konuların yanı sıra zihar gibi sosyal konulara da odaklanır. Dolayısıyla bu anlaşma, evlilikteki bazı konularda tanıklığın kabul edilmesine engel değildir, çünkü belirlenen kurallar çerçevesinde hareket edilir.

Hanefî mezhebine göre, evlilik ilişkisi içinde eşlerin birbirleri lehine tanıklık etmeleri bir tür suçlama olarak değerlendirilir.³⁰ Sütanne ve sütabanın, kayınvalide, kayınpeder, damat veya gelin için yapılan şahitlik geçerlidir.³¹

2.4.2.3.2. Kör ve Dilsiz Kişilerin Tanıklığı

Kör bir kişi, insanları kendinden emin bir şekilde ayırt etme gücüne sahip değildir. Bu nedenle, kör birinin tanıklık yapması durumunda, yanlışlık riski ortaya çıkar. Bu risk, gerçeklikle yanıltıcı olma riskiyle benzerlik gösterir. Hz. Ali'nin (r.a.) karşısına âmâ bir şahit geldiğinde kendisi onun şahitliğini kabul etmeyip reddetmişti. İmam Âzam ve İmam Muhammed de bu görüşü kabul etmiştir. Bunun aksini savunan İmam Mâlik ise âmâ birinin şahitliğinin geçerli olduğunu, velâyet ile adalet yönünden bir eksiğinin olmadığını söylemiştir. Şahit olabilmek için ise bunlar gerekli olan sıfatlardır.

²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/183-208.

²⁹ Kurtûbî, *el-Cami li-âhkâmî'l-Kur'an*, 1985, 5/264.

³⁰ Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâyî'l-İslâmî mukarinen bi'l-kanuni'l-vaz'i*, 2/536.

³¹ Abdullah Efendi Yenişehrî, *Behcetü'l-fetâvâ* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2011), 2120.

Körün tanıklığı nasıl kabul olunmuyorsa, dilsizin de kabul edilmez. Şahitlik ancak dil ile olur. Konuşamayan bir kişinin şahitliği şüpheye düşer, zira o diliyle söyleyemediği şeyi işaret yoluyla ifade etmek isteyecektir. Bu işaretle de aktarmak istediği şey anlaşılmayabilir ve şahitliği töhmet altında kalabilir.³²

2.4.2.3.3. Had Cezası İşleyen Tanıklığı

İslam ceza hukukunda had cezası uygulanan kişinin tanıklık yapma ehliyeti, işlediği suçun niteliği ve toplum nezdindeki güvenilirliği açısından önemli bir konudur.

İftira gibi kusurlar işleyip had cezası uygulanan kimselerin şahitliği tartışma konusudur. İbrahim en-Nehai, kadı Şureyh, Hanefî âlimlerimiz ve İbn Abbas'a göre bu kişi tövbe etmiş dahi olsa şahitliği geçersizdir, kabul olunmaz. Buna delil olarak ise İbn Abbas tövbenin Allah ile kul arasında olduğunu, böyle bir kişinin şahitliğini kabul etmediğini vurgulamıştır. Bunun aksine İmam Şafî ve Hz. Ömer tövbe edilmiş ise şahitliğin geçerli olduğunu savunmuştur. Delil olarak ise Şafî, "Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır"³³ âyeti kerimesinin zahir anlamıyla amel etmiştir.

Hz. Peygamber, emanete ihanet eden ve zina işleyen kimselerin tanıklıklarının geçersiz olduğunu beyan etmiştir.³⁴

2.4.2.3.4. Çocuk ve Kölenin Tanıklığı

Şahitliğin ana sıfatları velayet ve ehliyet olduğundan, çocukların ve kölelerin de şahitliği kabul edilmez. Çocuklar gelişim açısından daha genç olduklarından adalet sahibi olmalarını beklemek de abestir. Bu sebeple şahitlik esnasında yalan söyleme eğilimlerinin olması muhtemeldir. Fakihler arasında icma ile köle ve çocuğun şahitliğinin kabul edilmemesinde ittifak vardır. Köle özgür, çocuk da büyüdüktan sonra şahitlik ederse, onların şahitliği geçerli sayılacaktır, fakat bunu fasık için söylemek mümkün değildir. Çünkü fasığın yalan suçlamasında bulunabileceği öne sürülür.³⁵

³² Serahsî, *el-Mebsût*, 16/183-208.

³³ en-Nûr 24/5.

³⁴ Ebu Davud, "Akdiye" 16; Ali Haydar Efendi Ahıskalı, *Dürerü'l-Hukkâm Şerh-i Mecelleti'l Ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 4/246.

³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/183-208. Ali Haydar Efendi Ahıskalı, *Dürerü'l-Hukkâm Şerh-i Mecelleti'l Ahkâm*, 4/246.

2.4.2.3.5. Kazf Suçu İşleyen Tanıklığı

Kazf suçu, bir kimseye zina iftirasında bulunup, bu iddiasını dört güvenilir şahitle destekleyemeyen kişi için cezai yaptırım olan bir suçtur. Bu suç, hem kişinin onur ve haysiyetine yönelik ciddi bir saldırı olarak kabul edilir hem de toplum düzenini bozucu nitelikte olduğundan, Allah hakları kapsamında değerlendirilir.

Maliki, Şafii ve Hanbeli mezheplerinde, kazf suçu işleyen kişinin seksen değnek (celde) cezasına çarptırılması esastır. İftiracı, aynı zamanda yalan söylemekle suçlanır ve şahitlik yapma ehliyetini kaybeder. Bu kişi, tövbe edip durumunu düzeltmedikçe yeniden şahitlik yapamaz. Bu, toplumsal düzenin korunması ve insanların iffetlerinin korunması açısından önemli bir caydırıcı tedbirdir.

Hanefi mezhebinde kazf suçunun cezası da seksen değnektir.³⁶ Kazf suçunu amme hukuku yani Allah hakları kapsamına giren bir suç olarak kabul eden Ebû Hanîfe'nin temsil ettiği görüşe göre kazf cezası affedilemez.³⁷

İslam hukukunda, fasık bir birey, iman açısından mümin olarak kabul edilmese de nikâh ve miras gibi dünyevi meselelerde mümin statüsünde değerlendirilir. Hanefi mezhebi, fasığın nikâh sırasında şahitlik yapmasını geçerli kabul eder; bu yaklaşım, fasığın şahitliğinin yalnızca "tahammül şahitliği" kapsamında ele alınmasıyla açıklanabilir. Bununla birlikte, Hanefi âlimlerinin, fasığın edâ aşamasındaki şahitliği konusunda daha esnek bir tutum sergiledikleri söylenebilir. Ancak Hanefi hukukçuları, kazf (zina iftirası) suçundan dolayı had cezasına çarptırılmış bir fasığın tövbe etse bile şahitliğini geçerli saymazken, Şafîî, Maliki ve Hanbeli mezheplerine mensup fakihler, böyle bir fasığın şahitliğini kabul etmektedir.³⁸

2.4.2.3.6. Bazı Suçları İşleyenlerin Tanıklığı

İslam hukukunda, tanıklık eden kişinin ahlaki durumu ve toplumdaki itibarı büyük önem taşır. Bu bağlamda, faiz yiyen, sürekli sarhoş olan, kadın gibi davranan erkeğin ve şarkıcılık yapan veya ağıt okuyan kimselerin tanıklıkları genellikle kabul edilmez. Bu durum, bu kişilerin yaşam tarzlarının ve davranışlarının, onların dürüstlüğü ve güvenilirliğini zedelemesi nedeniyle ortaya çıkar. Faiz yiyen kişinin haksız kazanç peşinde olması, sürekli sarhoş olan kişinin akıl ve muhakeme yeteneğini kaybetmesi, cinsiyet kimliğiyle oynayan kişinin toplumda güvensizlik yaratması ve şarkıcının zamanını eğlence ve hafif meşreplekle

³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/271. en-Nûr 24/4; Ahıskalı, *Dürerü'l-Hukkâm Şerh-i Mecelleti'l Ahkâm*, 4/246; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 6/79.

³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/109; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3/238.

³⁸ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, 8/655.

geçirmesi, onların tanıklıklarının reddedilmesine sebep olur. Bu kişiler, İslam ahlakı ve adalet anlayışı çerçevesinde güvenilirliklerini yitirdikleri için tanıklık yapma haklarından mahrum bırakılırlar.³⁹

2.4.3. Būhtan Kavramı

"Būhtan" kelimesi, "be-he-te" kökünden türetilmiştir. Bu kök, şüphe ve tereddüt etmek anlamına gelen "dehşet" ve "hayret" in etrafında döner. İbn Fâris'e göre (el-Bâ ve el-Hâ ve et-Tâ) aynı kökten gelir ve şüphe, tereddüt gibi anlamları taşır.

Bir adam şaşırdığında veya tereddüt ettiğinde 'buhite'r-raculu', yani şaşkınlığa düşer denir. 'Yubhetu' (şaşkınlığa düşer) kelimesi 'bahten' şeklinde de kullanılır. Araplara sorulduğunda 'buhtan' kavramı ile yalan kavramı eşit anlama gelir.

Būhtan kavramı, "behte", "yebhetuhu" ve "buhtan" kelimelerinden türemiştir. Bir adama yapmadığı bir şeyi itham etmek anlamına gelir. Bu kişi "mebhut" yani iftiraya uğramış olur. Aynı zamanda iftira anlamına gelir ve Kur'an-ı Kerim'de, "Bir iftirayı aralarında uydurmasınlar."⁴⁰ şeklinde geçmektedir. "Buht" ve "behiyte", yalan ve arkadan konuşma veya birine iftira atmak anlamında da kullanılır.⁴¹

Būhtan kavramının ıstılah anlamı yalan ve iftiradır, onu duyanı dehşete ve hayrete düşürür. "Buhûtan" denmesinin sebebi, dinleyeni şaşkınlığa düşürdüğü içindir. Kefevi bu terimi, dinleyeni şaşkınlığa düşüren ve onu hayrete düşüren yalan olarak tanımlar; bu, yalancılığın en aşırı şeklidir. Eğer bu yalan, hakkında konuşulan kişinin yokluğunda söylenirse, bu iftira olur.⁴²

Münavi bu terimi şöyle tanımlamıştır: "Būhtan, dinleyeni şaşkınlığa düşüren ve onu hayrete düşüren bir yalandır; şiddeti ve dehşetiyle onu sersemletir."⁴³ Būhtan, İslam hukukunda haram kılınmıştır; bu hem kişinin kendisine hem de başkalarına zulümdür. İbn Hacer el-Askalani, būhtanı büyük günahlardan biri olarak kabul etmiş ve onun gıybetten daha kötü olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) hadiste şöyle buyurulmuştur: "Beş şeyin kefareti yoktur: Allah'a şirk koşturmak, haksız yere bir cana kıymak, bir mümine iftira atmak, savaş

³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/183-208.

⁴⁰ el-Mümtehine 60/12.

⁴¹ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Okyânusü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*, çev. Âsım Efendi (İstanbul, 2013), 1/244; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arabi'l-muhît*, 2/12-13; Ahmed Fâris b. Yûsuf Mansur, *Makayisü'l-Lûga*, ts., 1/307.

⁴² Kefevî, *el-Külliyât*.

⁴³ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Okyânusü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*, çev. Âsım Efendi (İstanbul, 2013), 1/244; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arabi'l-muhît*, 2/12-13; Ahmed Fâris b. Yûsuf Mansur, *Makayisü'l-Lûga*, ts., 1/307.

meydanında kaçmak veya haksız yere mal elde etmek için yemin etmek."⁴⁴ Bu hadislerden anlaşıldığına göre Hz. Muhammed (s.a.v), "müminin iftirasını" diğer büyük günahlar arasında zikretmiş ve iftira, yani "büyük günahlar" kategorisinde yer alan yalan ve iftira olarak belirtilmiştir. Nitekim Allah (c.c.) da âyette iftiradan sakındırmıştır.⁴⁵

Hz. Muhammed (s.a.v) bir hadisinde, iftira ve insanların şereflerine zarar vermenin denli büyük bir günah olduğunu vurgulamaktadır. Göğe yükselirken bakır tırnakları olan bir grup görmüş ve onların yüzlerini ve göğüslerini parçaladıklarını gözlemlemiştir. Cebrail'e bu manzarayı göstererek kim olduklarını sorunca, Cebrail, onların iftira atanlar olduğunu söylemiştir.⁴⁶

2.4.4. İftira Kavramı

İftiranın çekimi 'فُتْرَى يُفْتَرِي' şeklindedir ve bu, 'ف ر ي' kökünden türetilmiştir, ki bu parçalamayı işaret eder.

'el-feryu' Arapça dilinde çeşitli anlamlar taşımaktadır ve kullanıldığı bağlama göre değişiklik göstermektedir.

'İftira' kavramı Kuran-ı Kerim'de özellikle, Allah'a iftira atanlar için yalan söylemek anlamında kullanılmıştır.⁴⁷ 'İftira' kavramı aynı zamanda şirk ve zulüm bağlamında da kullanılır. Örneğin, "Allah'a şirk koşan kimse büyük bir günah işlemiş olur"⁴⁸ ayetinde olduğu gibi. ⁴⁹'İftira' kavramı Kuran-ı Kerim'de yalan söylemek anlamında özellikle Allah'a iftira atanlar için kullanılmıştır.⁵⁰ 'İftira' kavramı aynı zamanda şirk ve zulüm bağlamında da kullanılır. "Allah'a şirk koşan kimse büyük bir günah işlemiş olur"⁵¹ ayetinde olduğu gibi.⁵² İftira, toplumu bozan ve insanlar arasında dedikodu yayan kötü ve çirkin bir haslettir.

İftira, büyük bir yalandır. 'İftira kelimesinin anlamı ise gerçek olması mümkün olmayan bir şeyi uydurmak ve icat etmek anlamına gelir.⁵³

İbn Battal, iftiranın "İnsanı hayrete düşüren büyük bir yalan" olduğunu vurgulamıştır.⁵⁴

⁴⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Ebû Hâcîr Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: y.y. 1405/1985).

⁴⁵ el- Ahzab 58/33.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/224.

⁴⁷ en-Nisa, 4/50.

⁴⁸ en-Nisa, 4/48.

⁴⁹ İsfahani, *Kur'an-ı Kerim Kelimelerinin Tefsiri*, 379; Mansur, *Makayisü'l-Lüga*, ts. 154.

⁵⁰ en-Nisa, 4/50.

⁵¹ en-Nisa, 4/48.

⁵² Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Muhammed İsfahani, *Kur'an-ı Kerim Kelimelerinin Tefsiri* (Lübnan:Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 379; Ahmed Fâris b. Yûsuf Mansur, *Makayisü'l-Lüga*, ts. 154.

⁵³ Kefevî, *el-Külliyât*, 154.

⁵⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 449.

2.4.5. İfk (İftira) Kavramı

İfk kavramı sözlükte bir şeyi döndürmek ve onu kendi yönünden başka yöne çevirmek anlamına gelir. İfk haktan batıla yönlendirmesi cihetiyle yalandır. İfkin yalan sayılması, gerçek ve haktan başka yöne çevirmesi yönüyledir.⁵⁵

İbn Kesir şöyle demiştir: "İfk, yalan, iftira ve uydurmadır."⁵⁶ İfk, en tehlikeli, en kötü ve en zararlı yalanlardan biridir. İnsanlar arasında yozlaşmayı, toplumda nifakı yayar, namusu çiğneyebilir, bu yüzden insanlar arasındaki bağlar kesilebilir, aileler parçalanabilir, kan akabilir. Özellikle kıskançlık ve namusu korumayla bilinen Arap toplumlarında namusa saldırmakla ilgili böyle aşırılıklara varır ve yalnızca imanı zayıf ve Allah'tan korkusu az olan biri böylesine aşağılık bir davranışta bulunmaya cesaret edebilir.⁵⁷

Hz. Peygamber, Beni Müreysi seferine eşi Hz. Aişe'yi de beraberinde götürmüştür. Allah, Hz. Peygamber'e eşleriyle perde arkasından konuşmayı emrettiği için Aişe, bir deve üzerine kurulu mahfe adı verilen, etrafı kapalı bir taht gibi oturak üstünde seyahat etmektedir. Seferin geri dönüşünde kabile, Medine'ye yaklaşırken bir mola vermiş ve hava kararmaya başladığında devam etmiştir. Hz. Aişe, ihtiyacını gidermek için kabileden uzaklaşmış ve döndüğünde kolyesini kaybettiğini fark etmiştir. Ancak kendisini taşıyan kişiler, mahfede olduğunu düşünerek yola devam etmişlerdir. Hz. Aişe, döndüğünde kabileyi yerinde bulamamış ve geri döneceklerini umarak beklemeye başlamıştır. Bir süre sonra ise yorgunluktan dolayı uyuyakalmıştır. Bu sırada, kabileyi takip eden ve güvenliği sağlamakla sorumlu olan sahabe Safvân b. Muattal, Hz. Aişe'yi görünce bineğine bindirerek kabileye yetiştirmiştir.

Münafık Abdullah b. Ubey b. Selûl ve yandaşları, olayı Hz. Aişe'nin Safvân ile zina ettiği yönünde iftiraya dönüştürmüşler ve bu dedikoduyu her tarafa yaymışlardır. Hz. Aişe, bu söylentileri duyunca derin bir üzüntü yaşamış ve babasının evine gitmiştir. Hz. Peygamber, ise bu konuyu dostlarıyla istişare etmiş ve hepsi de Aişe'nin namusuna dair görüş dile getirmiştir.⁵⁸

Allah Teâlâ, bir ayet indirerek Aişe'yi bu çirkin ithamdan temizlemiştir, iftira atanlara, özellikle de bu iftiranın önderliğini yapan Abdullah b. Ubeyy'e acı bir azap vaat etmiştir. İftiracılar, iddialarını desteklemek için dört şahit getirmediği sürece yalancılardır. Allah sırf iftira atan münafıklara değil, aynı zamanda bu iftirayı duyduklarında inanan ve yayılmasına da

⁵⁵ Hasan b. Muhammed Rahîm Tebrîzî, *et-Tahkîk fî kelîmâtî'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (Tahran: İ'timad Matbaası, ts.), 1/109.

⁵⁶ Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ân'il-Azim* (Beyrut: Darü'l-Maarife, 1987), 3/283.

⁵⁷ Muhammed b. Ahmed Kurtûbî, *el-Cami li-âhkâmî'l-Kur'an* (Beyrut: Daru İhyai't-turasi'l-Arabi, 1985), 15/62.

⁵⁸ Hayrettin Karaman, Vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 4/58-59.

mâni olmayan müminleri de eleştirmiştir. Çünkü onlar, din kardeşlerine karşı iyi niyetli (hüsnü zan) olmalı ve duydukları iftirayı yaymamalıdır.⁵⁹

Zina suçlaması yapan bir kişiden, iddiasının doğruluğunu kanıtlayacak dört şahit getirmesi istenir. Bu şahitleri sunamayan kişi iftira atmış sayılır. Böyle bir durumda, yalancılığına karşılık seksen değnek cezası uygulanacaktır. Ayrıca onun şahitliği ebediyen kabul edilmeyecektir.⁶⁰ Kur'an'da çoğunlukla şahit istenen olaylarda sayı iki olarak sınırlanırken, zina suçlamasında dört şahidin istenmesi önemlidir. İftira atan kişinin şahitliği kabul edilmez, bu da caydırıcılık bakımından önem taşır. Müfterinin cezası sadece dünyevi değil, aynı zamanda Allah'ın ona büyük bir azap hazırladığı ve lanetlendiğini bildirmiştir.⁶¹

2.4.6. Kazf Kavramı

Kazf, bir şeyi atmak anlamında kullanılır ve 'kazafa, yakzifu' fiilinden gelir. Bu, (ق ذ ف) maddesinden türetilmiştir ve atma ve fırlatma anlamına gelir. el-Leys şöyle demiştir: 'Kazf, ok ve taş atmak, konuşmak ve her şey için kullanılır.'⁶²

Kazf kavramı terim olarak açıkça veya işaretle zina iftirasında bulunmaktır. Beğavi'ye göre iffetli erkek veya kadına zina iftirası atmaktır.⁶³ Kazf, delil olmadan haksız yere birini suçlama anlamına gelir ve gerçekte zina ile suçlanan kişiye iftira atmak, yani yalan söylemek demektir. Bu, yalanın bir türüdür ve hatta en kötü yalanlardan biridir, çünkü kişinin onuruyla ilgilidir.

2.4.7. Fücûr Kavramı

Sözlükte bir şeyin ortaya çıkmasıyla yarmadır. Mesela aydınlık ortaya çıkarak gecenin karanlığını yardığı için fecr denilmiştir. İtidal halinin ortadan kalkması, fışk ve tuğyanı gerektiren bir işin ortaya çıkması da fücurdur.⁶⁴

Yalancının fâcir olarak değerlendirilmesi yalan ile hak yoldan çıkılması yönüyledir.⁶⁵

⁵⁹ en-Nûr 24/11-16; Muhammed b. Ahmed Kurtûbî, *el-Cami li-âhkâmi'l-Kur'an* (Beyrut: Daru İhyai't-turasi'l-Arabi, 1985), 15/62.

⁶⁰ en-Nûr 24/4-5.

⁶¹ en-Nûr 24/23-24; Kurtûbî, *el-Cami li-âhkâmi'l-Kur'an*, 1985, 15/62.

⁶² Hemedânî, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa (Mukayeseli Lugat)*, 5/68.

⁶³ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' Begavî, *Tefsirü'l-Bağavi*, thk. Şu'ayb el-Arnâvûd (Beyrut: Darul Kütübil İlmiyye, ts.), 3/323.

⁶⁴ Hasan b. Muhammed Rahîm et-Tebrizî Mustafavî, *et-Tahkik fî kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 4/32.

⁶⁵ Râgıb İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 2016), f-c-r maddesi.

Yukarıdaki muamelelerin hepsi de yasaklanmış yalan kapsamına girmektedir. Hepsi gerçeğe aykırı bir durumu göstermesi yönüyle yalandır. Yalan/kizb kelimesinin özel bir anlamda manasını ifade etmektedir. Mesela kazf zina konusuyla alakalı iken tağrîr (ğışş) ise bir şeyin kötü tarafını iyiyle gizleyerek gerçeğe aykırı beyan etmektir. İfk ise yalanın bir başka çeşididir, ancak doğru olandan çevirip aslı olmayana yönlendirme yönüyle yalandır.

2.5. Yalanın Çeşitleri

İslam hukukuna göre, yalan söylemek, haram (yasak) ve günah olarak nitelendirilir. Kur'an'da ve hadislerde yalanın Allah katında ciddi bir suç olduğu ve müminlerin doğruluktan ayrılmamaları gerektiği vurgulanır.

2.5.1. Allah'a Karşı Yalan İsnat Etmek

"Tekzib", birini yalancılıkla damgalamak veya bir hâdisenin yalan olduğunda ısrar etmek demektir. Bu terim, bir kişinin veya bir olayın doğru olmadığını iddia etmek için kullanılır. İnkâr ise bir gerçeği veya bir iddiayı reddetmek veya kabul etmemek anlamına gelir. Dolayısıyla, tekzib ve inkâr kavramları benzerlik gösterir çünkü her ikisi de bir şeyin doğru olmadığını iddia etme eylemiyle ilişkilidir.⁶⁶

Allah'ın birliği ve varlığına inanmak, imanın temel taşlarından biridir ve bu inancı sarsmak veya O'na ortak koşmak, en büyük yanlışlıklardan biridir. Bu tür davranışlar, kişinin Allah'a karşı en büyük yalanı söylemesi anlamına gelir ve ciddi bir günah olarak kabul edilir. Dolayısıyla, İslam'ın temel prensiplerine göre Allah'a karşı yapılacak en büyük yanlışlıklardan biri O'nun varlığını inkâr etmek veya O'na ortak koşmaktır.⁶⁷

Allah'a ve Resulüne yalan söylemek iki çeşittir:

Birincisi, Allah'ın şöyle buyurduğunu iddia etmektir, oysa yalan söylemektir.

İkincisi ise, Allah'ın kastetmediği şekilde Allah'ın sözlerini yorumlamaktır, çünkü sözlerin maksadı mânasıdır. Dolayısıyla, "Allah bunu böyle istedi" dediğinde bu Allah adına yalan söylemektir. Allah'ın istemediği bir şeyle Allah'ı şahit göstermektir. Ancak kişi, ikinci çeşit, ayetleri yanlış yorumlayarak gayret gösterdiğinde, Allah onu affeder. Çünkü Allah şöyle buyurdu: "Allah, dininizde size zorluk çıkarmak istemiyor"⁶⁸ ve "Allah, bir nefse gücünün

⁶⁶ Râgıb İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 2016), ke-ze-be maddesi.

⁶⁷ Muhammed A'lâ b. Ali Tehânevî, *Mevsû'atü Keşşâfî ıtlâhâtî'l-fünûn*, thk. Ali Dahrûc- Abdullah Hâlidî (Beyrut, 1996), 1/451.

⁶⁸ el-Hac 22/78.

yettiğinden başka bir şey yüklemiyor."⁶⁹ Eğer birisi Allah'ın sözlerini kendi arzusuna uyarak veya menfaatlerini gözeterek yanlış yorumlamayı kasten yaparsa, o zaman Allah adına yalan söylemiş olur.⁷⁰ Bunun içine Peygamberlik iddia edenler de dahildir, Allah'ın ona vahyettiğini söyleyenler de bu konuda yalancıdır. Çünkü Allah'a karşı yalan söyleyerek, O'nun büyüklüğüne ve egemenliğine meydan okuyarak insanları kendisini takip etmeye ve bu uğurda onlarla mücadele etmeye teşvik eder ve onların kanlarını ve mallarını helal sayar.⁷¹

Bir âyette, Allah'a karşı yalan uyduran veya O'nun ayetlerini inkâr eden kişinin, ne kadar büyük bir zulüm içinde olduğunu ve bu tür suçluların kurtuluşa eremeyeceklerini, onların kötülükleriyle yüzleşeceklerini ve cezalandırılacaklarını ifade edilmiştir.⁷² Bu âyet, Allah'a karşı olan yalanın ne kadar büyük bir suç olduğunu vurgulamak amacıyla soruyla başlar. Bu soru, Allah'ın varlığı ve Kur'an gibi kutsal metinler hakkında ortaya atılan yalan iddiaların çok büyük hata olduğunu vurgular. İnsanın Allah'a karşı yalan uydurması, herhangi bir başka suçtan daha kötüdür. Bu, yüce ve kutsal olanı küçümsemek ve hatta inkâr etmek anlamına gelir.

Bazı âlimler, iftiracılarla müşriklerin ve ayetleri yalanlayanlarla Ehl-i Kitap'ın kastedildiğini belirtir.⁷³ Bu, yalancılığın sadece Allah'a karşı doğrudan yalan söylemekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda O'nun mesajlarını ve dinini inkâr etmekle de ilgili olduğunu gösterir. Dolayısıyla bu âyet, yalancılığın sadece bireysel bir eylem olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve dinî boyutları olan ciddi bir suç olduğunu gösterir.

Ehl-i Kitap ve müşrikler, açık bir şekilde Allah'a çocuk isnat etmiş ve iftira atmışlardır. Kur'an, bu tür ifadeleri kesin bir dille reddeder ve Allah'ın ulûhiyetine aykırı olan bu söylemleri geçersiz kılar. Kur'an, Allah'a karşı yalan uyduranların kurtuluşa eremeyeceğini kesin bir şekilde ifade etmektedir. Yalana alışmış dilleri nedeniyle, Allah'a karşı yalan isnat etmek "Bu helaldir", "Bu haramdır" gibi ifadeler kullanmamaları gerektiğini belirtir.⁷⁴ Burada yalanı, özellikle de Allah'a karşı yapılan yalanı kesin bir biçimde reddetmesinin altı çizilmektedir. Bu bağlamda, Allah'a karşı yalan uyduranların kurtuluşa erişemeyeceği ilkesi vurgulanır ki bu, İslam'ın temel ahlaki prensiplerinden birini oluşturur.

Allah'ı yalanlama veya iftira etme eylemi, İslam inancında büyük bir suç olarak kabul edilir ve Kur'an'da sıkça vurgulanır. Bu tür eylemler, insanların Allah'ın ilahi varlığını inkâr

⁶⁹ el-Bakara 2/286; Muhammed b. Salih Useymin, *Şerhu Riyâzi's-şâlihîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, IX, ts. 6/156.

⁷⁰ Useymin, *Şerhu Riyâzi's-şâlihîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, 6/156, 2/492.

⁷¹ Abdurrahman Bin Nasır es-Sa'di, *Teysiru'l-kerimu'r Rahman fi-tefsiri kelami'l-mennan*, 264.

⁷² el -Yûnus, 10/17.

⁷³ Kurtûbî, *el-Cami li-âhkâmi'l-Kur'an*, 1985, 8/321.

⁷⁴ en- Nahl 16/116.

etmeleri veya ona yalan uydurmaları nedeniyle zulüm olarak nitelendirilir.⁷⁵ Kur'an, bu tür davranışların sonuçlarının insanlar tarafından öngörülemez kadar ciddi olacağını belirtir.⁷⁶

Kur'an'ın vurguladığı gibi Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar cehenneme gidecek⁷⁷ ve orada ebedi bir azapla karşılaşacaklardır.⁷⁸ Çünkü Allah adına yalan uydurmak, O'na karşı büyüklük taslamak anlamına gelir ve bu, İslam inancına göre şirktir. Şirk, Allah'ın affetmeyeceği en büyük günahlardan biridir.

Allah'a şirk koşarak iftira etme eyleminde bulunanlar ve bu tür davranışlardan pişmanlık duymayanlar, dünya hayatlarında aşağılanmış bir duruma düşecek ve ahirette Allah'ın gazabına uğrayacaklardır.⁷⁹ Bu nedenle İslam'a göre, Allah'a karşı yalan uydurmak veya şirk koşturmak büyük bir tehlike ve ciddi bir günah olarak kabul edilir. Allah'tan başka bir şeyi ilah olarak görmek ve tasdik etmek, O'na iftira etmek demektir.⁸⁰ Allahtan başka ilah yoktur. Bu iddiada bulunan ise O'na yalan ve iftira atmış olur. İslam inancına göre Allah'a iftira etmek ve O'na başka ilahlar atfetmek büyük bir günahdır.

2.5.2. Peygamberlere Karşı Yalan İsnat Etmek

Hz. Muhammed, Allah'ın son ve evrensel Peygamberi⁸¹ olarak gönderilmiş ve diğer dinlere üstün kılınmış bir hak din olarak İslam'ı insanlığa tebliğ etmiştir.⁸² Hz. Muhammed, yaşadığı toplumda dürüst ve güvenilir bir kişi olarak tanınmıştır. Bu sebeple, ona "Muhammedü'l Emin" (Güvenilir Muhammed) lakabı verilmiştir. Kureyş kabilesi, değerli mallarını güvenle emanet etmek için Hz. Muhammed'e gitmişlerdir.⁸³

Allah'ın emriyle, gizli davetin ardından belirli bir süre geçtikten sonra, Hz. Muhammed açık bir şekilde tebliğ yapılması için harekete geçmiştir.⁸⁴ Bu süreçte, kendi akrabalarını bir yemek vesilesiyle toplamış ve bu fırsatta onları İslam'a davet etmiştir. Ancak amcası Ebu Leheb, bu çağrıya karşı çıkmıştır. Ardından, Safa tepesine çıkarak tüm Mekke halkına tebliğde bulunmuştur.⁸⁵ Burada kalabalığa, eğer kendisinin yalan söylemediği bir durumu söylerse ona

⁷⁵ el -Yûnus 10/17; el- Kehf 18/15.

⁷⁶ el -A'râf 7/182.

⁷⁷ el-Mâide 5/10, 86, el-Hadîd 57/19.

⁷⁸ el- Bakara 2/7, el-A'râf 7/36, et-Tegâbün 64/10.

⁷⁹ el-A'râf 7/152-153.

⁸⁰ el-Hûd 11/50; Muhammed b. Salih Useymin, *Şerhu Riyâzi 'ş-şâlihîn min kelâmi seyyidi 'l-mürselîn, İslam Ahlakı Ansiklopedisi*, IX, ts. II/6/156.

⁸¹ el- A'raf 7/158.

⁸² et-Tevbe 9/33, el-Enbiyâ 21/107, el-Fetih 48/28, es-Saff 61/9.

⁸³ İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2011), 79.

⁸⁴ el-Hicr 15/94.

⁸⁵ A. Himmer- Osman Kesioğlu Berki, *Hatemü'l-Enbiya Hiz. Muhammed ve Hayatı* (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 71-72.

inanıp inanmayacaklarını sormuştur. Kalabalık, Hz. Muhammed'in güvenilirliğine inandıklarını ifade etmiştir. Ancak çağrısına rağmen, Mekke halkı bu daveti reddetmiştir.⁸⁶

Kureyş kabilesi, Hz. Muhammed'i birçok açıdan eleştirmiş olsa da onun ahlaki yönleri hakkında herhangi bir olumsuz yorumda bulunmamıştır. Hatta en büyük düşmanlık besleyenlerden biri olan Ebu Cehil dahi, onun davetini kabul etmemesine rağmen, onun yalancı olduğunu dile getirememiştir.⁸⁷ Ayrıca, Müşriklerin liderlerinden biri olan Ebu Süfyan da Hz. Muhammed'in doğru sözlü olduğunu dile getirmişlerdir.⁸⁸ Bu durum, onun dürüstlüğüne ve ahlaki karakterine yönelik genel bir kabulü göstermektedir.

Mekkeli müşrikler, davetini kabul etmemelerine rağmen inananlara karşı saldırgan bir tavır takınmışlardır. Bu, Müslümanların Mekkeli müşriklerin baskı ve zulmüne maruz kalmalarına neden olmuştur. Bu durum, Hz. Muhammed'in yanı sıra, tüm Peygamberlerin Allah'ın gönderdiği mesajı iletmeleri durumunda karşılaştıkları genel bir tepkidir. Müşrikler, Peygamberlere büyücü,⁸⁹ yalancı,⁹⁰ sihirbaz,⁹¹ deli⁹² gibi aşağılayıcı sıfatlar yakıştırmış ve onların da normal insanlar olduklarını⁹³ sorgulamışlardır. Müşriklerin Arap olması da ayrıca alay konusu olmuştur.⁹⁴ Hz. Muhammed'e yönelik olarak da Kur'an'ın başka bir kişiye inmesi⁹⁵ veya kendilerine de vahiy gelmesi⁹⁶ taleplerinde bulunmuşlardır, bu da onun davetine karşı bir direnişin göstergesidir.

Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından uydurulduğu⁹⁷ ya da başka bir kaynaktan öğrenildiği⁹⁸ şeklindeki iddialar, onun karşılaştığı diğer bir yalanlama örneğini oluşturmaktadır. Ayrıca, Hz. Muhammed'in gösterdiği mucizeleri büyü olarak reddetmişlerdir.⁹⁹ Peygamberler, kavimlerinin yalanlamalarıyla baş etmek için Allah'tan yardım istemişlerdir.¹⁰⁰ Kur'an-ı Kerim'de, onların şair,¹⁰¹ kâhin¹⁰² veya deli olmadığına¹⁰³ vurgu yapılır ve onların doğruluğu teyit edilir. Hz. Muhammed, kendisine yönelik

⁸⁶ Berki, *Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı*, 71-72.

⁸⁷ Yakup Üstün, *Peygamberimiz Hz. Muhammed* (Ankara: TDV Yayınları, 1984), 42-43.

⁸⁸ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed* (Konya: Esra Yayınları, 1994), 207.

⁸⁹ el-En'âm 6/7, el-İsrâ 17/47, eş-Şu'arâ 26/153,185, el-Furkân 25/8.

⁹⁰ el-Kamer 54/25.

⁹¹ el-Yûnus 10/2.

⁹² el-Kamer 54/9.

⁹³ el-Hûd 11/27, eş-Şu'arâ 26/154, el-Kamer 54/24

⁹⁴ el-Fussilet 41/44.

⁹⁵ ez-Zuhuruf 43/31.

⁹⁶ el-En'âm 6/124.

⁹⁷ es-Secde 32/3, et-Tûr 52/33, el-Ahkâf 46/8, el-Yûnus 10/38

⁹⁸ en-Nahl 16/103

⁹⁹ es- Sâffât 37/14-15, el-Kamer 54/2, ez-Zuhuruf 43/30.

¹⁰⁰ el- Mü'minûn 23/26.

¹⁰¹ el-Hâkka 69/41.

¹⁰² el-Hâkka 69/42.

¹⁰³ et-Tûr 52/29.

yalanlamaların ciddiyetini vurgulayarak, kendisine kasıtlı olarak yalan isnat edenleri cehennemle tehdit ederek, yalancılığın ve iftiranın İslam toplumunda ne kadar büyük bir suç olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁴ Böylelikle bilerek kendisine yalan isnat edenlerin cehennemdeki yerlerini hazırlayacaklarını ifade etmiştir. Bu durum, Hz. Peygamber hakkında yapılan yalanların ne denli büyük bir günah olduğunu göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim, bazı halkların onlara gönderilmiş Peygamberlere karşı yaptığı hile ve iftiraları anlatarak insanlara ibret vermektedir. Ahsenül kasas (kıssaların en güzeli)¹⁰⁵ olarak nitelendirilen Yusuf Peygamberin hikayesi, bu duruma güzel bir örnektir. Yalan söylemenin ardında yatan sebepler arasında bencillik, aşağılık duygusu, suçluluk hissi, saldırganlık ve kıskançlık gibi duygular yer alır.¹⁰⁶ Yakup Peygamberin oğulları, babalarının Yusufu diğer kardeşlerinden daha çok sevdiği inancıyla kıskançlık duymuşlardır. Bu duyguyla hareket ederek, Yusufu bir kuyuya atmış ve onun gömleğini kanla bulayarak babalarına getirmişler ve onu kurdun yediği yalanını dile getirmişlerdir.¹⁰⁷

Peygamberlere ve onların davetine iman edenlere yönelik yapılan her türlü hile ve kötü niyetli davranış, Kur'an ve İslam perspektifinden zulüm olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁸ Bu tür eylemler, insanların inançlarını zayıflatma, onları hedef alma ve zarar verme niyetini içerir. Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde ve diğer Peygamberlerin hayatlarında da benzer şekilde, onlara ve inananlara karşı yapılan hileler ve zulümler çokça görülmüştür. Bu, insanların adaleti ve doğruluğu korumak adına daima dikkat etmeleri gereken bir konudur.

Allah, Peygamberlerine düzenlenen tuzakları mâni olarak onları her daim korumuş ve desteklemiştir. Onların risaletlerini reddeden veya onlara karşı çıkan kavimler ise bu tavırlarının sonuçlarına katlanmış ve çeşitli felaketlerle cezalandırılmışlardır. Bu, Kur'an'da sıkça vurgulanan bir kavramdır ve onların gönderiliş amacını kabul etmeyenlerin sonunun ne olacağına dair bir ibret vesikası olarak sunulmuştur. Bu durum, Allah'ın âdil ve hikmetli davrandığını, inananları koruyup zalimleri cezalandırdığını gösterir.

¹⁰⁴ Buhârî, "Cenaiz" 34; Ebu'l Hüseyin Müslim b. el- Haccac b. Müslim, *el- Camiu's Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), Mukaddime 4.; Tirmizî, "İlim" 9.

¹⁰⁵ el-Yûsuf 12/3.

¹⁰⁶ Bozkurt Koç, "Çatışma Bağlamında Yalan ve Din İlişkisi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, (2008), 10/30.

¹⁰⁷ el-Yûsuf 12/8-18.

¹⁰⁸ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlakî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz (İstanbul: Pınar Yayınları, 1991). 229.

2.5.3. İnsanlara Karşı Yalan İsnat Etmek

Yalan söylemek haramdır, çünkü muhataba veya başkasına zarar verir. Ancak bazı durumlarda yalan söylemek mubah olabilir ve hatta bazen gerekli olabilir. Bu durumun ölçütü; yalan olmadan elde edilebilecek her türlü meşru maksat için yalan söylemek haramdır.¹⁰⁹ Ancak bu maksadı elde etmek sadece yalanla mümkünse, yalan söylemek caizdir. Eğer bu maksat mubah ise yalan söylemek de mubahtır; eğer bu maksat farz ise yalan söylemek de farz olur. Mesela bir Müslüman bir zalimden kaçmış ve o zalim onu öldürmek veya malını almak istemektedir. Bu durumda Müslüman, saklanmış olan bu kişinin sorulması halinde yalan söylemekle yükümlüdür. Aynı şekilde, bir zalim birinin yanında emanet bulunan bir malı almak istediğinde, bu malı gizlemek için yalan söylemekle yükümlüdür. Bu tür durumlarda, doğruyu çarpıtarak konuşmak en ihtiyatlı yoldur.

Fakihler, şer'i hükümlere göre yalanın beş bölümüne ayrıldığını ve asıl hükmünün haram olduğunu belirtmişlerdir.¹¹⁰

2.5.3.1. Yalan Yere Yemin Etmek

Yemin, kelime anlamıyla "sağ taraf" anlamına gelirken, terim olarak bir kişinin karşısındakini inandırmak maksadıyla Allah'ın adını veya sıfatlarını kullanarak kelamının doğruluğunu vurgulamasını ifade eder. Yeminle ilgili terimler arasında kase, half, ahid, misak, azim ve şehadet gibi kavramlar da bulunmaktadır. Bu terimler, yeminin çeşitli şekillerini ve kullanımlarını ifade etmek için kullanılır.¹¹¹

Kur'an'da, verilen yeminlerin tutulması önemle vurgulanmaktadır, çünkü yemin Allah'ın adı veya sıfatlarıyla desteklenerek yapıldığında bu, Allah'ın şahit olarak gösterilmesi anlamına gelir.¹¹² Dolayısıyla yeminlerin tutulması, verilen sözlerin Allah'ın huzurunda ve şahitliğinde verildiğinin bilincinde olunması gerektiği düşüncesiyle özellikle vurgulanır. Bu da yeminin ciddiyetini ve bağlayıcılığını artırır, bu nedenle Kur'an'da verilen yeminlerin tutulması emredilir.

Yemin, aslında mübah bir durumdur; ancak sıkça yemin etmek, Allah'ın adını basitleştirmek olarak görüldüğü için hoş karşılanmaz.¹¹³ Eğer yemin ediliyorsa, ona uygun

¹⁰⁹ Abdulmelik b. Muhammed Kâsımî, *Yalan*, ts. 10.

¹¹⁰ Kâsımî, *Yalan*, 10.

¹¹¹ Ertuğrul Boynukalın, "Yemin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 417.

¹¹² en-Nahl 16/91.

¹¹³ Boynukalın, "Yemin", 418.

davranmak dinî ve akli bir sorumluluktur. Kişinin tutamayacağı bir şeye yemin etmesi, bilinçli ve sorumlu bir davranış değildir.¹¹⁴ Nitekim, yalan söyleyen münafıkların, elbise giydirilmiş keresteye benzetilmesi¹¹⁵ de buna delalet ediyor. Bu benzetme, yalancıların içlerinde boşluk ve samimiyetsizlik olduğunu ve dışarıdan göründükleri gibi olmadıklarını vurgular.

Kişi yalan yere yemini genellikle makam ve mevki sahibi olmak için yani dünyevi hırslar için eder. Hz. Peygamber (s.a.v), yalan yeminin büyük günahlar arasında en tehlikelisi olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁶ Yalan yeminle eğer başka birinin hakkını gasp etmişse, almış olduğu şey ne kadar küçük veya değersiz olursa olsun, cehenneme gidecek kişiler arasında olduğunu belirtmiştir.¹¹⁷ Bu, yalan yere yemin etmenin ciddiyetini ve zararlarını vurgular.

Kasten yalan yere yemin eden kimseyi Allah, azabıyla cezalandıracaktır. İlgili âyet-i kerimede, münafıkların iş birliği yaparak Allah'ın gazabına uğrayan bir topluluktan bahsedilmektedir. Bu grup, çoğunlukla Medine civarında yaşayan Yahudilerden oluşmaktadır¹¹⁸ Rivayete göre bir münafık, Hz. Peygamberin (s.a.v.) huzurunda kendisi için kötü sözler söylediği halde bunu inkâr etmiş ve yalan yere yemin etmiştir. Bunu yapan kişi, kendi yalanını desteklemek için getirdiği şahitleri de yanlışa sürükler. Bu şekilde yeminleriyle kendilerini korumayı hedeflemişlerdir.¹¹⁹ Yalan yere yeminden bahsedilen ayetlerde, bu eylemin münafıklığa ait bir özellik olduğu vurgulanırken, mümin kişilerin bu çirkin işten uzak durmaları istenir. Ayrıca mümkün olduğunca yeminin her türlüünden uzak durulması gerektiği belirtilir. Çünkü yemin, Allah'ın şahit gösterilmesi demektir ve bu, alelade bir iş için hoş karşılanmaz. Dolayısıyla Müslümanlar, doğruluk ve güvenilirlik ilkelerine bağlı kalarak yalan yere yemin etmekten kaçınmalı ve yeminden ancak gerçekten gerekli olduğu durumlarda kullanmalıdır.

Yalan yere yemin kebîredir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre yeminlerde asıl olan ibâhadır, fakat gereksiz yere çok yemin etmek mekruhtur. Şâfîlilere göre ise yemin kural olarak mekruhtur ve bir ihtiyaç olmadıkça yemin edilmemelidir.¹²⁰

İslam hukukunda yemin türlerinden birisi de lağv yemidir. Lağv yemini, kişinin herhangi bir kasıt veya bilerek yapma amacı olmaksızın, dikkatsizlik veya alışkanlık nedeniyle yaptığı yemindir.

¹¹⁴ Hayrettin Karaman, Vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 436-437.

¹¹⁵ el-Münâfikûn 63/4.

¹¹⁶ Buhârî, ‘‘Eymân’’ 6; ‘‘Diyât’’ 2, ‘‘İstitâbe’’ 1.

¹¹⁷ Müslim, ‘‘İmân’’ 218.

¹¹⁸ el-Mücâdele 58/14.

¹¹⁹ Karaman, Vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2007, 5/278.

¹²⁰ el-Kalem 68/10; İbn Mâce, ‘‘Keffârât’’ 5.

Kişinin, farkında olmadan ve düşünmeden söylediği "Vallahi" veya "Billahi" gibi ifadelerden oluşur. Bu tür yeminlerde ne kefarete ne de sorumluluk vardır.¹²¹ Bu, Aişe (r.a.)'nin sözlerinde de geçmektedir.¹²²

Kişi, geçmiş bir olay üzerine yemin ederken, olayın gerçekte ne olduğuna dair kesin bir bilgiye sahip değildir. Örneğin, biri "Dün Zeyd geldi" dediğinde, diğeri "Vallahi gelmedi" der; çünkü gelmediğini düşünmektedir. Oysaki Zeyd gerçekten gelmiş olabilir. Bu durumda, kişi kesin bir bilgiye sahip olmadığından bu yeminden dolayı kefarete gerekmez. Kişi gerçeği bilmesine rağmen yalan yere yemin ederse, bu durumda yemin-i gamûs söz konusu olur. Örneğin, Zeyd'in dün geldiğini bilen biri, "Vallahi gelmedi" derse, bu kişi yalan yere yemin etmiş olur. Bu tür yeminlerde kefarete gerekmez, ancak kişi bu yemininden dolayı günah işlemiş olur.¹²³

Yemin ederken yalan söylemek, İslam hukuku ve ahlakında ciddi bir suç olarak değerlendirilir. Bu durum, "yemin-i gamûs" olarak adlandırılır ve dinen büyük günahlardan biri sayılır. "Yemîn-i gamûs" terimi, kişinin bilerek ve kasıtlı olarak yalan yere yemin etmesi anlamına gelir.

İbn Hacer, "günahlar genel olarak büyük ve küçük diye ikiye ayrılır denmiştir. Büyük günahlar, tevbe edilmedikçe veya Allah'ın sonsuz rahmeti olmadıkça affedilmez. Zira ayet-i kerimede 'Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz; bunun dışındaki günahları dilediği kimseler için bağışlar'¹²⁴ buyrulmaktadır" demiştir.¹²⁵

Ancak, büyük günahların affı genellikle tevbe ile mümkündür. Küçük günahlar ise büyük günahlardan kaçınmakla affedilir. Bu durum ayette "Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz."¹²⁶ şeklinde belirtilir.

Bir hadiste büyük günahlardan bahsedilmiştir. Bunlardan biri de "yemin-i gamûs"tur. Yemîn-i gamûs, insanı zorluğu ile boğan, büyük bir sıkıntıdır.¹²⁷

Kişinin yalan yere yemin ederek bir Müslümanın malını haksız bir şekilde elde etmesi, İslam ahlak ve hukukunda ciddi bir suç olarak değerlendirilir. Böyle bir eylem, kişinin hem dünyada

¹²¹ el- Maide, 5/89.

¹²² Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Üm* (İskenderiyye: Darü'l-Alemiyye li'n-Neşri vet Tevzi, 2018), 7/63; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî Beyhakî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 2003), 10/49.

¹²³ Ebû'l-Faḍl Ahmed b. 'Alî İbn Hacer el-'Askalânî- Semir b. Emîn ez-Zehrî, *Bulûḡu'l-merâm min edilleti'l-aḥkâm* (Riyad: Dâru'l-Felâḫ, ts.), 13/16.

¹²⁴ en-Nisa 4/116.

¹²⁵ İbn Hacer el-'Askalânî - ez-Zehrî, *Bulûḡu'l-merâm min edilleti'l-aḥkâm*, 13/15.

¹²⁶ en- Nisa 4/31.

¹²⁷ Ebû'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemü meḳâyisi'l-luḡa*, ed. Abdüsselâm M. Hârûn (Kahire, 1969), 4/395; Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc (Kuveyt: Matbaatu Hukümetü Kuveyt, 2001), 16/311.

hem de ahirette ağır sonuçlarla karşılaşmasına neden olabilir. İslam'a göre, yalan yere yemin ederek mal kazanmak, sadece maddi haksızlığa yol açmakla kalmaz, aynı zamanda kişinin manevi durumunu da tehlikeye atar. Bu tür davranışlar, sahibini cehenneme sürükleyebilir ya da çeşitli şekillerde azaba uğratılmasına neden olabilir.¹²⁸

Yemîn-i gamûs, geçmişteki bir konuda bile bile yalan söyleyerek yapılan yemindir.¹²⁹ Bu, fıkıh âlimlerinin tanımına göre her türlü yalan yemin için kullanılan bir terimdir. Ancak bazıları, 'yemin-i gamûs' ifadesinin sadece bir kişinin malını haksız yere almak amacıyla yapılan yalan yemine özgü olduğunu belirtmiştir.¹³⁰

Fukahâ, yemin-i gamûsun haram olduğunda ve bu tür yemin eden kişinin şiddetli bir azaba maruz kalacağı konusunda görüş birliği içindedirler.¹³¹ Ancak bu kişinin kefaret vermesi gerektiği konusunda iki görüş bulunmaktadır.

Yalan yere yemin, İslam'da büyük günahlar arasında sayılmaktadır. Hanefi, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre, yeminlerin temelinde serbestlik (ibâha) esası yatar; ancak gereksiz yere sık sık yemin etmek mekruh kabul edilir. Buna karşın Şafiîler, yemin etmenin genel olarak mekruh olduğunu ve ancak gerçek bir ihtiyaç hâlinde yemin edilmesi gerektiğini belirtirler. Bu bağlamda Şafiî görüşü, yemin etmenin yalnızca zaruri durumlarda ve belirli bir amacı gerçekleştirmek için yapılması gerektiğini vurgular.¹³²

Yemîn-i gamûs için kefaret vermenin gerekli olmadığı ve yemin-i gamûs yapan kişinin günahkâr olduğu ve tövbe etmesi gerektiği görüşü Hanefîler,¹³³ Malikîler¹³⁴ ve bazı

¹²⁸ el- Âl-i İmrân 3/77; Buhârî, "Eymân", 17; Müslim, "İmân", 218-224; ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 361-362.

¹²⁹ Haatîb Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzî'l-Minhâ*, thk. Ali M. Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut, 2006), 6/188; Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn Buhûtî, *'Umdetü't-tâlib*, ed. Hasaneyn Muhammed Mahlûf (Kahire, 1379), 236.

¹³⁰ Muhammed b. Salih Useymin, *el-Kavlü'l-müfîd 'alâ Kitâbi't-Tevhîd*, ed. Süleyman b. Abdullah b. Hammûd - Hâlid b. Ali b. Muhammed el-Müşeykîh (Riyad, 1995), 2/223.

¹³¹ Taqiyyuddîn İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, ed. 'Abdurrahmân b. Muhammed (Medine: Mecma' el-Melik Fahd, 1995), 33/128; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtaşarı Halîl* (Kahire: Darü'l-Hadis, 2010), 3/267; Serahsî, *Mebûsât*, 8/129.

¹³² el-Kalem 68/10; İbn Mâce, "Keffârât", 5.

¹³³ Serahsî, *Mebûsât*, 8/127; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/706; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, 3/15; Burhâneddîn Mergînânî, *el-Hidâye* (Beyrut: Dar'ül Erkam, ts.), 2/317.

¹³⁴ Ahmed b. Muhammed Sâvî, *Hâşiyetü's-Şâvî 'alâ Tefsîri'l-Celâleyn* (Mansure: Darü'l-Gaddî'l-Cedid, 2017), 2/205; İbn Abdülber Nemerî, *el-Kâfi fi fûrû'i'l-Mâlikîyye* (Mansure: Darü'l-Gaddî'l-Cedid, 2014), 1/447; Muhammed b. Muhammed b. Ahmed 'Ulayş, *Minehu'l-Celîl Şerhu Muhtaşarı Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989), 3/11; Muhammed b. Ahmed Desûkî, *Hâşiyetü 'ale's-Şerhi'l-kebîr* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011), 2/128.

Hanbeliler¹³⁵ tarafından benimsenmiştir. Bunun aksine İmam Şâfiî¹³⁶ ve İmam Ahmed,¹³⁷ Yemîn-i kefarete vermenin zorunlu olduğunu, kişinin bu yeminde günahkâr ve kötü davranışta bulunduğu görüşünü savunur.

Kişi, yalan yere yemin ederek bir Müslümanın malını elde ederse, bu yemin-i gamûstur. Örneğin, bir kişi Zeyd'den borç almış ve daha sonra "Zeyd'den borç almadım" diye yemin etmişse, bu durumda yalan yere yemin ederek Zeyd'in malını elde etmiş olur. Bu tür yeminlerde kefarete yoktur çünkü bu yeminler, kasıtlı ve büyük bir günahıdır.¹³⁸

H. Peygamber (s.a.v), büyük günahların ağır sonuçlarını vurgulayarak, Müslümanların dikkatli olmalarını ve Allah'a karşı sorumluluklarını unutmamalarını öğütlemektedir.¹³⁹

Köle azadı, İslam hukukunda kölelerin özgürlüğüne kavuşmasını ifade eden önemli bir müessese olup, sosyal ve hukukî boyutlarıyla dikkate değerdir.

İslam hukuku, köle azadını çeşitli şekillerde teşvik etmiş, köle azadına dair yemin etmiş kişilere belirli yükümlülükler ve kefaretler getirmiştir.¹⁴⁰ Bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi, İslam'ın adalet anlayışını ve toplumsal sorumluluk bilincini pekiştiren bir unsur olarak görülmüştür. Köle azadını sağlamak amacıyla yemin eden bir kimse, bu yeminin yerine getirilmesi konusunda çeşitli mezheplerin ve âlimlerin farklı görüşleriyle karşılaşır. Bir kimsenin, gerçekleşmemiş bir olay için "olmuş" ya da gerçekleşmiş bir olay için "olmamış" şeklinde bilerek yalan yere yemin etmesi, en büyük günahlardan biri olarak kabul edilir.¹⁴¹ Hanefîler, Mâlikîler ve Hanbelîlere göre, bu tür bir yemin kefaretle telafi edilemez. Yalan yere yemin eden kişinin, Allah'ın adını anarak bu hatayı bilerek işlemesi nedeniyle derin bir pişmanlık duyması ve bir daha böyle bir günaha düşmemek için Allah'tan af dilemesi gerekir.

¹³⁵ Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mübdî fî şerhi'l-Muḥni* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 8/68; Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn Buhûtî, *Keşşâfû'l-ḳinâ' 'an (metn)i'l-İḳnâ*, thk. Muhammed Emin Zinnâvî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.), 6/235; Ali b. Süleyman Merdâvî, *el-İnşâf fî ma 'rifeti'r-râciḥ mine'l-ḥilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, thk. M. Hâmid el-Fikî (Beyrut, 1986), 27/470.

¹³⁶ Şirbinî, *Muḡni'l-muḥtâc ilâ ma 'rifeti me 'ânî elfâzi'l-Minhâ*, 6/188; Râfiî, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 12/229; Ebu el-Hasan Ali ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Habib el-Basri el-Bağdadi Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Ali M. Muavvaz- Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut, 1994), 15/267; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttakîn*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut, 1992), 11/3.

¹³⁷ Şemseddin İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû* (Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 2002), 10/444; el-Maḳdisî İbn Kudâme, *el-Kâfi fî fıkhi'l-İmâm Ahmed* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 4/4/187; Ebû Muhammed Muvaḥḥakudîn Abdullâh İbn Kudâme, *el-Muḥni* (Riyad: Daru Alemlî'l-Kütüb, 2005), 9/496; Merdâvî, *el-İnşâf fî ma 'rifeti'r-râciḥ mine'l-ḥilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, 27/470.

¹³⁸ İbn Hacer el-'Askalânî - ez-Zehrî, *Bulûḡu'l-merâm min edilleti'l-aḥkâm*, 13/16.

¹³⁹ İbn Hacer el-'Askalânî - ez-Zehrî, *Bulûḡu'l-merâm min edilleti'l-aḥkâm*, 13/15.

¹⁴⁰ el- mâide, 5/89.

¹⁴¹ Buhârî, "Eymân" 16; Müslim, "İman" 220.

Ayrıca, yalan yere yemin ederek başkalarının haklarını zedeleyen kişi, bu zararı gidermeli ve mağdur ettiği kişilerden helallik talep etmelidir.¹⁴²

Şâfiîler ise gamûs yemininde kefâretin vacip olduğunu belirtirler. Bu görüşe göre, yalan yere yemin eden kişinin sadece tövbe etmesi değil, aynı zamanda kefâret ödemesi de gereklidir.¹⁴³ Malikî, Şafîî ve diğer fakihlerin görüşüne göre bir kimse kölesini azad edeceğine dair yemin etmişse, bu yemini yerine getirmesi ve söz konusu köleyi serbest bırakması gerekir.¹⁴⁴

Ancak, İbn Ömer, İbn Abbas ve Hz. Aişe'den gelen rivayetlere göre, böyle bir durumda kişi yalnızca yemin kefareti ödemekle yükümlü olup, mutlaka o köleyi azad etmesi gerekmez.¹⁴⁵ Ata ise, yemin eden kişinin bu durumu telafi etmek için herhangi bir tasaddukta bulunmasının yeterli olacağını belirtmiştir.¹⁴⁶

2.6. Yalanın Toplumsal Zararları

İslâm âlimleri, yalan bahsini ele alırken dilin ve konuşma becerisinin insanı diğer varlıklardan ayırdığını ve bunun da onların en büyük özellikleri olduğuna işaret etmiştir. Allah'ın sunduğu bu eşsiz nimetin kıymetini bilmeyip zamanında kullanmayanların, insanlık değerini de kaybedeceğini öne sürmüşlerdir. Ebû Hâtim el-Büstî, Allah'ın, insanlara verdiği uzuvlardan dile sırf kendi birliğini ifade etme özelliği bahsettiğini belirtir ve bu özelliğiyle insanın diğer organlarından daha kıymetli olduğunu ifade eder. Bu nedenle akıllı bir insan, yalana alışmamalıdır. Bunun haricinde Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî, yalanın insan haysiyetine zıt olduğunu ve sırf alçak karaktere sahip olanların yalan söylediğini¹⁴⁷ belirtmiştir.

Râgıb el-İsfahânî de kişinin yalanı karakterine taşıdığına, insanlıktan çıkacağını bildirmiştir. Nedeni ise konuşmanın insanın temel özelliği olmasıdır. Yalancılıkla tanınmış birinin söylediklerine güvenilmez, söylediklerine güvenilmeyenin konuşması faydalı ve gerçekçi değildir; böyle bir kişi, güvenilmezliği nedeniyle insanların gözünde değerini kaybeder ve hatta bazen hayvanlarla bile kıyaslanabilir. Hayvanlar, konuşamadıkları için

¹⁴² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/3; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl 'alâ (bi-şerhi) Muhtaşarı Halîl* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002), 3/266; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâ' 'an (metn)i'l-İknâ*, 6/235.

¹⁴³ Muhammed Zuhayli, *el-Mutemed fî fikhi's-Şafîi* (Dımaşk: Daru'l Kalem, 2023), 2/525.

¹⁴⁴ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzebe* (Beyrut: Dârü'l-fikr, ts.), 4/205-210; el-Heytemî İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2021), 6/130-135; Ebu'l-Velid İbn Rüşd Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l muktesid* (Mısır, ts.), 1/426-427.

¹⁴⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/131; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/466-467.

¹⁴⁶ Kurtûbî, *el-Cami li-âhkâmi'l-Kur'an*, 1985, 1/321.

¹⁴⁷ İbn Hibbân, *Ravzatü'l-'uḳalâ' ve nüzhetü'l-fuḳalâ'*, ed. M. Muhyiddin Abdülhamîd, vd. (Beyrut, 1977), 51.

insanlara zarar verme potansiyeline sahip değildir; ancak bir yalancı, zararlı bir varlık olarak kabul edilir, çünkü insanların güvenini suiistimal ederek zarar verebilir.¹⁴⁸ İbn Hazm'e göre yalan kötülüklerin anasıdır, Allah'ı inkâr etmek ise onun bir parçasıdır. Yalan ürkeklik ve cehaletten kaynaklanır. Ürkeklik insanın ruhunu alçaltır; korkudan dolayı yalancı kişi artık değerli ruhsal yücelikten uzaklaşmıştır.¹⁴⁹ Mâverdî, yalanın doğurduğu menfi sonuçlar sebebiyle onu tüm kötülüklerin kaynağı, bütün fenalıkların temeli ve düşmanlıkla sonuçlanan olumsuzlukların zirvesi olarak tanımlar¹⁵⁰ nitelendirir.¹⁵¹

¹⁴⁸ İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, 1405, 271.

¹⁴⁹ İbn Hazm, *el-Ahlâk ve's-siyer fî müdâvâti'n-nüfûs* (Beyrut, 1985), 60.

¹⁵⁰ Ebu el-Hasan Ali ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Habib el-Basri el-Bağdadi, *Dünya ve Din Edebiyatı*, 253.

¹⁵¹ Mustafa Çağrı, “Yalan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 297-300.

III. BÖLÜM

3. YALAN SÖYLEMENİN FIKHÎ HÜKÜMLERİ

3.1. Yalan Söylemenin Dinî Hükümü

İslam dini, dürüstlüğü ve doğruluğu vurgulayarak yalan söylemeyi haram (yasak) kılar. Kuran-ı Kerim'de birçok ayette doğruluk, adalet ve dürüstlük konusunda Müslümanlara öğütler verilir. İslam'ın temel öğretileri arasında yalanın bütün kötülüklerin anası olduğu ve kaçınılması zorunlu manevi maraz diye nitelendirildiği vurgulanmıştır.

Kur'an'da yalan, büyük günahlardan biri olarak vurgulanır, rics (pislik) diye tabir edilen putlara tapmakla birlikte zikredilir. Allah (c.c.), insanlara hem putlardan kaçınmalarını hem de yalan söylemekten sakınmalarını öğütlemektedir.¹⁵²

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerinde de yalanın kaçınılması gereken bir davranış olduğu belirtilir. O, bir hadisinde, Müslümanın karakterinin zayıf olabileceğini, çeşitli kusurlarında olabileceğini; ancak yalan söylemek gibi bir davranışta bulunmaması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵³ Bu, İslam'ın dürüstlük ve güvenilirlik konusundaki vurgusunu gösteren önemli bir öğüttür.

Başka bir hadisinde, doğruluğun hayır ve iyiliğe yönelttiğini, kişiyi Allah katında sıddık (doğru sözlü) olarak kaydettirdiğini ve cennete götürdüğünü belirtirken, yalanın ise çirkinliklere ve kötülüklerle sürükleyeceğini, kişiyi Allah katında yalancı olarak nitelendireceğini ve cehenneme sürükleyeceğini ifade eder.¹⁵⁴

Yalan bir lafz-ı kâfirdir.¹⁵⁵ Münafık ise kafirden eşedir. Allah (c.c), kalplerinde bozukluk olanların manevi durumlarının, hakikatten sapmaları ve yalanlarla gerçeği örtmeleri sebebiyle daha da kötüleştirdiğini ve bunun sonucunda ilahi bir ceza ile karşılaşacaklarını ifade etmektedir.¹⁵⁶ Münafıkların kalbi kirlenmiştir. Onlar, Allah'ın Peygamberine ve müminlere sunduğu nimetleri gördüklerinde, onların sevinçlerini içtenlikle paylaşmazlar veya samimi bir şekilde takdir etmezler. Onların kalpleri, ikiyüzlülük, sahtekarlık ve kötü niyetle doludur. İslâm'ın yavaş yavaş tamamlanıp yerleşmesini gözlemledikçe, kalplerini daha da kötüleştirir.

¹⁵² el -Hac, 22/30.

¹⁵³ Malik b.Enes, *el-Muvatta'*, (Çağrı Yayınları, İstanbul 1981), s. 989-990.

¹⁵⁴ Müslim, "Birr" 103-105. Ayrıca bk. Buhâri, "Edeb" 69; Ebû Dâvûd, "Edeb" 80; Tirmizi, "Birr" 46; İbn-i Mâce, "Mukaddime" 7; "Duâ" 5).

¹⁵⁵ Bediüzzaman, Saîdü'n-Nûrsî, *Lemaat (Sözler)*, (1925-1931), s.335.

¹⁵⁶ el -Bakara, 2/10.

Kalp, ruh ve beden sağlığı için hayati öneme sahip bir uzuvdur. Kalp salih olduğunda, bedeninin tamamı salih olur. Kur'an'da kalp terimi genellikle vicdanın, iman ve ahlakın merkezi olarak kullanılır. Münafıklık ve ikiyüzlülük ahlaki bir sorundur; vicdanın ve ahlakın merkezindeki çürük bir mahsulüdür. Anlaşmazlık sürdükçe, bu sorun hem nicelik hem de nitelik bakımından çoğalma gösterecektir.

Dinimiz yalan ve yalancılığı kötü alışkanlıkların ve günahların en şiddetlisi olarak görür ve kesinlikle kabul etmez. Münafık ve inanmayanların özelliğinin de yalan ve yalancılık olduğunu belirtir. Bir âyet, yalanın Allah'ın adıyla söylenmesi ve ardından hakikat ortaya çıktığında bu yalanın inkâr edilmesi durumunda, insanın ne denli zalimleşebileceğini derin bir sorgulamaya tabi tutar. Ayrıca, bu tür inkârcı ve münafıkça tutum gösteren kâfirlerin cehennemde cezalandırılmasının ilahi adalet açısından ne kadar haklı bir gerekçe olduğunu vurgular.¹⁵⁷ Yalan, çoğu kebîre ile ilişkilendirilmiştir. Genellikle başka kebîreler tek başlarına gerçekleşirken, yalan onların çoğu ile bağlantılıdır. Örneğin, gıybet eden kişi yalan söyleyebilir, alkol kullanan bir kişi zihinsel dengesini yitirip bilincini kaybedebilir ve dolayısıyla yalan konuşmaya daha eğilimli hale gelebilir. Kumar oynayan kişi, kaybettiklerini telafi etmek için yalan söylemeye yönelebilir. Zina da yalanlarla örülmüş bir kebîre türüdür. Haksız yere, kötü niyetle yüklenen suçlamalar veya iftira gibi lekelemelerde de yalanın olmadığı düşünülemez.¹⁵⁸

Hz. Muhammed (s.a.v), Müslümanlar arasında en ağır ceza gerektiren suçlar olan hırsızlık, zina, içki gibi eylemleri işleyenlerin bile cennete girebileceğini belirtirken, yalanı iman edene uygun görmez. Çünkü yalan, küfrün temelidir; nifakın, yani ikiyüzlülüğün (münafıklığın) birinci belirtisidir; Allah'ın kudretine iftiradır, Allah'ın hikmetine zıttır. Yalan, yüce ahlakı tahrip eder; İslam toplumunu zehirler, insanlık durumunu bozar; insanları manevi gelişimden geri bırakır. İslam'ın temeli doğruluktur ve imanın özü dürüstlüktür. Bütün yüce ahlaka doğruluk ve dürüstlük öncülük eder.¹⁵⁹

Gazzâlî, zorunlu durumlar dışında yalanın aslen haram olduğunu vurgulamıştır. Özellikle "Yalan, li-aynihî haram değildir" ifadesiyle başlayarak, bazı istisnai durumlar dışında yalan söylemenin haram olduğunu ifade etmiştir. Ancak, aynı zamanda, yalan kapısının bir defa açılması durumunda, yani bir kere yalan söylenmesiyle bu davranışın alışkanlık haline gelmesi veya istismar edilmesi durumunda, gereksinim ve mecburiyet çizgisinin aşılma riskinin olabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle onun gibi bazı İslam âlimleri, zaruri bir durum haricinde

¹⁵⁷ ez -Zümer, 39/32.

¹⁵⁸ Said Nursi, *İşaratü'l-İ'câz*, çev. Abdülkadir Badıllı (İstanbul: İttihad Yayınları, 2004), 171-172.

¹⁵⁹ Nursi, *İşaratü'l-İ'câz*, 171-172.

yalan söylemenin haram olduğunu belirtip yalanın istismarından kaygı duyarlar.¹⁶⁰ Râgıb el-İsfahânî, yalanın her zaman onur kırıcı ve küçük düşürücü bir hareket olduğu belirtir.¹⁶¹ Aynı şekilde, yalanın insandaki ihlâsı ve dürüstlüğü etkilediğini ve dolayısıyla kişinin ibadetlerindeki niyetinin değerlendirilmesinde önemli bir kriter olduğunu ifade eder. Örneğin bir kimse, ibadetlerdeki niyetini Allah'a yönelmek olarak ifade ederken aslında kalbi ve aklı dünya meşguliyetlerine takılı kalmışsa, bu durumda yüzünü Allah'a çevirdiğini¹⁶² söylemesinin bir tür yalan olduğunu belirtir. Dolayısıyla, yalan sadece dışsal ifadelerde değil, aynı zamanda içsel durumda da olumsuz bir etkiye sahip olabilir ve kişinin dürüstlük ve ihlâsını zedeleyebilir.

İbadetlerde kullanılan sözlerin ve duaların içeriğinin, kişinin niyeti ve iç dünyasıyla uyumlu olması önemlidir. Gazzâlî'nin ifadesine göre, namazda Fâtiha Sûresi'ni okurken "*Yalnız sana ibadet ederim*"¹⁶³ söyleyen biri, eğer gerçekte iç dünyasında Allah'a ibadet etmek yerine kendi nefsi veya dünyasına tapıyorsa, gerçeği çarpıtmış olur.¹⁶⁴

3.1.1. Yalan Söylemenin Haram Olduğu Durumlar

3.1.1.1. Şaka ile Yalan

Bazı insanlar şaka ile yalan söylemeyi severler ve bunun eğlence için bir alan olduğunu düşünürler, bu yüzden yalan haberler uydururlar. İslam, kalpleri neşelendirmeye izin vermiştir, ancak yalan söyleyerek değil. Hz. Peygamber (s.a.v.) ne derece hafif olsa da yalanın terk edilmesi gereken bir davranış olduğunu ve terk edenin, ahiret hayatında mükâfat olarak cennette bir köşk ile ödüllendirileceğini ifade eder.¹⁶⁵ Hz. Peygamber, özellikle toplumsal ve sosyal ortamlarda, insanların eğlenmesi veya gülmesi amacıyla yalan söylenmesinin, büyük bir sorumluluk ve günah olduğunu vurgular.¹⁶⁶ Burada şahit olduğumuz şey, insanların şaka ile yalan söyleme konusunda rahat olmaları ve yalan haberler uydurmaktan çekinmemeleridir. Bu şakalar, düşmanları küçük düşürmek, onlarla veya Allah'ın yarattıklarıyla alay etmek için yapılır. Bu tür yalanlarla eğlenmek kesinlikle haramdır.¹⁶⁷

¹⁶⁰ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id-Dîn* (İstanbul: Aslan Yayınları, 1993), 3/137-139.

¹⁶¹ Râgıb İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, ed. Ebü'l-Yezîd el-Acemî (Kahire, 1405), 272-274..

¹⁶² el- En'âm 6/79.

¹⁶³ el- Fatiha 1/5.

¹⁶⁴ Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 4/288,391.

¹⁶⁵ Ebû Dâvûd, "Edeb" 7.

¹⁶⁶ Ebû Dâvûd, "Edeb" 80.

¹⁶⁷ İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 2016, he-ze-e maddesi; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, 1990, 2/62-64; Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (İstanbul: Arslan Yayınları, 1993), 3/131.

Bir hatadan kaçmak için yalana başvurmak aptallık ve zayıflıktır. Bu, bir kötülükten daha büyük bir kötülüğe kaçmaktır. Doğru olan, hatasını kabul etmektir; belki bu doğruluk onu kurtarır ve hatasını siler. Haccâc hakkında rivayet edilenlerden biri, eğer rakibi doğruyu söylerse ona merhamet ettiğidir.¹⁶⁸

3.1.1.2. Övgüde Yalan

İnsanların övülmesi, yalan üzerine inşa edilmiş olabilir. Müslüman, başkalarını överken dikkatli olmalıdır. Başkalarının sadece bilinen iyiliklerini anmalı, övgüde aşırıya kaçmamalı ve kusurları büyütürken ifşa etmemelidir. Övülen kişi ne kadar layık olursa olsun, övgüde abartıya kaçmak haram bir tür yalandır.¹⁶⁹

Ebu Hüreyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Allah'ın elçisi (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Allah'ın elçisi bize, övgüde abartıya kaçanları yüzlerine toprak atma talimatı verdi.'¹⁷⁰

İmam Nevevî şöyle der: 'Bir insanın övülmesi ve güzel özelliklerinin takdir edilmesi, ilgili kişinin varlığında veya gıyabında olmayabilir. Ancak huzurunda olmayan kişi hakkında, lakin yalancılığa düşme riskini göze alarak abartmamalıdır. Bu, övgü olmasından dolayı değil yalan yere yemin ettiği için haram olur. Övülen kişinin özellikleri gerçekten takdir edilmeye değer ve bunun sonucunda bir fayda sağlanıyorsa, bu tür bir övgü meşru olabilir.'¹⁷¹

3.1.1.3. Çocuklara Karşı Yalan

Anne ve babalar, çocuklarını oyun ve yaramazlıklardan uzaklaştırmak veya onları bir şeyi yapmaya teşvik etmek amacıyla sık sık onlara yalan söylerler. Ancak bu durum, İslam ahlakına aykırıdır.¹⁷²

Abdullah b. Âmir'den (Allah ondan razı olsun)¹⁷³ şöyle rivayet edilmiştir: Bir gün annem beni çağırdı, o sırada Hz. Peygamber (s.a.v) evimizde oturuyordu. Annem bana, "Gel,

¹⁶⁸ İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 2016, he-ze-e maddesi; Fahreddin Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım (Ankara: Akçağ Yayınları, 1990), 2/62-64; Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, 3/131.

¹⁶⁹ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî Gazzâlî, *Müslümanın Ahlakı* (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2018), 36.

¹⁷⁰ Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh Cürcânî, *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl* (Beyrut, 1984), 4/37.; Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 2394.

¹⁷¹ Nevevî, *Hilyetü'l-ibrâr ve şî'ârü'l-ahyâr fî telhîşi'd-da'avât ve'l-ezkârî'l-müstehabbe fî'l-leyl ve'n-nehâr* (İ'tisam Yayıncılık, ts.), 276.

¹⁷² Muhammed bin İbrahim Hamd, *el-Kezb mezhahiruhu ve ilacuhu*, ts. 24.

¹⁷³ O, yüce sahâbi Abdullah bin Amir bin Rebia bin Amir el-Adavî el-Anzî'dir. Kureys'ten Adiy bin Kâ'b oğullarının müttefiki idi. Hz. Peygamber 'i (s.a.v) görmüştür, ancak ondan bir harf bile duymamıştır. Onun sahâbi mi yoksa tabîin mi olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. 85H (704/705) yılında vefat etmiştir, bazılarına göre 89H (707/708) yılında. Bkz.: Ahmed bin Abdurrahim el-İraki, *Tuhfetü't-Tahsil fî Zikr Ruvati'l-Marasîl*, tahkik: Abdullah Nuvara, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.), 179; İbn Hacer el- Askalânî, *el-İsabe fî temyizi's-*

sana hurma vereceğim" dedi. Bunun üzerine, "Ona gerçekten bir şey vermek istedin mi?" diye sordu. Annem, "Evet, vermek istedim" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v), "Eğer ona bir şey vermeseydin, sana bir yalan günahı yazılırdı" dedi.¹⁷⁴

İslam, dürüstlük erdemini aşılarmayı teşvik eder, böylece çocuklar büyüdüklerinde sözlerinde ve tüm hallerinde dürüstlüğü benimserler.¹⁷⁵

3.1.1.4. Eylemlerde Yalan

İnsanlar ifadelerindeki gerçekliği ve durumu eylemleriyle yansıtmaya çalışırlar. Fakat bazen eylemler de sözler gibi yalan olabilir¹⁷⁶ çünkü insanın içinde hissettiği şeyin aksine hareket etmesidir. İnsanlar ifadelerinde gerçekliği ve durumu yansıtmayan eylemlerle yalan söyleyebilirler. Bir şeyin meydana gelmiş gibi görünmesini sağlayabilir veya var olmayan bir şeyin varlığını ifade edebilirler. Bazen eylemlerle yalan söylemek, sözle yalan söylemekten daha tehlikeli ve etkili olabilir.¹⁷⁷

Kur'an'da bu terimle ilgili örneklerden biri de Yûsuf Suresi'nde yer almaktadır. "Bir de üzerine sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakub dedi ki: "Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır."¹⁷⁸

Onların ağlamaları sahte bir eylemdi; bunu babalarına, kurt tarafından yenildiğini iddia ettikleri Yusuf'a duydukları üzüntüyü ifade etmek amacıyla yaptılar. Oysa onu kuyuya atan ve suçunu gizlemek için uydurma bir hikâye anlatan kendileriydi ve kurt, kardeşlerinin kanından tamamen masumdu. Söyledikleri sözler yalandı ve Yusuf'un gömleğini koyun kanına bulamaları, kurdun onu yediği iddialarını desteklemek içindi. Bu, sahte bir eylemdi çünkü kan, Yusuf'un değil bir koyunun kanıydı. Böylece, işledikleri suçu örtbas etmek için hem sözlü hem de fiili olarak birçok yalan uydurdular.¹⁷⁹

Bu duruma örnek münafık kişidir, çünkü eylemlerinde yalan söyler; insanlara imanı gösterir, ancak içinde tersini saklar.¹⁸⁰

sahabe (Medine: Darü'l-İmam Müslim, 2023), 4/119; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebi, *Siyeru A'lamü'n-Nübelâ* (Beyrut: Müessesetü'r risale, 2020), 5/.

¹⁷⁴ Ebû Davut, "Edeb", 88.

¹⁷⁵ Gazzâlî, *Müslümanın Ahlakı*, 3.

¹⁷⁶ Muhammed b. Sâlih Useymîn, *Şerhu Riyâzi's-şâlihîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, (Kahire, 2001) 7/447; Abdülganî b. Tâlib el-Meydânî, *İslami Ahlak ve İlkeleri*, 1/529.

¹⁷⁷ Meydânî, *İslami ahlak ve ilkeleri*, 1/529.

¹⁷⁸ el-Yûsuf, 12/18.

¹⁷⁹ el-Meydânî, *İslam Ahlak ve İlkeleri*, 1/530.

¹⁸⁰ Muhammed b. Sâlih Useymîn, *Şerhu Riyâzi's-şâlihîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, 7/447-448.

Kur'an'ın hikmetli ayetinde şöyle geçer: "Münafıklar sana geldikleri vakit, 'Şahitlik ederiz ki sen muhakkak Allah'ın elçisisin' derler. Allah senin kendisinin elçisi olduğunu elbette bilir, Allah münafıkların yalancı olduklarına da şahitlik eder."¹⁸¹

Münafıkların yalanı sözlerinde değil, sadece inançlarındadır.¹⁸²

3.1.1.5. Dolaylı Anlatımda Yalan

İslam düşünce geleneğinde, mesel, kinaye, tevriye gibi kapalı ve dolaylı ifadelerin yalan olup olmadığı önemli bir tartışma konusudur. Bu tür anlatımlar, genellikle gerçeklikle birebir örtüşmeyen veya doğrudan ifade edilmeyen anlamları içerebilir. Ancak, İslam düşünce geleneğinde bu tür anlatımların yalan olarak kabul edilip edilmemesi, çeşitli alimler ve yorumcular arasında farklılık gösterir. Bazı âlimler, mesel, kinaye ve tevriye gibi dolaylı anlatımların, doğrudan yalan söylemekten farklı olduğunu ve dolaylı anlatımın amacının insanlara ders vermek, ibret alınmasını sağlamak veya bir mesaj iletmek olduğunu savunur. Dolayısıyla, bu tür anlatımların yalan olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade ederler. Ancak, diğerleri bu tür dolaylı anlatımların da yanıltıcı olabileceğini ve doğruyu çarpıtabileceğini düşünürler. Özellikle, bir kişi dolaylı anlatımla bir gerçeği saklamaya veya yanıltıcı bir şekilde iletmeye çalışıyorsa, bu durumun yalan olarak kabul edilebileceğini savunurlar.

Râgıb el-İsfahânî, kurgusal veya sembolik anlatımların yalan olarak kabul edilmemesi konusunda bir masalı örnek olarak sunmaktadır. Hayvanların konuşmalarını içererek gerçeküstü öğeleri barındırır. Ancak bu masalın amacı, insanlara bir mesaj iletmek, onlara ders vermek veya ibretlik bir öykü sunmaktır. Dolayısıyla, bu tür masalların yalan olarak değerlendirilmemesi gerektiği düşünülür.

Bazı ayetlerde geçen hikâyeler veya benzetmelerin sembolik anlatımlar olarak kabul edildiği doğrudur. Bu, özellikle bazı tefsir âlimleri tarafından vurgulanmıştır. Örneğin, Sâd Suresi'nin 38. ayetinde geçen Dâvûd Peygamberin koyun davasıyla ilgili hikâye veya Bakara Suresi'nin 2. ayetinde geçen harcamaların bereketli verime benzetilmesi gibi örnekler, bazı tefsir âlimleri tarafından sembolik anlatımlar olarak değerlendirilmiştir.¹⁸³ Bu âlimler, bu hikayelerin ve benzetmelerin doğrudan gerçek olarak değil, insanlara ders vermek, ibret alınmasını sağlamak veya bir mesaj iletmek amacıyla sembolik olarak kullanıldığını savunurlar. Ancak, bu tür sembolik yorumlar her zaman tartışmalı olabilir ve farklı âlimler

¹⁸¹ el- Münafikûn, 63/1.

¹⁸² İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 2016, 704; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arabi'l-muhit*, 1/709.

¹⁸³ Râgıb İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, ed. Ebü'l-Yezîd el-Acemî (Kahire, 1405), 270-271.

arasında görüş ayrılıklarına neden olabilir. Nitekim bazı âlimler, bu tür hikâyelerin ve benzetmelerin gerçek olarak kabul edilmesi gerektiğini savunurken, diğerleri ise sembolik anlatımlar olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünürler.¹⁸⁴

İslam hukukunda, yalanın sakıncalı olduğu ve İslam ahlakına aykırı olduğu konusunda genel bir görüş birliği vardır. Ancak, bir durumda yalan söylemekten kaçınmak için bazı dolaylı ifadelerin kullanılmasının kabul edilebilir olduğu düşünülmüştür. Bu konuda zaruret halinde dolaylı ifadeler kullanmanın, açıkça yalan söylemekten daha az sakıncalı olduğu görüşüne sıkça rastlanır. Dolaylı ifadelerin kullanılmasının kabul edilebilir olduğu durumlar arasında, zaruri bir ihtiyacın karşılanması, birini üzmemek veya incitmemek öne çıkar. Bunun için, kinayeli ifadeler veya dolaylı anlatımlar, doğrudan yalan söylemekten daha tercih edilebilir olarak görülebilir.¹⁸⁵

İslam hukuku bağlamında dolaylı anlatımın kullanımı, hukuki ve ahlaki meselelerin aktarımında önemli bir yere sahiptir. Bu bölümde, İslam hukukunun çeşitli konuları ele alırken dolaylı anlatımın nasıl uygulandığına dair örnekler sunularak, bu anlatım biçiminin fikhî hükümler üzerindeki etkileri incelenecektir.

Hz. Peygamber'in yaşlı bir kadına, yaşlıların cennete girmeyeceğini¹⁸⁶ ifade etmesi, aslında cennette herkesin genç olacağını kastetmek amacıyla kullanılmıştır. Bu tür durumlarda, ifadenin gerçek anlamıyla değil, daha derin bir anlamla algılanması ve yorumlanması gerektiği düşünülebilir.¹⁸⁷

Râgıb el-İsfahânî'nin ifade ettiği gibi, İslam âlimleri yalanın kötü sayılması için belirli şartların var olması gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁸⁸ Bu unsurlar şunlardır:

Yalanın en temel özelliği gerçeklikle uyuşmamasıdır. Yani, söylenen şeyin gerçekle örtüşmemesi, doğru olmaması durumunda söylenen söz yalan olarak kabul edilir. Yalanın bir diğer önemli özelliği, söz konusu haberin bilgi verenin zihninde önceden kurgulanmış olmasıdır. Yani, yalan söyleyen kişi, gerçek olmayan bir olayı bilerek uydurmuş veya manipüle etmiş olmalıdır.

Yalanın kötü sayılmasının bir diğer nedeni, yalan söyleyen kişinin kasıtlı bir şekilde yanıltıcı olmayı hedeflemesidir. Yani, yalan söyleyen kişi, kendi çıkarları veya başka bir amacı için bilerek gerçeği çarpıtmayı veya yanıltıcı bir ifade kullanmayı amaçlar.¹⁸⁹ Ayrıca kötü ve

¹⁸⁴ İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, 1405, 270-271.

¹⁸⁵ Gazzâlî, *İhyâ'*, 3/139-140.

¹⁸⁶ Tirmizi, "Şemail" 17.

¹⁸⁷ Gazzâlî, *İhyâ'*, 3/139-140.

¹⁸⁸ İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, 1405, 270-271.

¹⁸⁹ İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, 1405, 273.

haram olmasının nedenleri üzerinde kelam ilmi ve ahlak kitaplarında tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalarda, yalanın kötü olup olmamasının özsel bir nitelikten mi yoksa farklı bir nedenden ötürü mü kaynaklandığı konusu ele alınmıştır.

Kelam âlimlerinin "hüsün ve kubuh" kavramları çerçevesinde yalanı incelerken fazlasıyla başvurdukları örneklerden biri dürüstlük ve yalan konusudur. "Hüsün" dürüstlük, doğruluk ve iyilik gibi olumlu özellikleri ifade ederken, "kubuh" ise yalan, sahtekârlık ve kötülük gibi olumsuz özellikleri ifade eder. Kelam âlimleri, yalanın hüsünle (dürüstlük ve doğrulukla) bağdaşmadığını ve dolayısıyla kötü olduğunu savunurlar.

Ehl-i Sünnet'in hâkim görüşüne göre bir sözün dinî hükmü, o sözün içeriği ve sonucuna bağlı olarak belirlenir. Buna göre, dinî hükümler Kur'an, hadis ve İslam hukuku gibi kaynaklardan türetilir ve bu hükümler İslam'ın temel prensiplerine dayanır.

Bir sözün dinî hükme tâbi olup olmadığı, söylenen sözün doğru veya yanlış oluşuna göre belirlenir. Eğer bir sözün dinî hüküm içerdiği ve bu hükme bağlı olarak davranılması gerektiği kabul edilirse, sözün doğruluğu veya yanlışlığı önem kazanır. Bu nedenle, doğru ve dürüst olmak, Ehl-i Sünnet prensiplerinde önemli bir konudur. Örneğin, bir Müslümanın ibadetlerle ilgili yanlış bir bilgi vermesi, dinî hükmü açısından ciddi sonuçlar doğurabilir, çünkü ibadetler doğru bir şekilde yerine getirilmelidir. Benzer şekilde dinî bir hüküm veya ahlaki bir konuda yanlış bir bilgi verilmesi, kişilerin dinî ve ahlaki sorumluluklarını etkileyebilir.

Gazzâlî'nin ifadesine göre, sözün hedefe ulaşmak için bir vesile olduğu kabul edilir. Bu, sözün, bir amacı gerçekleştirmek veya iletmek için bir araç olduğu anlamına gelir. Gazzâlî, güzel bir sonuca ulaşmak için hem doğru hem de yalan sözle ulaşmanın mümkün olduğunu belirtir. Ancak, böyle bile olsa yalanın caiz olmadığını vurgular. Gazzâlî, bazı durumlarda bir hedefe varmak için yalan söyleme seçeneğinden başka bir çözüm yok ise sözün hükmünün değişebileceğini ifade eder.¹⁹⁰

Bazı örnekler İslam geleneğinde sözün dinî hükmünün niyet ve maksada göre değişebileceğini gösterir. Bu örnekler de Hz. İbrâhim'in yaşamından alınmıştır. Bazı durumlarda doğru olmayan ifadeler kullanmış, ancak bunu meşru bir amaç için yapmıştır.

Hz. İbrahim, kendisini şölene davet eden inkârcı halka "hastayım" demesiyle¹⁹¹ aslında bu daveti reddetmektedir. Bu ifade, gerçekte bir hastalık olmamasına rağmen, inkârcı halktan uzak durmak ve Allah'a olan bağlılığını sürdürmek amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla, Hz.

¹⁹⁰ Gazzâlî, *İhyâ'*, 3/137.

¹⁹¹ es-Sâffât 37/89.

İbrâhim'in niyeti, inkârcıların davetine uygun hareket etmemek ve inancını korumaktır. Onun putları kırdıktan sonra büyük putları suçlayan ifadesi ¹⁹², aslında putperestlerin inançlarını sorgulamalarını sağlamak için kullanılmıştır.

Eşini korumak amacıyla onu “kız kardeşim” diye tanıtmayı da dikkate değer bir örnektir.¹⁹³ Bu durumda, Hz. İbrâhim'in niyeti, eşini korumak ve onun zarar görmesini önlemektir. Dolayısıyla, yanıltıcı bir ifade kullanarak eşini korumaya çalışması, meşru bir amaç kabul edilebilir.

Dolaylı anlatım, İslam hukukunda niyet ve bağlam göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Kişinin niyeti doğru ve dürüst olduğu sürece, dolaylı anlatımın bir sakıncası yoktur. Ancak, niyet kötü ya da yanıltıcı olduğu takdirde, bu tür bir anlatım haram kabul edilebilir. Önemli olan, sözlerin ve niyetlerin açık ve dürüst olmasıdır.

3.1.2. Yalan Söylemenin Mekruh Olduğu Durumlar

3.1.2.1. Eşler Arasında Yalan

Bazı durumlarda yalanın kınanmamıştır, çünkü onunla kötülüğün bastırılması ve zararın önlenmesi sağlanır.¹⁹⁴

Hiz. Peygamber (s.a.v), yalanın haram olduğunu bildirmiş ancak belirli istisnai durumlar açıklamıştır. Kişinin, eşini memnun etmek amacıyla yalan söylemesi gibi durumlar istisnai durumlar olarak nitelenmiştir.¹⁹⁵

Âlimler, yalanın bir hakkı reddetmek veya olmayan bir şeyi almak için kullanılması durumunda haram olduğunda ittifak etmişlerdir.¹⁹⁶ Ancak bazıları bu konuda yalanın kabul edilebilir olduğunu savunmuşlardır; bu da eşin sevgisini kazanmak veya kalbini yumuşatmak içindir. Bununla birlikte eşe söylenen yalan, ilişkinin güvenliğini zedelememek ve sevgi bağıını korumak amacıyla hissedilen sevgiden daha fazlasını ifade etmek anlamına gelebilir. Bu, eşinin güvenliğini korumak ve ilişkiyi onarmak içindir.¹⁹⁷ Eşine yalan söylemesi konusunda fıkıhçılar iki görüş üzerinde ihtilaf etmişlerdir.

¹⁹² el-Enbiyâ 21/62-63.

¹⁹³ Buhârî, “Talâk” 10; Ebû Dâvûd, “Talâk” 16.

¹⁹⁴ Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr* (Beyrut, 1998), 4/180; Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim* (Beyrut, 1987), 15; Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî fi şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, (Kahire, 2018), 20/395.

¹⁹⁵ Tirmizî, “Birr” 26; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/459,461.

¹⁹⁶ Ahmed b. Muhammed Kastallânî, *İrşâdü's-Sâri*, çev. Hüseyin Yıldız (Ocak Yayıncılık, 2019), 4/419; Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn ve 'umdetü'l-muttaîn fi'l-fikih*, ed. Kâsım Ahmed 'Avvâd (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2005), 16/158.

¹⁹⁷ Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedrü'd-dîn el-'Aynî, *'Umdetü'l-Kârî şerhi Şahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâ'î't-Turâşî'l-'Arabî, ts.), 13/269; İbn Hazm, *el-Muhallâ* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslami, 2022), 9/229;

Şafii¹⁹⁸ ve Hanbeli mezhebi kadının kocasına yalan söylemesinin caiz olduğunu benimsemiştir.¹⁹⁹

Yalan sadece zorunluluk veya gerçek ihtiyaç durumlarında veya çiftlerin yalnızca yalanla elde edebileceği gerçek bir çıkar olduğunda kullanılmalıdır.²⁰⁰

Çiftler arasındaki yalan, diğer tarafın hakkını düşürmek veya engellemek gibi dinen yasak olan bir eyleme yol açmamalıdır.²⁰¹ Bunun aksine, sevgi gösterisi gibi konularla ilgili olmalıdır. Sevgi ve saygıyı artırmak için kullanılmalıdır, taahhüt edilmemiş şeyler vaat edilmemeli, çiftler arasında olumlu iletişim kurulmalıdır. Bu kurallar, evlilik ilişkisinde güveni ve anlayışı artırmak, tarafların çıkarlarını korumak ve zarar vermekten kaçınmak amacıyla konmuştur.²⁰²

3.1.2.2. İmâlî Konuşmalar Yalan

Selef, imâlî konuşmaların yalandan kaçınmak için bir çıkış yolu olduğunu söylemiştir. Bu, insanın yalan söylemek zorunda kaldığında geçerlidir. Ancak bir ihtiyaç veya zorunluluk yoksa, imâlî konuşmak da açıkça yalan söylemek de caiz değildir.²⁰³

3.1.3. Yalan Söylemenin Müstehab Olduğu Durumlar

H. Peygamber (s.a.v.), yalanın haram olduğunu bildirmiş ancak belirli istisnai durumları açıklamıştır. Kişinin, savaşta hileli taktiklerin kullanılması için yalan buna örnektir.

Nitekim H. Peygamber (s.a.v.), “Harpte düşmana üstün gelmek için söylenen yalanlar caizdir” buyurmuştur.²⁰⁴ Savaşta söylenen yalanlar daha geniş bir alana hizmet eder. Çünkü savaş, sadece askeri güçler arasındaki çatışmayı değil, genellikle toplumların ve hatta bölgelerin geleceğini etkileyen büyük çaplı olaylardır. Savaşın sonucu, bir toplumun siyasi,

Ebû Zekeriyâ Muhyî'd-Dîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-'Arabî, 1972), 16/158; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-l-Muhtâr*, 1998, 4/180.

¹⁹⁸ Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen* (Halep: Matba'atü'l-İlmiyye, 1932), 4/123; Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 3/137; Nevevî, *Hilyetü'l-ebrâr ve şî'ârü'l-ahyâr fî telhîşî'd-da'avât ve'l-ezkârî'l-müstehabbe fi'l-leyl ve'n-nehâr* (İ'tisam Yayıncılık, ts.), 377; Ebû Zekeriyâ Muhyî'd-Dîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-'Arabî, 1972), 16/158.

¹⁹⁹ Ebû'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Makdisî Haccâvî, *Şerhu Manzûmeti'l-âdâbi's-şer'iyye li'l-Merdâvî*. ts. 115.

²⁰⁰ Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen* (Halep: Matba'atü'l-İlmiyye, 1932), 4/123; Nevevî, *el-Ezkâr*, 377.

²⁰¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 5/300; Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, 16/158.

²⁰² Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, 4/124; Nevevî, *el-Minhâc*, 16/158.

²⁰³ Ebû 'Abdullah Muhammed b. İsmâ'il b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Edebu'l-mufred*, ed. Muhammed Fu'âd 'Abdülbâkî (Beyrut: Daru'l-Beşâ'iri'l-İslamiyye, 1989), 1/680.

²⁰⁴ Müslim, “Birr” 101.

ekonomik ve sosyal yapısını derinden etkileyebilir. Dolayısıyla, savaşta söylenen yalanlar, savaşın sonucunu etkileyebilir ve stratejik avantajlar elde etmek için kullanılabilir. Bir savaşın sonucu, toplumun dinini de etkilemektedir.

Savaş sırasında düşmanı aldatmak için stratejik yalanlar söylemek, düşmanın planlarını bozmak veya onları yanıltmak amacıyla caiz kabul edilmiştir. Bu, düşmanın gücünü kırmak ve savaşı kazanmak için yapılan bir taktiktir. Düşmandan bilgi toplamak amacıyla casusluk faaliyetlerinde yalan söylemek de meşru kabul edilir. Düşmanın stratejik bilgilerini öğrenmek, onların planlarını bozmak için önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.v.), savaş sırasında düşmanı aldatmanın caiz olduğunu hadislerde belirtmiştir. Bir hadiste, savaşın hile olduğunu buyurmuştur.²⁰⁵

Hendek Savaşı, Müslümanların savunma stratejilerinin başarısını ortaya koymuştur. Medine'nin etrafına hendek kazılması, düşmanın süvari birliklerinin saldırısını engellemiş ve düşmanı şaşırtmıştır. Bu strateji, Müslümanların savaşta sadece cesaret ve güç değil, aynı zamanda zekâ ve taktik kullanmaları gerektiğini göstermiştir.²⁰⁶ Bu savaş, Müslümanların moralini önemli ölçüde yükseltmiştir. Zafer, Müslümanların savunma kabiliyetlerinin güçlü olduğunu göstermiş ve İslam'ın gücünü pekiştirmiştir. Savaş sonrası elde edilen moral zaferi, Müslümanların ilerleyen dönemlerdeki savaşlarına olumlu katkılar sağlamıştır.²⁰⁷

Düşman ordusu, içindeki güvensizlik ve koordinasyon eksikliği nedeniyle dağıldı ve geri çekilmek zorunda kaldı. Bu, Müslümanların lehine büyük bir stratejik avantaj sağladı. Düşman ittifakının çözülmesi, Müslümanların bölgede daha sağlam bir konum elde etmelerine yardımcı olmuştur.²⁰⁸ Hz. Peygamberin yalana ruhsat verdiği alanlar incelendiğinde, hiçbir kişisel çıkarın olmadığını, sırf Allah rızasını hedeflediği görülür. Dolayısıyla bir sözü yalan olarak değerlendirmeden önce, onu hangi emelle söylendiğini ve etkileyeceği alanın ne olduğunu dikkate almak önemlidir.

Sonuç olarak, düşmanı yanıltmak amacıyla yalan, âlimlerin helal olduğunda uzlaştıkları konulardan birdir, ancak bu, antlaşmayı bozmamalı veya güveni ihlal etmemelidir.²⁰⁹ Bu

²⁰⁵ Buhârî, "Cihâd" 157; Müslim, "Cihâd" 17.

²⁰⁶ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut, ts.), 85-94; Karen Armstrong, *A Biography of the Prophet* (Harper San Francisco: HarperCollins, 1992), 185-195.

²⁰⁷ Ebû Muhammed Cemâlüddîn İbn Hişâm, *Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006), 221-230; Martin Lings, *Muhammed: His Life Based on the Earliest Sources* (Vermont, 1983), 217-225.

²⁰⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî Taberî, *Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrut, ts.), 84-95.

²⁰⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 5/300; İbn Battâl Kurtubî, *Şerhu İbn Battâl 'alâ Şahihi'l-Buhârî*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2015), 5/189; Ebû'l-Avn (Ebû Abdillâh) Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Sâlim Seffârî, *Gıżâ'ü'l-elbâb şerhu Manzûmeti'l-âdâb* (Beyrut: Darül-Beşairil-İslamiyye, 2022), 1/134; Nevevî, *el-Minhâc*, 1972, 45.

nedenle güvenli bir durumda yalan söylemek caiz değildir. Burada fıkıh alimlerinin izin verdiği yalan, Müslümanların yararına olan, güç göstermek ve düşmanları kandırmak amacıyla söylenen yalandır.²¹⁰ Câbir b. Abdullah'tan²¹¹ rivayet edildiği gibi Hz. Peygamber savaşın hile olduğunu²¹² ve savaşta akıllı davranmak, yoğun saldırı yapmaktan ve başkalarına yüklenmekten daha faydalı olduğunu bildirmiştir.²¹³

3.1.4. Yalan Söylemenin Farz Olduğu Durumlar

3.1.4.1. İkrâh Altında Öldürülme Tehlikesi

İkrâh, yani zorlama altında yapılan fiil ve sözlü tasarruflar, İslam hukukunda önemli bir yere sahiptir. İnsanın iradesi dışında, tehdit ya da baskı altında gerçekleştirdiği eylemler, özellikle ahlaki ve hukuki açıdan çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Bu durum, kişinin özgür iradesiyle hareket edememesi ve fiillerinin sorumluluğunun ne ölçüde ona ait olduğuyla ilgilidir. İkrâh altında söylenen yalanlar da bu kapsamda ele alınır ve İslam hukukunda, böyle bir durumda yapılan tasarrufların geçerliliği ve ahlaki boyutları titizlikle değerlendirilir.

Bir grup kimse tarafından öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalan masum bir kimsenin, bir ev sahibine sığındığını düşünelim. Ev sahibi, sığınanı korumaya karar vererek, peşindekilere o kişiyi görmediğini veya yerini bilmediğini ifade eder. Bu durumda ev sahibinin söylemiş olduğu yalan, İslam hukuku bağlamında zaruret hali olarak değerlendirilebilir. Çünkü masumun yerini bildirmek, onun hayatına yönelik bir tehdidin gerçekleşmesine, zarar görmesine veya öldürülmesine sebebiyet verebilir. Bu gibi örnekler, İslam âlimleri tarafından, insan hayatını koruma amacıyla zaruret durumlarında yalanın meşru görülebileceği yerler arasında gösterilmiştir.²¹⁴

²¹⁰ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme Kalyûbî, *Hâşiyetü'l-Ḳalyûbî 'alâ Şerhi'l-Maḥallî 'ale'l-Minhâc (Nevevî'nin Minhâcû't-tâlibîn'ine ait şerhin hâşiyesidir)* (Kahire, 1306), 3/216; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' Begavî, *Şerhu's-sünne*, thk. Şu'ayb el-Arnâvûd - Muhammed Züheyr eş-Şaveys (Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmî, 1403), 13/119; Ebû'l-Fazl Meccüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr* (Beyrut, 1998), 4/180.

²¹¹ O, yüce sahâbi Câbir bin Abdullah bin Amr bin Haram Ensârî el-Hazrecî es-Selmi'dir. Ridvan Bi'ati'na sahip olanlardandır. Küçük yaşta babasıyla birlikte İkinci Akabe Gazvesi'ne katıldı. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile on dokuz seferde savaşlara katıldı. Hayatının son zamanlarında Medine'deki camide ilim verdiği bir halkası vardı. Medine'de 68 Hicri yılında vefat etti. Bazı kaynaklarda 72 Hicri, bazılarında ise 79 Hicri yılında vefat ettiği belirtilmiştir. İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, c.1, s.119-120; Mahmûd b. Ebû Bekir, el Kelâbâzî, *et-Ta'arruf li-mezhebi ehli't-taşavvuf*, c.1, s.141; Ebu Nu'aym el-İsfahani, *Ma'rifetü's-şahâbe*.c.2, s.529.

²¹² Buhârî, "Cihâd" 157; Müslim, "Cihad" 18; Tirmizi, "Cihad" 5.

²¹³ İbn Battâl Kurtubî, *Şerhu İbn Battâl 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*, 5/ 187.

²¹⁴ Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 3/139-140.

Kur'an-ı Kerim'de yalanın belirli koşullar altında kabul edilebilir olduğu hususu açıkça ifade edilmiştir. Bu ayetler, genellikle zaruriyet ya da maslahat gerektiren durumlarla ilgilidir ve genellikle hayat kurtarma gibi ciddi ve acil meselelerle ilişkilidir.²¹⁵

Meşru bir amaç var ise, yalan da meşru olur. Eğer bu amaç bir görev ise o zaman yalan da bir görev olur. Dolayısıyla, bir Müslümanın zalim birinden kaçması onun öldürülmesi veya malının alınması ve saklanması ve onun hakkında bilgi sorulduğunda yalan söylemek gereklidir. Aynı şekilde, birinin elinde emanet varsa ve zalim onu almak istiyorsa, onu saklamak için yalan söylemek gerekir.²¹⁶ Bu durumda en güvenli olanı, saklamayı tercih etmektir. Saklama, ifadenin doğru bir amaca yönelik olduğunu ifade eder, bu durum o kişi için yalan sayılmaz, hatta dışarıdan bakıldığında yalan gibi görünse de muhatabın anlayışına göre yalandır. Eğer saklama yapılmaz ve açıkça yalan söylenirse bu durum da haram olmaz.

Bu, fakihlerin yalan söylemeyi caiz gördükleri durumlardan biridir. Eğer bir zalim, gizlenmiş bir adamı öldürmeyi amaçlıyorsa, bu kişinin yanında olmadığı söylenebilir ve bunun üzerine yemin edebilir.²¹⁷

3.1.4.2. İkrahtan Altında Zina İftirası, Hırsızlık ve Mal İtlafi

İkrahtan altında gerçekleştirilen suçlar, İslam hukukunda özel bir değerlendirmeye tâbidir. İkrahtan, yani zorlanma durumunda yapılan eylemler, genel olarak cezaî sorumluluğun ortadan kalkmasına yol açar. Bu bağlamda, zorlanan bir kişinin zina iftirasında bulunması, hırsızlık yapması veya başkasının malını tahrip etmesi gibi suçlar için ikrahtan altında gerçekleşmiş olmaları nedeniyle öngörülen cezalar uygulanmaz.²¹⁸ Ancak, bu tür eylemler sonucunda meydana gelen zararlardan dolayı, ikrahtan derecesine göre hukuki sorumluluk devam eder. Bu durumda zorlanan kişi, fiillerinin sonuçlarından doğan zararları tazmin etmekle yükümlüdür. Tazmin yükümlülüğü, ikrahtan ağırlığına bağlı olarak ya zorlayana ya da zorlanan kişiye ait olabilir.

²¹⁵ el- Âl-i İmran 3/28; en- Nisa 4/97-98.

²¹⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 5/300; Ebû Muhammed 'Alî İbn Hâzm, *Merâtibu'l-icma' fi'l-'ibâdâtî ve'l-muâmelâtî ve'l-i'tikâdatî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 156; Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), 6/427; Kastallânî, *Irşâdü's-Sâri*, 4/419; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 1998, 4/180.

²¹⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 5/300; İbn Hâzm, *Merâtibu'l-icma' fi'l-'ibâdâtî ve'l-muâmelâtî ve'l-i'tikâdatî*, 156; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 6/427; Kastallânî, *Irşâdü's-Sâri*, 4/419; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 1998, 4/180.

²¹⁸ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *Mebsût*, çev. M. Cevat Akşit, Vd. (İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008), 24/77; Ahmed Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* (Beyrut: Darul Kitab el-Arabiyye, 1982), 7/187; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Mısır: Mustafa el Babi el Halebi Matbaası, 1968), 7/415; Şemseddin Ebû 'Abdullah el-Hattâb er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-celîl fi muhtâşari Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992), 6/5/294..

İslam hukukunda, zorlanma altında zinaya maruz kalan bir kadına ceza gerekmediği hususunda hukukçular arasında genel bir mutabakat bulunmaktadır. Aynı şekilde birçok fakih, baskı ve tehdit altında zina suçu işleyen erkekler için de cezanın uygulanmaması gerektiğini savunmaktadır.²¹⁹ Ancak, Ebû Hanîfe'nin bu konuda farklı bir görüşü mevcuttur. Kendisi, zorlanma altında zina suçu işleyen erkeklere zina haddinin tatbik edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Fakat Ebû Hanîfe'nin daha sonra bu görüşünü sınırlandırdığı ve zorlamanın resmi bir merciden gelmesi durumunda zorlanan kişiye yönelik zina haddinin (recm veya celde) uygulanmayacağını, diğer zorlamalarda ise cezanın uygulanabileceğini belirttiği rivayet edilmiştir.²²⁰

3.1.5. Yalan Söylemenin Mübah Olduğu Durumlar

İnsanlar arasındaki anlaşmazlıklar, toplumsal yaşantının kaçınılmaz bir parçası olarak kabul edilir. Bu anlaşmazlıklar, farklı görüşlerin, değerlerin ve çıkarların çatışmasından kaynaklanabilir. Anlaşmazlıkların giderilmesi, toplumların huzurunu ve bireyler arası ilişkilerin sağlığını korumak açısından büyük önem taşır.

Yalanın kökeni haram olmasına rağmen, bazı durumlarda mübah olabilir.²²¹ Hadise göre iki kişinin arasını düzeltmek için söylenen söz gerçek dışı da olsa, kişi yalancı sayılmaz.²²² Bu durumda, amaç barışı sağlamak, toplumsal uyumu korumak veya Allah'ın rızasını kazanmak gibi daha yüce bir hedef olur. Aslında yalan, kişisel bir menfaat sağlamak veya zarara mâni olmak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Zira buradaki amaç kendi menfaatin için değildir, tamamen Allah rızası içindir. Bu sebeple de kişi gerçek anlamda yalan söylemiş sayılmaz. İki insan arasındaki anlaşmazlığı gidermek, Müslümanlar için bir görevdir ve bu tür çabalar Allah'ın rızasını kazanmak adına önemlidir. Çünkü Kur'an da Müslüman topluluğunun birlik ve dayanışma içinde olmasının önemini vurgular. Müminlerin kardeşçe bir bağ içinde olduğu, Müslümanların birbirleriyle ilişkilerini düzeltmeleri gerektiği belirtilir. Ayrıca âyet, Allah'a karşı gelmekten sakınılmasının ve O'nun emirlerine uyulmasının önemini vurgular. Bu,

²¹⁹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 7/180; Ebû Muhammed Muvaffakudîn Abdullah İbn Kudâme, *el-Muğni*, çev. A. Alpaslan Tuncer (Beyrut, 2015), 10/159; Şihâbuddîn Ahmed b. Haceri Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc* (Mısır, 1328), 4/91; Hattâb er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-celîl*, 6/5/294; Abdülkadir Udeh, *et-Tesrîu'l-cinâyî'l-İslâmî mukarinen bi'l-kanuni'l-vad'i* (Beyrut, ts.), 1/573; Hüseyin Halef Cubûrî, *Avarizu'l-ehliyye inde'l-usûliyyîn* (Mekke, 1988), 518.

²²⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 7/180; Alâuddîn Muhammed b. Alî. Haskefî, *Ed-Dürri'l-muhtâr* (Nizamiye Akademi Yayınları, 2023), 9/188; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 5/159; Udeh, *et-Tesrîu'l-cinâyî'l-İslâmî mukarinen bi'l-kanuni'l-vaz'i*, 1/573; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2013), 3/209; Vehbe Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh* (Dımaşk, 1404), 5/401; Cubûrî, *Avarizu'l-ehliyye inde'l-usûliyyîn*, 500.

²²¹ Nevevî, *Şerhu Sahihi Müslim*, 1/515-516.

²²² Buhârî, "Sulh" 2.

Müslümanların, Allah'ın hoşnutluğunu ve merhametini kazanmak için ahlaki ve dinî sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini belirtir.²²³ Dolayısıyla, ayet, toplumsal düzenin korunması, dayanışma ve Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirme konularında Müslümanlara rehberlik etmektedir.

İmam Müslim, hadiste Ümmü Külsüm'ün şunları söylediğini eklemiştir: "İnsanlar arasını düzelten ve bunun için hayır maksadıyla söz getirip götürüp veya hayır maksadıyla (yalan) söyleyen yalancı değildir."²²⁴

Hiz. Peygamber (s.a.v.) kinaye (dolaylı anlatım) kullanmıştır. Bu nedenle yalanın caiz olduğu durumlarda kinaye kullanmak daha iyidir. Toplumsal barış ve uyumu korumak amacıyla yapılan olumlu ve yapıcı konuşmaların yalan olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade eder. Burada, barış ve iyilik adına atılan adımların, hatta sözlü beyanların, yalancılıkla itham edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.²²⁵

İshak b. Hanî'nin aktardığına göre, "Bir gün Ahmed bin Hanbel'in evinde bulunuyorduk; yanında öğrencileri Mervâzî ve Mehna da vardı. Kapı çalındı ve dışarıdan bir ses 'Mervâzî burada mı?' diye sordu. Mervâzî, yerinin bilinmesini istemediği için Mehna, parmağını avucuna koyarak 'Mervâzî burada değil' dedi. Bu söz kapıdaki kişi tarafından duyuldu ve Ahmed b. Hanbel bu duruma gülümseyerek karşılık verdi, herhangi bir yadırgama göstermedi."²²⁶

Bu rivayet, Ahmed b. Hanbel'in durumu mizahi bir anlayışla karşılayışını ve öğrencilerinin bu tarz tavırlarına olan müsamahasını anlatmaktadır.

Bir defasında, bir kadına süt getirilmiş, fakat kadınlar "İstemiyoruz" demişlerdi. Bunun üzerine Hiz. Peygamber (s.a.v), "Açlığı ve yalanı bir araya getirmeyin"²²⁷ buyurmuştur. Bu ifade, birçok kişinin misafirlğe gittiğinde "İstemiyorum" demesine benzer. Aslında, misafir ikramı kabul etmek ister; ancak mahcubiyet ya da başka sebeplerden dolayı "İstemiyorum" der. Bu da yalan olarak kabul edilir. "İstemiyorum" demek ile "İştahım yok" demek arasında fark vardır; bu tür davranışlar da yalan kategorisine girer.²²⁸ Bu örnekler, yalanın mubah olduğu bazı durumlardır.²²⁹

Sonuç olarak, konuşma bir amaç için araçtır. Her meşru amaç, yalan olmaksızın elde edilebiliyorsa, bu durumda yalan söylemek haramdır. Ancak bir amaç yalnızca yalanla elde

²²³ el- Hucûrat 49/10.

²²⁴ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, 4/433-434.

²²⁵ Buhari, "Sulh" 2; Müslim, "Birr" 101; Ebu Davud, "Edeb" 58.

²²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/438.

²²⁷ İbn Mâce, "et'ime" 23.

²²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/452.

²²⁹ Müneccid, *Şeyh Muhammed el-Müneccid'in Dersleri*, 284/38.

edilebiliyorsa, o zaman yalan söylemek mübah olur. İnsanlar arasında barışı sağlamak için yalan söylemek caizdir. Alimler, bu durumda yalanın caiz olduğunu Ümmü Külsüm (r.a.) hadisiyle delil olarak göstermişlerdir. Nitekim, Hz. Peygamber (s.a.v)'in sosyal ilişkilerde barışı ve uyumu sağlamak için yapılan ve gerçek niyetle ortaya konan yalanların, genel olarak yalan sayılmaktan çıkarılabileceğini ifade eder.²³⁰

Bazı durumlarda müminlerin kendilerini veya dini inançlarını korumak amacıyla zorunlu durumlarda takiyye yapabileceği kabul edilir.²³¹ Takiyye, tehlikeli bir durumda hayatı veya dini inançları koruma amacıyla yapılan ve içinde doğruluk bulunmayan bir ifadeyi kapsar.

Kur'an, ticari ilişkilerde karşıt istekler esasına dayanan bir prensibi öne çıkarırken, aldatma ve hile gibi yollarla kazanç elde etmenin haram olduğunu belirtir.²³²

3.2. Avukatlık

İslam hukuk literatüründe, modern anlamıyla "avukat" kelimesine tam olarak karşılık gelen bir terim bulunmamaktadır. Ancak, daha geniş anlamıyla "vekil" kavramı, avukatın bugün ifade ettiği anlamı da kapsamaktadır. İslam hukukunda, bir davada temsil edilmek isteyen kişi, mahkemede kendisini temsil edecek bir vekil tayin edebilir. Bu vekil, kişinin davayı yürütme ve savunma yetkisine sahip olan kişidir. Vekil, davayı temsil ederken kişinin haklarını korumakla ve yasal işlemleri yürütmekle yükümlüdür.

İslam adliye teşkilatında avukatların varlığı konusu İslam hukukçuları arasında tartışılan bir konudur. Bazı bilim insanları, İslam hukukunda avukatlık mesleğinin var olmadığını söylerken, diğerleri bu konuda farklı görüşlere sahiptir. Amedroz gibi bazı araştırmacılar, İslam hukukunda avukatlık mesleğinin gelişmediğini ve bu rolü yerine getiren kişilerin daha çok vekil olarak adlandırıldığını belirtmişlerdir.²³³

İnsanlar, haklarını savunma konusunda da diğer konularda olduğu gibi farklı yeteneklere sahiptirler. Hz. Peygamber (s.a.v.), uyuşmazlıklarını kendisine getirenleri yeteneklerini kullanarak haksızlığa yol açmaktan uyarmıştır.²³⁴ Bu bağlamda, mahkemede vekil atanması süreci, karşı tarafın zarar görmemesini sağlamak için karşı onun onayına tâbi olabilir. Ebû Yûsuf, Muhammed ve Şâfiî, vekâletin kabulü için karşı tarafın onayını mecbur kılmazlar. Onlara göre, vekil atanması sadece müvekkile aittir ve başkalarının karışmaya hakkı

²³⁰ Buhâri, "Sulh" 2.

²³¹ Fîrûzâbâdî, *el-Okÿânusü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*, 1221-1222.

²³² el-Bakara 2/188; en-Nisâ 4/29, 161.

²³³ Henry Frederick Amedroz, *The Mazâlim Jurisdiction in the Ahkam Sultaniyya of Mawardi* (London: Journal of the Royal Asiatic Society, 1911), 668.

²³⁴ Müslim, "Aşkîye", 4, 5, 6.

yoktur. Müvekkil, vekâlet konusunda da diğer durumlarda olduğu gibi, karşı tarafın rızası olmadan bu hakkından istifade edebilir. Mecelle, bu fikri benimsemiş²³⁵ ve vekâletin geçerliliğini yargıcın kabulüne bırakan sonraki dönem hukukçuları da bulunmaktadır.

Vekâletin meşruluğu, insanların bu sisteme olan ihtiyacını karşılamak ve gerçeğin ortaya çıkmasına yardımcı olmak amacıyla kabul edilir. İslam hukuku açısından, haksız olmasına rağmen kişinin, onu haklı çıkaran veyahut birine hakkından fazlasını kazandıran bir vekâlet uygulaması caiz olmaz. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurur: “Bana ihtilâflarınızı getiriyorsunuz. Muhtemeldir ki bir kısmınız diğerine göre delillerini daha güzel ortaya koyabilir ve ben dinlediğime göre onun lehinde hükmederim. Bu şekilde kime kardeşinin bir parça hakkını alıp vermişsem almasın, zira ona ateşten bir parçayı vermişimdir.”²³⁶ Bu uyarı sırf davacı ve davalıyı ilgilendirmez, onlara vekillik edenleri de kapsar. Dolayısıyla haksız bir davayı savunmak kadar, onun için avukat tutmak da haramdır.²³⁷

3.3. İbadetler ile İlgili Hükümler

3.3.1. Niyetin Saflığı ve Doğruluğun Önemi

İnsanın, kendini iyilik, doğruluk, takva ve iman sahibi olarak gösterdiği, ancak öyle olmadığında, bu kişi küfür ve zulmün sahibidir. İşte bu, nifaktır. Allah, bu konuda şöyle buyurmuştur: “İnsanlardan bazıları ‘Allah'a ve ahiret gününe inandık’ derler, hâlbuki onlar mümin değillerdir.”²³⁸ Fakat onlar, dilleriyle söylerler ve yalan yere yemin ederler, kendileri bunu bilirler. Kur'an ve hadiste bu konuda birçok delil vardır. Onlar, inanç iddiasında yalan söyleyen münafıklardır ve Allah'ın huzurunda bunlar yalancıdırlar.

Abdest ibadeti, en faziletli ve en şerefli ibadetlerden biridir. İslam'ın sembollerinden olup, namazın kabulü için en önemli şartlardan ve temellerden biri olarak belirlenmiştir. Bu ibadet, kıyamet günü Muhammed ümmetini diğer ümmetlerden ayıran bir özellik olarak tanımlanmıştır. Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, bir hadis-i şerifte abdestin manevi değerini ve ahiret gününde müminlere sağlayacağı ayrıcalık vurgulamaktadır. Abdestin, müminlerin yüzlerinde ve uzuvlarında bırakacağı parlaklık, onların kıyamet günü

²³⁵ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, ts. 1516.

²³⁶ Müslim, “Ağziye”, 4; Tirmizî, “Ağkâm”, 2; Nesâî, “Âdâbü'l-kuḍât”, 13.

²³⁷ Fahrettin Atar, “Avukat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 9/166-167.

²³⁸ el- Bakara 1/8.

diğer insanlardan ayrılımlarını sağlayacak ve Allah'ın huzurunda özel bir konuma sahip olacaklarının işaretidir.²³⁹

Yalan söylemenin abdestin geçerliliği üzerindeki etkisi mezhep imamları tarafından değerlendirilmiştir. Hanefî,²⁴⁰ Maliki,²⁴¹ Şafî²⁴² ve Hanbelî²⁴³ mezheplerine göre yalan söylemek abdesti bozmaz; ancak abdestin yenilenmesi müstehap (tavsiye edilen) olarak kabul edilmiştir.

3.3.2. Namazla İlgili Yalan

Namaz, dinin direğidir ve İslam'ın ikinci rüknüdür; ahiret gününde kişinin ilk olarak hesap vereceği ibadettir. Bu bağlamda ulema, namazın farz olduğunu reddeden kişinin küfürle itham edileceğine hükmetmişlerdir. Bu kişi namazın farz olduğuna inanmayıp onu inkâr eden biri olarak kabul edilir.²⁴⁴

Cabir b. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre ilim ehli, namazın farz olduğunu inkâr eden kişinin küfürle hükmedileceğini belirtmiştir. Çünkü Hz. Peygamberden rivayet edildiğine göre namazı terk eden ve farz olduğunu inkâr eden kişi küfre düşer.²⁴⁵

"Namaz kıldım" diyen fakat yalan söylediği kesinleşmiş kişi meselesine gelince; Maliki mezhebine göre, namazı ikrar eden ve "namaz kıldım" diyen, fakat gerçekte namaz kılmayan kişi öldürülmelidir.²⁴⁶

Bu görüş Kur'an, sünnet ve aklî delilleriyle desteklenmiştir. Münafıkun Suresi'nde bu yalanlarını ortaya koymuşlardır. İslam ahlakında ibadetlerin samimiyetle ve Allah rızası için yapılması esastır. İbadetlerini yerine getirmediği halde bunları yerine getirmiş gibi davranan

²³⁹ Buhârî, "Vudû" 3; Müslim, "Tahâret" 35. İbn Manzur, "Lisanü'l-Arab", c.14, s.5; İbn Hacer el-Askalânî, *Sübülü's-selâm fî şerhi Bulûği'l-merâm* (Beyrut: Darul İbn Hazm, 2003), 1/69.

²⁴⁰ Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Lübnan: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997), 1/17; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 1/89.

²⁴¹ Zerrûk Ahmed b. Ahmed b. Muhammed b. İsâ el-Burnusî el-Fâsî, *Şerh 'alâ metni'r-Risâle li'bn Ebî Zeyd el-Kayrevânî* (kahire, 1332), 101; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtaşarı Halîl*, 1/302.

²⁴² Ebû Dâvûd Süleymân b. Ömer b. Mansûr el-Uceylî Cemel, *Fütûhâtü'l-vehhâb bi-tavzîhi Şerhi Menheci't-tullâb* (Kahire, 1305), 1/105; Zekeriyâ el-Ensârî, *el-Ğurerü'l-behiyye fî şerhi'l-Behcetü'l-Verdiyye*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 1/88; Şâfiî, *el-Üm*, 1/35; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 1/497.

²⁴³ Merdâvî, *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, 2/66; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 1/131.

²⁴⁴ Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 3/13.

²⁴⁵ Nesâî, "Salât" 8.

²⁴⁶ Muhammed b. Yûsuf Ebî'l-Kâsım el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li-Muhtaşarı Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/66; Ebü'l-Kâsım b. İsâ b. Nâcî et-Tenûhî el-Kayrevânî İbn Nâcî, *Şerh 'alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*. ts. 2/320; Şehâbeddin Karâfî, *ez-Zâhire (fî'l-fikih)* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008), 2/484; Ebû Muhammed es-Sa'dî İbn Şâs, *İkdu'l-cevâhiri's-şemeniyye fî mezhebi 'âlimi'l-Medîne* (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003), 3/1/197.

kişiler, İslam'da "riya" (gösteriş) olarak nitelendirilen bir davranışta bulunurlar. Riya, İslam'da büyük günahlar arasında sayılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, riyayı ve gösteriş için yapılan ibadetleri şiddetle kınamaktadır. Örneğin, Ma'un Suresi'nde şöyle buyrulmaktadır: "Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarında gafildirler, onlar gösteriş yaparlar."²⁴⁷ Bu ayetler, ibadetlerini samimiyetsiz bir şekilde, yalnızca insanların gözünde iyi bir izlenim bırakmak amacıyla yerine getiren kişilere işaret eder.

3.3.3. Oruçla İlgili Yalanlar

Oruç tutmanın bir usulü vardır. Özellikle oruçluyken yalan söylememek bunların aralarında zikredilebilir. Zira Hz. Muhammed (s.a.v), bir kişinin oruç tutarken yalan söylemeye ve iftira atmaya devam etmesi durumunda, sadece yemek ve içmekten uzak durmasının Allah tarafından kabul edilmeyeceğini buyurmuştur.²⁴⁸ Oruç, sadece fiziksel bir ibadet değil, aynı zamanda ahlaki ve ruhsal bir arınmayı da gerektirir. Küfür, yalan ve gıybet haramdır. Bunlardan uzak durmayan günahkâr olur ve tuttuğu orucun ecrinden mahrum kalır. Tutulan oruç sahih olsa dahi kişi ecrinden yararlanamaz. Bunların terki, orucun sünnetlerindendir.²⁴⁹

Oruç ibadeti konusunda da samimiyetsizlik ve riyakârlık, İslam ahlakına aykırı görülmektedir. Bu tür davranışların kabul edilmeyeceği, Bakara Suresi'nde şu şekilde ifade edilmektedir: "Ey iman edenler! Sadakalarınızı, malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kimse gibi başa kakmak ve eziyet etmek suretiyle boş çıkarmayın."²⁵⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.), riyakârlığın tehlikelerine dikkat çekmiş ve bu tür kişilerin ahiretteki durumlarını çeşitli hadislerinde açıklamıştır. Bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: "Kıyamet günü halkın gözü önünde cehennem ateşine ilk atılacak üç kişi vardır: Biri, şehit olmuş bir kimsedir ki, Allah ona sorar: 'Neye karşı savaştın?' O da 'Senin yolunda savaştım, şehit oldum' der. Allah Teâlâ ona, 'Yalan söylüyorsun. Sen, 'cesurdur' desinler diye savaştın ve öyle de söylendi' der. Sonra emrolunur, yüzüstü sürüklenip cehenneme atılır."²⁵¹

²⁴⁷ el-Ma'un 107/4-6.

²⁴⁸ İbn Mâce, 'Kitabü's-Siyam' 1690; Buhâri, 'Kitabü's-Savm' 8; Ebû Davud, "Savm" 25.

²⁴⁹ İsmail Karagöz, *Oruç İlmihali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 59; Ahmed b. Muhammed İbnu'l-Me'hâmilî, *el-Lubâb fî fıkhi's-Şafi'i*, ed. Abdülkerim el-Umrî (Medine: Dâru'l-Buhârî, 1996), 711.

²⁵⁰ el-Bakara 2/264.

²⁵¹ Müslim, 'İmaret' 152; Nesai, 'Cihad' 22.

Ramazan orucu farzdır ve İslam'ın temel şartlarından biridir. Farz olduğunu Kur'an, sünnet ve icma göstermektedir.²⁵² Maliki,²⁵³ Şafii²⁵⁴ ve Hanbeli²⁵⁵ fıkıh âlimleri, yalan söylemenin orucun aslını bozmadığı konusunda hemfikirdirler. Ancak, yalan orucun sevabını yok eder ve orucun kemaline aykırıdır.²⁵⁶ Orucun kemalinden biri, orucu boş laflardan ve çirkin sözlerden korumaktır; yalan da bu tür kötü davranışlar arasındadır. Yalan, orucun sevabını yok eder, ancak orucun aslını bozmaz.²⁵⁷

3.3.4. Zekâtla İlgili Yalanlar

Zekât, İslam'ın beş temel şartından biridir. Onun farz olduğunu hem Kur'an-ı Kerim²⁵⁸ hem Sünnet hem de ümmetin icmâsı açıkça ortaya koymaktadır. İcmâ açısından bakıldığında, zekâtın farz olduğu ve İslam'ın beş temel şartından biri olarak kabul edildiği hususunda ümmetin icmâsı vardır.²⁵⁹ Sahabe, zekât vermekten kaçınanlarla savaşılması gerektiği hususunda da oy birliğiyle mutabık kalmıştır.²⁶⁰

Hanefilere göre²⁶¹ bir kimse, zekâtını o yıl zekât ile görevli olan birine verdiği yemin etmiş olsa ve görevli zekâtı almamış olsa, aradan yıllar geçse, adamın yalan söylediği ortaya çıkarsa, o yılın zekâtı alınmalıdır. Zira o yıl için zekât verme yükümlülüğü devam etmektedir. Başka kul haklarındaki gibi, yalandan yapılan yeminle zekât borcu ortadan kalkmaz.²⁶² Zekâtın geciktirilmesi, zekât hakkını yok etmez. Dolayısıyla o yılın zekâtı tahsil edilmelidir.²⁶³

Şafii mezhebine göre nisap miktarına sahip bir kişi, zekâtın vacip olduğu malını, üzerinden bir yıl geçtikten sonra edindiğini iddia ederse ve bu iddiayı çürüten kesin deliller varsa, örneğin, yıl dolduğunda Ramazan ayı ise ve yeni doğan hayvanlar dört aylık ise ancak

²⁵² el- Bakara 2/183; İbn Hazm, *Merâtibu'l-icma' fi'l-'ibâdâti ve'l-muâmelâti ve'l-i'tikâdati*, 390; İbnü'l- Kattân el-Mağribî, *el-İknâ' fi mesâ'ili'l-icmâ' (el-İcmâ')* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 1/226.

²⁵³ Muhammed b. Abdullah Haraşi, *Şerhu Muhtaşarı Halil* (Bulak, 1318), 2/239; Mevvağ, *et-Tâc ve'l-iklil*, 3/376.

²⁵⁴ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, 3/423-424; Şirbini, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâ*, 2/166; el-Enşârî Zekeriyâ, *Esne'l-me'tâlib şerhu Ravdi't-tâlib* (b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 4/1/461.

²⁵⁵ Manşûr b. Yûnus b. Şalâhiddîn el-Buhûti, *Dağâ'ıku Üli'n-Nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ* (b.y.: 'Âlemü'l-Kütüb, 1993), 3/1/487; Buhûti, *Keşşâfü'l-kınâ' 'an (metn)i'l-İknâ*, 2/330; İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû*, 3/64; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 3/180..

²⁵⁶ İmam el-Evzai ve İmam İbn Hazm yalanın orucun aslını bozduğunu ve bu yüzden orucun kaza edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bkz: Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, 3/424; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 4/304; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzebe*, 6/398.

²⁵⁷ Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, 3/182; Zekeriyâ, *Esne'l-me'tâlib*, 4/1/421.

²⁵⁸ el- Bakara 2/43.

²⁵⁹ İbnü'l- Kattân el- Mağribî, *el-İknâ' fi mesâ'ili'l-icmâ' (el-İcmâ')*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005) 1/193; İbnü'l- Münzir en- Nisâbü'rî, *el-İcmâ'*, çev. Abdülkadir Şener, (Ankara: Fecr Yayınları, 2020), 47.

²⁶⁰ Mağribî, *el-İknâ' fi mesâ'ili'l-icmâ' (el-İcmâ')*, 1/193; Buhûti, *Dağâ'ıku Üli'n-Nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ*, 3/1/446.

²⁶¹ Serahsî, *Mebûsû*, 2/270; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd dekaik*, 2/250.

²⁶² Serahsî, *Mebûsû*, 2/270; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 2/250.

²⁶³ Serahsî, *Mebûsû*, 2/272.

mal sahibi zekât memuruna Şevval ayının ortasında zekâtı vermekten kaçınarak malın yıl dolduktan sonra edindiğini iddia ederse, bu durumda mal sahibinin beyanı dikkate alınmaz ve zekât alınır.²⁶⁴

İslam hukuku açısından, zekât aldıktan sonra yalan söyleyen kişinin durumu ciddi bir mesele olarak değerlendirilir.

Bu konu İmam Cüveynî'nin²⁶⁵ ele aldığı iki alt meselede yer almaktadır. Kendisi bu meseleleri, yoksulluk iddiasıyla zekât alan ancak sonradan zengin olduğu anlaşılan kişiler bağlamında değerlendirmiştir.

Birinci alt mesele: Bir kişi borcu olduğuna dair delil sunduğunda ve şahitlerin yalan söylediği belirlenirse, bu durum iki farklı görüş çerçevesinde ele alınmaktadır:

Görüş: Zekât geçerli olmaz; bu görüş, en doğru kabul edilen yaklaşımdır.²⁶⁶

Görüş: Zekât geçerlidir;²⁶⁷ çünkü kişi zekâtı verme konusunda içtihat etmiş ve bu nedenle zekâtı yeniden vermesi gerekmez.²⁶⁸

İkinci alt mesele: Borcu olduğuna dair delil sunmayan ve borçlu olduğu iddia edilen kişinin yalan söylediği tespit edildiğinde, bu kişinin zekâtının geçerli olmadığı sonucuna varılmaktadır.²⁶⁹

²⁶⁴ İbn Kâsım Abbâdî, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Muhtâc* (İskenderiye: Darü'l-Ümme / ed-Darü'l-Alemiyye li'n-Neşr. 2007), 3/234.

²⁶⁵ Abdülmelik bin Abdullah el-Cuveynî en-Nisâburî olarak bilinen İmâmü'l-Haremeyn, Mekke'de dört yıl ve Medine'de bir süre kalmıştır. Edebiyat, münazara ve fıkıh alanında derin bilgiye sahip olan İmam, babasından eğitim almış ve genç yaşta ilim öğrenimi yaparak ders vermeye başlamıştır. İmam el-Cuveynî, hem usul bilginliği hem de fıkıh konularında derinlemesine çalışmalar yapmış, “*Nihâyetü'l-maṭlab fî dirâyeti'l-meṣṣeb*”, “*el-Burhân fî uşûli'l-fikh*.” ve “*et-Telḥîş (Telḥîşu't-Takrîb)*” gibi önemli eserler vermiştir. Bkz. Çelebi Kâtib, *Süllemü'l-vüṣûl ilâ ṭabakâti'l-fuḥûl* (İstanbul: Merkezü'l-Ebhâsli't-Târîh ve'l-Fünûn ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye (IRCICA), 2010), 2/305.

²⁶⁶ Şirbinî, *Muḡni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâ*, 3/181; Zekerîyyâ el-Ensârî, *Esne'l-meṭâlib şerhu Ravzi't-tâlib*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir (Beyrut, 2001), 1/405; Şâfiî, *el-Üm*, 8/260; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 1994, 10/623; İmâm'ül-Haremeyn Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab fî dirâyeti'l-meṣṣeb*, thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb (Cidde: Darül Minhâc, 2007), 11/565.

²⁶⁷ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî Zerkeşî, *Ḥabâya'z-zevâyâ*, thk. Abdulkadir Abdullah el-Ânî (Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 1986), 480; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab fî dirâyeti'l-meṣṣeb*, 11/565; Şâfiî, *el-Üm*, 8/260; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 1994, 10/623.

²⁶⁸ Yahyâ b. Ebû'l-Hayr İmrânî, *el-Beyân*, ed. Kâsım Muhammed en-Nürî (Cidde: Dârul Minhâc, 2000), 3/445.

²⁶⁹ İmam el-Cüveynî'nin *Nihâyetü'l-Matlab* adlı eserinde, 11. cildin 565. sayfasında belirtilen bir noktaya değinilmektedir. Burada, İmam el-Cüveynî'nin bir konuda tereddüt ettiği görülmektedir. Bu tereddüt, meselenin iki farklı görüşe dayanabileceğini düşündürmektedir. Birinci görüşe göre, zekât geçerli olmaz; ikinci görüşe göre ise, borçlunun (gârim) sözü, şartlı olarak doğruluğu kabul edilirse geçerli sayılır. Ancak bu tereddüdün, meselenin bu açıdan ele alınmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Yine de daha güçlü olan görüş, meselenin sadece bir tek görüşe dayandığıdır.

3.3.5. Ramazan Hilali Hakkında Yalan

Şeriat, Ramazan ayının başladığını bilmenin üç yolunu belirlemiştir: Hilalin görülmesi, tanıklık (şehadet) ve hilalin görülememesi²⁷⁰ veya tanıklığın mümkün olmaması durumunda Şaban ayını otuz gün olarak tamamlamak. Bu, Ebu Hüreyre (r.a.) tarafından rivayet edilen bir hadisle de desteklenmiştir.²⁷¹

Bu mesele Şafî mezhebine ait kitaplarda ele alınmış ve İmam Zerkeşî'nin²⁷² görüşleri aktarılmıştır. Ancak İmam Remlî, bu görüşü reddetmiş ve kendi değerlendirmelerini sunmuştur.²⁷³

Eğer kadı dışındaki biri, şahitlerin fesadını veya yalan söylediklerini bilirse, bu durumda kişinin oruç tutmasının gerekliliği olmadığı görülür, çünkü niyetinde kesinlik sağlanamaz. Ayrıca şüpheli bir günde oruç tutmanın haram olduğu anlaşılmaktadır.²⁷⁴

3.3.6. Muamelat ile ilgili Hükümler

İslam'da mali işlemlerin dayandığı temel prensiplerden biri ahlaki değerlere bağlılıktır. İslam, ahlaki değerlere aykırı olan her türlü mali işlemi haram kılmıştır. İslam'ın teşvik ettiği ahlaki değerlerden bazıları; güvenilirlik, nasihat ve doğruluktur. Mali işlemlerin, doğruluk ve açıklık üzerine kurulması gerekmektedir. Bu değerler, özellikle mali ilişkilerde İslam tarafından vurgulanmıştır; çünkü bu ilişkiler kazanç ve kâr sağlama amacı güder. Bu nedenle, kazanç ve kâr peşinde koşma aşırılığı, birçok insanı yalan söylemeye ve hile yapmaya yönlendirebilir.²⁷⁵

²⁷⁰İbn Abdülber en- Nemerî, *el-İstizkârü'l-câmi' li-mezâhibi fuḡahâ'i'l-emşâr ve 'ulemâ'i'l-aḡtâr fîmâ teẓammenehü'l-Muvaḡḡa' min me'âni'r-re'y ve'l-âşâr*, thk. Sâlim Muhammed Atâ Muhammed Alî Mu'avviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l İlmiyye, 2000), 3/276-277.

²⁷¹Müslim, "Sıyâm" 19-20; bkz. Buhârî, "Savm" 5, 11.

²⁷²Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dârü'l-ilm li'l-Melâyîn, 1984), 6/60; Takıyüddin İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye* (Beyrut: Daru'l Kütüb il İlmıyye, 2012), 3/167-168.

²⁷³Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli' bi-meḡāsini men ba'de'l-ḡarni's-sâbi* (Beyrut: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 2010), 2/102.

²⁷⁴Şemseddin Remlî, *Hâşiye 'ale'l-'Ubâb*, ts. 1/409; Remlî, *Nihâyetü'l-muḡtâc ilâ şerḡi'l-Minhâc*, 3/153; Kalyûbî, *Hâşiyetü'l-Ḳalyûbî 'alâ Şerḡi'l-Maḡallî 'ale'l-Minhâc* (Nevevî'nin Minhâcü't-tâlibîn'ine ait şerhin hâşiyesidir), 2/63.

²⁷⁵Ebû'l-Menâḡib Şihâbeddîn Mahmûd b. Ahmed ez-Zencânî, *Taḡrîc'ul-furû' 'ale'l-uşûl*, ed. Muḡammed Edîb Şâlih (Beyrut: Muessetu er-Risâle, 1398), 1/240.

3.3.7. Borçlar Hukukunda Yalan

Alışverişte tatfif yapanlar Mutaffifin Suresi'nde lanetlenmişlerdir. Ayrıca sureye bu işlemi yapanların adının verilmesi dahi Allah (cc) katında suçun büyüklüğünü göstermesi açısından yeterlidir.

المُطَفِّف /Mutaffif kelimesi az anlamındaki “الطَّيْف” kelimesinden türemiştir. Ölçeği tam ağızına kadar doldurmuş gibi yapıp üzerinden azıcık azaltmayı ifade eder. Bir nevi tam doldurmadan satmaktır.²⁷⁶ Satan kişi çok az bir şey eksilttiği için alan müşteri hakkını tam aldığını zannetmektedir. Örneğin 990 gr. fasulyeyi müşterinin 1 kg olarak alması gibi. Tatfifin az şeyler için kullanıldığını anlatmak için Keşşâf tefsirinde şöyle bir anekdot aktarılmıştır. Bir bedevî, Emevi sultanı Abdülmelik b. Mervan'a; “Allah'ın ticarete hile yapanlar için ne dediğini mutlaka duymuşsundur. Hâlbuki ölçüp tarttıkları halde o büyük tehdit onlara yöneltilmiştir. Oysa sen Müslümanların malını ölçmeden tartmadan alıyorsun. Peki senin durumun ne olacak, bunu hiç düşündün mü!?”²⁷⁷ Böylece Mutaffifin Suresi'nde azıcık hileler için çok büyük tehdit yapılmışken, Müslümanların mallarını ölçsüz alanların nasıl bir cezayı hakkettiklerine dikkat çekmiştir. Mutaffifin Suresi'nde bu hastalığın nedeni olarak dirilip hesap vereceğine dair yakîn derecesinde olmayan bir zannın²⁷⁸ olmaması, yani ölümden sonra dirileceğine imanın eksikliği gösterilmiştir.

Resulullah (s.a.v) Medine'ye hicret ettiğinde oradaki ticaret biçimleri çok kötüydü. Hatta Ebû Cuheyne adındaki birisinin iki farklı ölçeği vardı; birini ölçüp verirken, diğerini de kendisi satın alırken kullanırdı.²⁷⁹

Kur'ân-ı Kerim'de mutaffifünün tersine davranış sergileyenler müksirûn gösterilmiştir. Îsâr, tatfifin aksine hep başkalarının iyiliğini ve faydasını düşünerek hareket edenlerdir. Kendilerine yapılmasını istemedikleri şeyi kardeşlerine yapmayı asla düşünmezler. Haşr Suresi'nde buna şöyle bir örnek verilmiştir. Medine'de Beni Nadir savaşında ele geçirilen feyin Ensar ile Muhacir arasında paylaşılması yerine, sıkıntılarını gidermek için sadece muhacirlere verilmesi karşısında Ensar'ın hiçbir sıkıntı duymaması Allah'ın rızasına vesile olmuş ve onlardan sonra gelenlere örnek olması için Kur'ân'da kayda geçmiştir. Haşr Suresi'nde “...

²⁷⁶ Hasan b. Muhammed Rahîm et-Tebrîzî Mustafavî, *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 7/104.

²⁷⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl* 6/333.

²⁷⁸ “أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ” “Onlar tekrar diriltileceklerine kani değiller mi?” (ei- Mutaffifin 83/4)

²⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl* 6/333.

kendileri muhtaç olsalar da başkalarını kendilerine tercih ederler”²⁸⁰ denilerek müksirun örnek gösterilmiştir.²⁸¹

Tatfifin yalanla alakası aldatma özelliği barındırmasındandır. Çünkü alan kişi hakkını tam aldığını zannetmektedir. Bu suredeki tehditler bütün aldatma, tedlîs uygulamaları için geçerlidir.

Kur'an-ı Kerimde ve Hz. Peygamberin hadislerinde alım-satım yapan tüccarların malını satarken doğru ve dürüst olmaları önemle vurgulanmaktadır. Yemin etme konusu da bu doğruluk ilkesinin bir parçası olarak ele alınır. Yeminden sakınma, genel bir prensip olup özellikle yalan yemin etmekten kaçınılması gerektiği vurgulanır. Ticarete doğruluk ve güven esastır. Müslüman tüccarlar, işlerini Allah'ın rızası doğrultusunda yapmalı ve dürüstlüklerinden taviz vermemelidirler.

Yalan yemin etmek, Allah'ın huzurunda ve toplumda güvenilirliği zedeler ve ticaretin temelini sarsar. Dolayısıyla, Müslüman bir tüccarın malını satarken yalan yemin etmekten kaçınması gerekmektedir. Bunun yerine doğruluk, adalet ve güvenilirlik ilkelerine bağlı kalmalıdır. Nitekim Allah (c.c.), ilgili âyet-i kerimede, mal hırsızlığı ve haksız kazanç elde etmenin yollarını ele alarak, bu tür gayrimeşru eylemlerin manevi ve toplumsal sonuçlarına dikkat çekmektedir.²⁸² Müslümanlar arasında malların haksız yollardan ele geçirilmesinin ve haksız sebeplerle tüketilmesinin yasaklandığını, insanların mallarını yalan yemin ve sahte tanıklıklarla haksız bir şekilde alıp yemelerinin engellenmesi için hâkimlere başvurmanın yanlış olduğunu vurgulamaktadır.²⁸³ Özellikle vurgulanmak istenen husus, rüşvet, yalan yere yemin etme ve yalancılık gibi kötü niyetli davranışlardan kaçınılması gerektiğidir. İslam'a göre, rüşvet alıp vermek, müşteriye aldatmak için yalan söylemek ve yalan yemin etmek kesinlikle haramdır.²⁸⁴

Hiz. Peygamber (s.a.v) yalan yere yemin ederek malın satışını artırmaya çalışanların, ahirette Allah'ın rahmetinden mahrum kalacaklarını ve büyük bir azaba çarpılacaklarını belirtmektedir.²⁸⁵ Bu hadis, yalan yeminle, ticaret malının değerini arttırmaya çalışan kişilere ilişkin önemli bir uyarıyı içerir.

Bazı âlimler, Allah'ın bu kişilere hayır ve iyilik göstermeyeceğini, tam tersine onlarla gazaplı konuşacağını ifade etmişlerdir. Yani bu kişilerle olan ilişkisi, gazap ve hoşnutsuzluk

²⁸⁰ وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ (el- Haşr 59/9.)

²⁸¹ Muhammed Sallabî, *Siyer-i Nebî Medîne Dönemi*, çev. Mustafa Kasadar (İstanbul, 2016), 242.

²⁸² el-Bakara 2/188.

²⁸³ Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 2/205.

²⁸⁴ Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 2/205.

²⁸⁵ Müslim, “İman” 171; Ebû Davud, “Libâs” 25, “Zekât” 69; Tirmizî, “Büyû” 5; İbn Mâce, “Ticârât” 3; Dârimî, “Büyû” 63.

üzerine olacaktır. Diğer bir grup âlim ise "konuşmamaktan" maksadın, Allah'ın bu kişilere yüz çevirmesi olduğunu belirtmiştir. Yani Allah, onlara ilgisini göstermeyecek, onları kabul etmeyecek ve kendilerine dönüp bakmayacaktır. Bazıları ise bu kişilere Allah'ın meleklerini göndererek onları selamlamayacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte, çoğunluk görüşü olarak, Allah'ın bu kişilerle faydalı ve memnun edici bir şekilde konuşmayacağı yönündedir. Yani, onlarla olan ilişkisi olumlu veya faydalı bir şekilde devam etmeyecek, belki de bu kişilerin yaptıkları kötü işlerden dolayı Allah'ın hoşnutsuzluğunu ifade eden bir konuşma gerçekleşmeyecektir. Hadiste geçen "tezkiye etmeyecektir" ifadesi, Allah'ın kıyamet gününde bu kişileri temize çıkarmayacağını ve onları masum göstermeyeceğini ifade eder.²⁸⁶ Bu nebevî ikaz bize, tüccârın dünyevî kazanç elde etmek uğruna yalan yeminle malın değerini yükseltmeye çalışmak, Allah'ın huzurunda affedilmesi zor bir günah olarak nitelendirilir. Bu hadislerde vaat edilen cezalar, insanları bu tür haram davranışlardan uzak durmaya teşvik etmek ve toplumda dürüstlüğün korunmasını sağlamak amacıyla verilmiştir. Bu nedenle, İslam'ın ticarete dürüstlük ve doğruluk prensiplerine sıkı sıkıya uymak, bir Müslümanın temel sorumluluklarından biridir.

Adalet, bir Müslüman'ın diğer Müslüman kardeşine zarar vermemesi gerektiğini ifade eden bir temel prensiptir. Bu ilkeye göre, bir kişi kendi çıkarları için istediği şeyi, aynı şekilde diğer kardeşi için de istemeli ve onun da haklarını gözetmelidir. Eğer bir kişiye yapılan bir muamele, aynı durumda başka birine yapılırsa ona ağır gelecekse, o kişi de başkasına aynı muameleyi yapmamalıdır. Bu, Müslümanların arasında eşitlik ve karşılıklı saygıya dayanan bir ilişki biçimini öngörür. Özetle, bir Müslümanın kendi haklarını korurken aynı şekilde başkalarının haklarını da koruması gerekmektedir.²⁸⁷

İslam hukukunda ticaret, ahlaki ve hukuki prensiplerle sıkı bir şekilde düzenlenmiş olup, ticari faaliyetlerde dürüstlük, adalet ve karşılıklı rıza esas alınmaktadır. Bu bölümde, İslam hukukuna göre ticarete uyulması gereken temel kurallar ve ilkeler incelenerek, helal kazanç elde etmenin şartları üzerinde durulacaktır.

Buna binaen tafsilat dört emirde toplanır:

1. Satılan malı, ederinden fazla övmemelidir.

Malın gerçek niteliklerinden saparak aşırı övgülerde bulunmak, alıcının yanıltılması ve dolandırılması anlamına gelir. Bu durum, alıcının haksızlığa uğramasına neden olur ve aynı zamanda yalan ifadelerin kullanılması anlamına gelir. Eğer alıcı, gerçek olmayan özelliklerle

²⁸⁶ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, 2/475.

²⁸⁷ Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 2/205.

tanıtılan malı kabul ederse, bu durum alıcının aldatılması ve haksızlığa uğraması anlamına gelir. Öte yandan alıcı, gerçek olmayan özelliklerle tanıtılan malı kabul etmezse, bu durumda yine yalan ifadeler kullanılmış ve alıcıya haksızlık yapılmış olur. Ancak, malın gerçek nitelikleriyle övülmesi halinde, bu durum en azından gereksiz bir övgü olarak değerlendirilir ve anlamsız bir konuşma olarak nitelendirilir. Kişi, söylediği her sözden sorumlu olduğu için kullanılan kelimelerin sebepleriyle sorgulanır. Nitekim Allah (c.c.) İnsanın her söz ve eyleminin ilahi bir gözetim altında olduğunu, her anının titizlikle kaydedildiğini ve bu kayıtların ahiret gününde hesaba çekileceğini vurgulamaktadır.²⁸⁸ İlahi hikmet, insanın sorumluluk bilincini pekiştirmekte, söz ve davranışların ciddiyetini hatırlatarak, ahlaki bir yaşam sürdürmenin önemini ön plana çıkarmaktadır. Ancak, müşterinin bilmediği veya kendisi de söylemezse müşterinin fark etmeyeceği özelliklerin açıklanması durumunda bir sakınca yoktur. Örneğin, satılan köle, cariye veya hayvanın gizli özelliklerinin açıklanması gibi durumlarda böyledir. Bu nedenle, mevcut özelliklerin belirtilmesinde bir sakınca yoktur, ancak abartıya veya aşırılığa kaçılmamalıdır. Müslüman bir kişi, sattığı malı tanıtırken, malın gerçek özelliklerini net bir şekilde ifade etmeli ve alıcıyı bu malı alması konusunda motive etmemelidir. Amacı, alıcının ihtiyacını karşılamak ve ona uygun bir seçenek sunmaktır. Bu nedenle, dürüstlük ve doğruluk prensiplerine bağlı kalarak, malın gerçek niteliklerini vurgulamalı ve alıcının bilinçli bir şekilde karar vermesini sağlamalıdır. Bu, Müslüman kardeşin ihtiyacını karşılamak ve ona doğru bir hizmet sunmak için önemlidir. Ancak satılan mal için yemin etmek güzel bir davranış değildir. Çünkü yemin eden yalancıysa büyük günahkarlardan biri olarak kabul edilir ve ‘yemîn-i gamus’etmiş sayılır. Bu şekilde toplumda güvensizlik yaratır. Eğer doğru ise de Allah'a yemin etmeye gerek yoktur.²⁸⁹

Dürüstlük ilkesi gereği, satılan malın abartılı bir şekilde övülmesi mekruh kabul edilir. Çünkü bu tür övgüler, gereksiz ve etkisizdir ve kişinin rızkını artırmaz. Bu nedenle, malın gerçek niteliklerini dürüstçe ifade etmek en uygunudur.

Hz. Peygamber “Allah’tan korkan ve doğru söyleyen kimse hariç bütün tüccârlar kıyamet gününde fâcir olarak haşrolunacaklardır.”²⁹⁰ şeklinde bir hadis ile ticarete dürüstlüğün ve doğruluğun önemini vurgulamıştır. Bu hadiste belirtilen "fâcir" terimi, ahlaki olarak bozuk ve günah işleyen kişileri ifade eder. Hz. Peygamber (s.a.v), iş hayatında doğruluk ve dürüstlüğün, toplumsal ilişkilerde ve ticarete ne kadar değerli olduğunu belirtir. Ahirette doğrulukla hareket eden bir tüccarın, Peygamberler, Sıddıklar ve şehitlerle aynı derecede yüce

²⁸⁸ el-Kaf 50/18.

²⁸⁹ Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 2/206.

²⁹⁰ Tirmizî, ‘Büyû’ 4; İbn Mâce, ‘Ticârât’ 3; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/428, 444.

bir mertebeye sahip olacağını ifade eder.²⁹¹ Bu, dürüstlüğün ve adaletin, İslam inancında ne kadar önemli olduğunu gösterir ve Müslümanların iş hayatında etik değerlere bağlı kalmasının gerekliliğini vurgular.

Ayrıca Ebu Hüreyre (r.a), yalan yemin ederek ticarete malını satanın bereketinin yok olacağını Hz. Peygamberden işittiğini rivayet eder.²⁹² Ebû Katâde (ra.), alışveriş yaparken yeminden sakınmamız gerektiğini vurgulamıştır. Zira o, malın sürüm kazandırdığını sonradan da mahvettiğini Hz. Peygamber (s.a.v.)’den işitmiştir.²⁹³

Dolayısıyla, mekruh bir davranış olan malın aşırı övülmesine ek olarak, böyle bir durumda yemin etmek daha da olumsuz bir adım olur. Çünkü yemin etmek, gerçek olmayan veya abartılmış özelliklerle tanıtılan malın doğru olduğunu iddia etmek anlamına gelir. O halde böyle bir yerde yemin etmenin daha şiddetli ve felaketli olması aşikârdır.

2. Malın ayıplarını gizlememelidir.

İslam, insan ilişkilerinde ve özellikle ticari işlemlerde her türlü aldatmanın kesinlikle yasaklandığını açıkça ifade etmiştir. İslam, dürüstlük, adalet ve doğruluk ilkelerini benimsemiştir ve Müslümanlar bu ilkeleri her yönüyle hayatlarında uygulamak zorundadırlar. Nitekim Allah inananlara dosdoğru olmaları ve aşırıya gitmemeleri gerektiğini emreder.²⁹⁴

Bir kişinin satmak istediği malın tüm eksikliklerini, saklı ve açık kusurlarını açıkça ifşa etmesi ve hiçbir şeyi gizlememesi gerekir. Bu, kişinin dürüstlük ilkesine uygun olarak hareket etmesi gerektiği anlamına gelir. Eğer biri bu bilgileri saklarsa, bu zalimce ve hilekâr bir davranış olur. Hile, İslam'a göre haramdır ve dürüstlük ticaretin temel prensiplerinden biridir. Eğer kişi bu bilgileri gizlerse, karşısındaki Müslüman'a tavsiyede bulunmayı terk etmiş olur. Ticarete nasihatte bulunmak farzdır. Hz. Muhammed (s.a.v.), tarafların, alış-veriş sırasında birbirlerine karşı dürüst olmaları ve malın eksikliklerini veya kusurlarını açıkça ifade etmeleri gerektiği belirtmektedir. Bu şekilde yapılan işlemler, bereketli ve hayırlı olacaktır. Aksi takdirde, malın kusurlarını gizlemek ve yalan söylemek, alış-verişin bereketini ortadan kaldırır ve hem dünya hem de ahiret açısından olumsuz sonuçlar doğurur.²⁹⁵ Elbisenin iyi tarafını gösterip diğer tarafını gizlemek veya karanlık bir yerde malı göstermek de hilekârlık olarak kabul edilir. Aynı şekilde, ayakkabı, terlik veya mest gibi ürünlerin en iyilerini göstermek de hilekârlık sayılır.

²⁹¹ “Doğru sözlü, güvenilir tâcir, Hz.Peygamberler, sıddıklar ve şehidlerle beraberdir.” Tirmizî, “Büyû” 4.

²⁹² Buhârî, “Büyû” 26; Müslim, “Müsâkât” 131. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “Büyû” 6; Nesâî, “Büyû” 5.

²⁹³ Müslim, “Müsâkât” 132. Ayrıca bk. Nesâî, “Büyû” 5; İbni Mâce, “Ticârât” 30; Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id-Din*, 2/205.

²⁹⁴ el-Hûd 11/112.

²⁹⁵ Buhârî, “Büyû” 19, 46.

Ebû Hüreyre'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber bir yiyecek satıcısının yanından geçtiğinde, satılan ürünlerden biri onun dikkatini çekti. Yiyecekleri görmesi üzerine Hz. Peygamber, elini gördüğü yiyeceğin içine daldırdı ve ıslaklık fark etti. Bu durum karşısında, satıcıya bu ıslaklığın neden olduğunu sordu. Satıcı, yağmur yediğini belirtti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, niçin yağmurun yağdığı kısmı yiyeceğin üstüne bırakmadığını sorgulayarak, bu durumun hileli davranış olduğunu ifade etti ve "Bize hile yapan bizden değildir"²⁹⁶ buyurdu. Bu hadiste Hz. Peygamberin "aldatan benden değildir" şeklindeki ifadesi, bu tür davranışların İslam'a göre kabul edilemez olduğunu ve haram olduğunu vurgular.²⁹⁷

Aynı şekilde, "*Islak kısmı üste koysaydın ya*" gibi ifadelerle, ticarete dürüstlük ve adaletin önemi vurgulanır. Bu ifade, bir kişinin malını tam olarak ölçmeden veya belirtilen kaliteden düşük malı yüksek kaliteli gibi göstererek satmaya çalışmasının bir tür aldatma olduğunu ve İslam'a göre hoş görülemez olduğunu ifade eder. Özellikle gıda gibi tüketime yönelik ürünlerde, malın kalitesi ve miktarı açıkça belirtilmeli ve müşteriye doğru bilgi verilmelidir. Sepet hesabıyla satış yapılırken, sepetin üstündeki ve altındaki ürünler arasında büyük farklar varsa, bu durum müşterinin aldatıldığına işaret edebilir ve İslam'a göre kabul edilemezdir.²⁹⁸

Ticarete dürüstlük ve doğruluk prensiplerine sıkı sıkıya uyulması gerekmektedir. İslam, tüm işlerde dürüstlükten sapmayı kesinlikle yasaklar ve Müslümanların bu ilkeleri her zaman korumasını ve uygulamasını öğütler.

3. Tartıda ve miktarda hile yapmamalıdır.

Satılan malın miktarında herhangi bir şeyin gizlenmemesi, dürüstlüğün en temel gereğidir. Bu, mizanın tam ve doğru bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Ölçeklerin dürüstçe kullanılması da bu ilkedен ayrılmaz bir parçadır. Bu nedenle, bir kişi kendi ihtiyaçları için doğru bir şekilde tarttığı veya ölçtüğü gibi başkasına da aynı doğruluk ve dürüstlikle davranmalıdır. Allah (c.c.), insanlara ölçü ve tartıda titizlik göstermelerini emrederek, adaletin ve dürüstlüğün temel bir gereklilik olduğunu hatırlatır.²⁹⁹ Ayrıca, ticaret ve sosyal ilişkilerde dürüstlük ve adaletin de önemini vurgulamakta, her türlü muamelenin hakkaniyetle yapılmasını öğütlemektedir. Âyet, âdil davranışların yalnızca bireysel ve toplumsal huzura katkıda bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda daha güzel ve hayırlı sonuçlar doğuracağını belirterek, dürüstlüğün hem dünyada hem de ahirette karşılığının büyük olacağını hatırlatmaktadır.³⁰⁰

²⁹⁶ Müslim, "İmân" 164; Ebû Davud, "Büyü" 50; Tirmizî, "Büyü" 72; İbn Mâce, "Ticârât" 36.

²⁹⁷ Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 2/205.

²⁹⁸ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi* (İstanbul, 1977), 1/407.

²⁹⁹ el-En'âm 6/152.

³⁰⁰ el-İsrâ 17/35.

Ticari ve insani ilişkilerde adaletin ihlal edilmesinin vahametini gözler önüne sererken, ahiret gününün kaçınılmazlığını ve ilahi huzurda herkesin hesaba çekileceğini güçlü bir şekilde vurgular. Adaletin ihlal edilmesi yalnızca dünyevi değil, aynı zamanda uhrevi sorumlulukların da ihmal edilmesi anlamına gelir; bu da kaçınılmaz olarak büyük bir hesaplaşmayı beraberinde getirecektir.³⁰¹

İslam'ın ölçü ve tartıya ilişkin prensipleri, dürüstlük, adâlet ve doğruluk üzerine kuruludur. Allah'ın âyetlerinde, ölçü ve tartıda adâletin önemi vurgulanır ve bu konuda hile yapmanın kesinlikle haram olduğu açıkça ifade edilir. Müslümanlar, helâl kazancını haramla karıştırmamak için ölçü ve tartıda adâlet prensibine uygun hareket etmekle yükümlüdürler. Ticaret yaparken veya herhangi bir işte ölçü ve tartıda hile yapmak, Allah'ın huzurunda büyük günahıdır. Bu nedenle, Müslümanların ticaretlerinde, işlerinde ve diğer muamelelerinde dürüstlük ve adâleti korumaları gerekmektedir. Ayrıca, Müslümanların her zaman âhireti ve hesap gününü hatırlamaları önemlidir. Nefsine mağlup olarak insanları aldatmak ve haksız menfaat elde etmek, akıllıca bir davranış değildir. Hz. Peygamberin buyurduğu gibi; “Akıllı insan ölmeden önce kendini hesaba çeken ve öldükten sonrası için amel edendir.”³⁰² İslam, insanlara dürüstlük ve adâletle hareket etmeyi, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için en doğru yol olarak öğütler. Cerir b. Abdullah, bir ürünün satışında kusurlu bir durumun gizlenmesi veya saklanması doğru olmadığını peygamberden işittiğini söylüyor. Ayrıca bir şeyin kusurlarını bilip bunu başkalarından saklamak, aldatıcı ve hileli bir davranış ve haram olduğuna da vurgu yapıyor.³⁰³ Daha sonra Cerir (r.a.), bir at satın almak istediğinde, satıcı tarafından beş yüz dirhemlik bir fiyat teklifi aldı. Ancak Cerir (r.a.), atın gerçek değerinin daha yüksek olduğunu düşünüyordu ve bu nedenle altı yüz dirheme kadar fiyatı yükseltebileceğini, hatta sekiz yüz dirheme kadar çıkabileceğini söyledi. Zira satıcının bineğin asıl değerini tam olarak anlamadığına inanıyordu. Bu şekilde, âdil davranarak atın gerçek değerine göre fiyatı belirlemeyi hedefliyordu. Bunu gören diğer sahabeler, ona yaklaşıp şaşkınlıklarını dile getirdiler ve ona, “Atı, beş yüz dirheme satın alman mümkün iken, niçin sekiz yüz dirheme kadar fiyatı yükselttin?” diye sordular. Cerir b. Abdullah ise şu cevabı verdi: “Biz alışverişte hile yapmayacağımız hususunda Allah Resulüne söz verdik”³⁰⁴ dedi.

Sosyal açıdan bu olay, dürüstlük, adalet ve ticarete hile yapmama prensiplerinin önemini vurgulamaktadır. Cerir b. Abdullah'ın davranışı, toplumda dürüstlük ve adaletin

³⁰¹ el-Muttaffin 83/1-6; Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 2/205.

³⁰² Tirmizî, “Kıyâmet” 25; İbn Mâce, “Zühâd” 31; Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 2/205.

³⁰³ İbn Mâce, “Ticâret” 45.

³⁰⁴ İbn Hazm, *el- Muhallâ*, 9/454.

korunması gerektiğini gösterir. O, atın gerçek değerine göre fiyat belirlemeyi tercih etti ve diğer sahabelere, ticarete hile yapmamak için verdikleri sözü hatırlattı. Ayrıca bu olay, ticaretin sadece maddi kazanç elde etmekle ilgili olmadığını, aynı zamanda ahlaki değerlere ve toplumun iyiliğine katkıda bulunmanın önemini vurgular. Cerir b. Abdullah'ın dürüstlüğü, onun toplumda güvenilir bir figür olarak kabul edilmesine ve diğer insanların onunla iş yapmaktan memnun olmasına yol açar.³⁰⁵

4. Güncel satış fiyatının doğru olmasıdır.

Satılan malın gerçek değerini gizlememek, alıcıya karşı dürüst davranmanın bir gereğidir. Hz. Peygamberin bu tür alışverişleri "necş"³⁰⁶ olarak adlandırılan aldatıcı ticaret uygulamalarını yasaklaması³⁰⁷ da bu düşüncenin bir parçasıdır. İmam Mâlik'e göre, bu tür satışlar batıl olarak kabul edilir. Bu tür aldatıcı ve hileli yöntemlerle yapılan satışlar İslam hukukuna göre geçersizdir ve dinen sakıncalıdır. Ancak, bu tür satışlar hukuken geçerli olabilir, yani yasal açıdan kabul edilebilir.³⁰⁸

Gelen kervanları karşılamak ve getirilen malları şehre varmadan önce fiyatlarını şişirerek pazarlamak gibi aldatıcı yöntemler, dürüst ticaret anlayışına aykırıdır. Hz. Peygamberin bu tür uygulamaları yasaklaması, ticarete doğruluk ve şeffaflığın önemini vurgular. Bu şekilde, alıcıların hakları korunur ve ticaretin âdil bir şekilde yapılması teşvik edilir.³⁰⁹

3.3.8. Aile Hukukunda Yalan

3.3.8.1. İkrâh veya Tehdit Altında Yapılan Nikâh

İkrâh (zorlama veya tehdit) altında yapılan nikâhın geçerliliği, İslam hukuku açısından sıkça tartışılan bir konudur. Nikâh, evlilik kurumunun temelini oluşturan önemli bir akit olup, tarafların hür iradesine dayalı bir sözleşmedir. Ancak, zorla evliliklerde tarafların özgür iradeleri dışında, baskı veya tehdit altında yapılan nikâh akdinin İslam hukukunun temel prensiplerine uygun olup olmadığı sorusunu gündeme getirir. Bu bağlamda, nikâhın geçerliliği

³⁰⁵ Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 2/205.

³⁰⁶ "Necş", bir malı satın almak istemeyen bir kişinin, müşteriler arasına girip fiyatı yükseltmesi veya rekabeti artırmak amacıyla satıcının gözünde talep oluşturmaya anlamına gelir. Bu, ticarete dürüstlüğe ve adalete aykırı bir davranıştır. Müşterileri kandırmak ve satıcıyı yanıltmak suretiyle yapılan bu hareket, Hz. Peygamber'in öğretileri ve İslam hukuku açısından sakıncalıdır.

³⁰⁷ Buhârî, "Büyü" 58, 64; Müslim, "Büyü" 11; Tirmizî, "Büyü" 65; Nesâî, "Büyü" 17, 19, 21; İbn Mâce, "Ticârât" 14; Dârimî, "Büyü" 33; Muvatta, "Büyü" 96; Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedru'd-dîn el-'Aynî, *Şerḥu Süneni Ebû Dâvud*, ed. Ebû'l-Munzîr Ḥâlid b. İbrâhîm el-Mıṣrî (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1999), 12/515-516.

³⁰⁸ Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedru'd-dîn el-'Aynî, *Şerḥu Süneni Ebû Dâvud*, 12/516.

³⁰⁹ Gazzâlî, *İhya-i Ulûm'id- Din*, 2/205-214.

için aranan şartlar ve rıza kavramı, ikrah altında yapılan nikâhların hükümsüz sayılmasına yol açmaktadır.³¹⁰

Tehtid altında yapılan nikâh, İslam hukukuna göre geçersiz sayılır. Çünkü nikâhın geçerli olabilmesi için tarafların rızasının bulunması şarttır.³¹¹

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre nikâh akdinin geçerli olabilmesi için tarafların irade beyanının rıza esasına dayanması zorunludur. Bu yüzden, zorlama veya baskı altında yapılan nikâhlar geçersiz sayılır.³¹² Buna karşılık Hanefî mezhebi, Ebû Dâvûd'un bir hadisine dayanarak zorlanan kişinin yaptığı nikâhı geçerli kabul etmektedir.³¹³ Ancak, 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, çoğunluk görüşünü benimseyerek zorla yapılan nikâhı geçersiz (fâsid) olarak tanımlamıştır.³¹⁴

3.3.8.2. İkrah veya Tehdit Altında Yapılan Boşama

Boşanma, İslam hukukunda ciddi sonuçlar doğuran bir akit olduğu için tarafların irade beyanı ve rızası büyük önem taşır. Bir kimsenin zorla, tehdit veya baskı altında boşanmaya zorlanması halinde, bu talakın geçerli olup olmadığı mezhepler arasında farklı yorumlara konu olmuştur.

İmam Ebu Hanife, Nehaî, Sevrî ve Ömer b. Abdilazîz'e göre, ikrah (zorlama) altında yapılan boşama (talak) geçerli sayılır. Hanefî mezhebi, bir kişinin baskı veya tehdit altında olsa dahi irade beyanında bulunduğunu ve bu iradenin sonuç doğurabileceğini kabul eder. Buna göre, zorlanan kişi boşanma beyanında bulunmuşsa, iradesi baskı altında olsa dahi talak gerçekleşir.³¹⁵ Diğer mezheplerin ikrah altında yapılan boşama hakkındaki görüşleri Hanefî mezhebinden farklılık gösterir.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ikrah altında yapılan boşama geçersizdir. Bu mezheplerde boşanmanın geçerli olabilmesi için kişinin rızası şarttır. Zorlama veya tehdit

³¹⁰ M. Muhyiddin Abdülhamîd, *el-Ahvâlü's-şahşîyye* (Beyrut, 1984), 12-233.

³¹¹ İbn Mâce, "Nikâh" 11.

³¹² Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, 7/186-187; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâ*, 4/200-280; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, 6/176-180; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ' 'an (metn)i'l-İknâ*, 5/5-8, 37-54.

³¹³ Ebû Dâvûd, "Talâk" 9; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd dekaik*, 3/82-118; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 1/244,300; 4/120; 5/184,215; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/3-85.

³¹⁴ md.57.

³¹⁵ bk. Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Ravza Yayınları, 2023), 2/472; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/100; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid İbnü'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l Kadîr* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 3/39.

altında yapılan boşama iradesiz kabul edilir ve sonuç doğurmaz. Bu mezhepler, iradeyi etkileyen zorlamanın talakı geçersiz kılacağına inanır.³¹⁶

3.3.8.3. Rec'at Hakkında Yalan

İslam hukukunda, boşanma sonrasında kadının iddet süresi hem kadının hem de erkeğin hak ve yükümlülüklerini belirleyen önemli bir dönemi ifade eder. İddet süresi, boşanan kadının, eski eşinin evine dönüp dönmeyeceğini ya da yeni bir evlilik yapıp yapmayacağını belirlemesi için bekleme süresidir.

Bir erkek, eşini boşadıktan sonra iddet süresi içinde ona geri dönmediği halde "döndüm" derse, mezheplerin bu konudaki görüşleri farklıdır. Eğer bir erkek, eşine karşı îlâ yapar ve dört aylık süre sonunda ona geri dönmezse, kadın bu durumu mahkemeye taşır. Mahkeme, erkeğe eşini boşamasını emreder; ama erkek bu talebe uymayıp karısını boşamazsa, kadının isteği üzerine hâkim, çifti boşar. Bu nedenle, Hanbelî mezhebine göre bu tür bir boşanma, îlâ süresinin sona ermesiyle değil, hâkimin ayırma (tefrik) kararıyla gerçekleşir.³¹⁷

Hanbelî mezhebinde îlâ süresinin dört ayı aştığı halde erkeğin eşine dönmemesi durumunda meydana gelen talakın (boşanmanın) niteliği konusunda iki farklı görüş mevcuttur. Bir görüşe göre, bu durumda gerçekleşen talak ric'î olup, yani erkek belirli şartlar altında eşine geri dönebilir. Diğer görüş ise hâkimin tefrik kararıyla sonuçlanan boşanmaların bâin talak olarak değerlendirileceğini savunur; dolayısıyla, bu görüş uyarınca îlâ neticesinde meydana gelen talak da bâin olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşıma göre, îlâ süresinin sonunda boşanmanın gerçekleşmesi doğrudan hâkimin hükmüne bağlıdır.³¹⁸

Erkeğin hapiste olması, ihramlı bulunması veya hastalık gibi sebeplerle cinsel ilişki için engel teşkil eden bir durumu bulunması gibi mazeretler, îlâ için konulan dört aylık sürenin işletilmesine engel teşkil etmez. Bu dört aylık sürenin dolması durumunda, erkek eşine nafaka ödemeye başlar. Ancak bu tür mazeretler, erkeğin îlâ yapmasından sonra ortaya çıkarsa veya îlâ yaptıktan sonra meydana gelirse, dört aylık süre işletilmeye devam eder. Ancak erkeğin zihinsel dengesini yitirmesi ya da ilişkiye engel teşkil eden hastalık gibi durumlar, îlâ süresinin

³¹⁶ Hanbel, *Müsned*, 6/ 276; Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf Zeylaî, *Naşbü'r-râye li-tahrîci eḥâdîsi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avâme (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1997), 3/223; Muhammed b. 'Alî b. Muhammed Şevkânî, *Neylu'l-evṭâr* (Mısır: Dâru'l-Ḥadîs, 1993), 6/235.

³¹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/563.

³¹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/563; Merdâvî, *el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, 9/190; İbn Müfliḥ, *el-Mübdî fî şerḥi'l-Muğni*, 6/446-447.

işletilmesini etkileyebilir. Eğer bu tür durumlar îlâ yapıldıktan sonra ortaya çıkarsa, bu hallerin meydana geldiği andan itibaren îlâ süresi dondurulur.³¹⁹

Hanbelî mezhebine göre erkeğin eşine geri dönüşünü fiilen, yani cinsel ilişki yoluyla gerçekleştirmesi esastır. Ancak hastalık, ihram durumu veya hapis gibi cinsel ilişkiyi imkânsız hale getiren durumlarda, erkeğin sadece sözlü olarak evlilik yoluna devam ettiğini beyan etmesi yeterli kabul edilir. Bu sözlü ifade, erkeğin niyetini açıkça ortaya koyduğu takdirde, fiili geri dönüş yerine geçer ve hukuki açıdan geçerli sayılır.³²⁰

Hanefî mezhebine göre, erkek eşini boşadıktan sonra iddet süresi içinde ona dönmediği halde geri döndüğünü iddia ederse, bu iddianın geçerli sayılabilmesi için geri dönme işleminin açıkça yapılmış ve belgelenmiş olması gerekir. Buna karşılık, bâin talak yeni bir nikah ve mehir olmaksızın normal evlilik hayatına geri dönülmesi mümkün olmayan bir boşama türüdür. Bâin talak birkaç şekilde gerçekleşebilir. Örneğin, ric'î talakta iddet süresi sona erene kadar kocanın eşine dönmemesi durumunda bu boşama kendiliğinden bâin talaka dönüşür.³²¹

Dolayısıyla Hanefî mezhebine göre erkek, iddet süresi içinde sözlü veya fiilî bir beyanla evlilik ilişkisini tekrar tesis edilebilir ve bu durumda yeni bir nikâh akdi gerekmez.³²²

Maliki ve Şafîî mezhebine göre, iddet süresi içinde eşine geri dönmeyen bir koca, sözlü olarak "döndüm" dese dahi bu beyanın geçerli olması için geri dönüşün fiziksel olarak ve açık bir şekilde gerçekleştirilmiş olması gerekir. Yani sadece sözlü beyan yeterli görülmez. Şafîî mezhebine göre fiilî bir dönüş yeterli kabul edilse de bu fiilin geçerliliği için aynı zamanda sözlü bir beyan da gereklidir.³²³ Mâlikîler ise fiilî dönüşün geçerli sayılması için yalnızca sözlü ifadeyi değil, aynı zamanda erkeğin bu fiili gerçekleştirirken geri dönme niyetini de taşımasını şart koşmuşlardır. Böylece hem davranışın hem de niyetin uyumu, evliliğin yeniden tesisi için önem arz etmektedir.³²⁴

Özetle, İslam hukukunun çeşitli mezheplerinde, eşini boşayıp iddet süresi içinde geri dönmeyen bir erkeğin yalnızca "döndüm" demesi hukuki olarak geri dönüşü geçerli kılmaz.

³¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/555; Merdâvî, *el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, 9/183-184; İbn Müflih, *el-Mübdî fî şerhi'l-Mukni*, 6/447.

³²⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/560; Merdâvî, *el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, 9/186; İbn Müflih, *el-Mübdî fî şerhi'l-Mukni*, 6/449.

³²¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/439.

³²² İbnü'l – Hümmam, *Şerh'u Fethi'l Kadîr*, 4/159; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 7/397-398; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 1998, 3/147; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/222-223.

³²³ Şirâzî Ebû İshak, *el-Muhezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/2/103; Kurtûbî, *el-Cami li-âhkâmi'l-Kur'an*, 1985, 18/159.

³²⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l muktesid*, 2/72.

Geri dönüşün geçerli olabilmesi için fiziksel olarak yapılmış ve hukuki prosedürlere uygun bir şekilde gerçekleştirilmiş olması gerekir.

3.3.8.4. Yalandan Boşama

İslam hukukunda yalandan boşama, boşama işleminin geçerliliği ve toplumsal etkileri açısından önemli bir konudur. Bu bağlamda, boşamanın yalanla gerçekleştirilmesi durumunun hukuki ve ahlaki boyutları ele alınacak, yalanın boşama sürecindeki rolü ve sonuçları incelenecektir.

Fıkıh âlimlerin ortak kanaatine göre,³²⁵ bir kişi, yalan söyleyerek eşinin mevcut olmadığını iddia eder veya eşinin varlığını inkâr ederse, ancak bu beyanda boşanma niyeti taşımıyorsa, bu tür bir yalanın boşanma üzerinde hukuki bir etkisi bulunmaz.³²⁶ Ancak bu kişi yalan söylediği için günah işlemiş olur ve tövbe edip Allah'tan af dilemesi gerekir. Nikâh ve boşanma gibi konularda konuşurken çok dikkatli olunmalı ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.), “Üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir; nikâh, talâk (boşama) ve talâktan sonra eşine dönmesi”³²⁷ hadisi hatırlanmalıdır.

Boşanma, kabul ve haber verme kavramlarıyla gerçekleştirilen bir işlemdir ve bunun çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Bu ifade biçimlerinden bazıları şunlardır: Kişi, doğrudan "Seni boşadım" şeklinde bir açıklama yapmasıdır. Ancak boşanmanın gerçekleşmediği bir durumda "Dün seni boşadım" gibi yanlış bir beyan, yalan söylemek anlamına gelir ve geçersizdir. Ayrıca boşanma hakkında, örneğin "Eşini boşadın mı?" şeklindeki bir soruya "Evet" yanıtını vermek ya da "Eşin var mı?" şeklindeki bir soruya "Onu boşadım" demek de mümkündür.

³²⁵ Ebû Bekir Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2013), 2/35; Serahsî, *Mebûsât*, 6/81; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/107; Şeyh Nizam ve Cemaatün min Ulemai'l-Hind, *el-Fetâvâ'l-Hindiyîye (el- Âlemgîriyye)* (Beyrut: Daru Sadır, 1991), 1/375; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Aḥmed b. Ruşd, *el-Beyân ve't-tahşîl ve's-şerḥu ve't-tevcîhu ve't-ta'lîl li mesâilî'l-musteḥrace*, ed. Muhammed Hacı ve Âḥarûn (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1988), 4/374; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 2/292; Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, 8/135; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Ravḍatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttakîn*, ed. Zuheyr eş-Şâî (Beyrut: el Mektebetü'l-İslâmî, 1991), 12/8/180; İbn Müfliḥ, *el-Mübdi' fî şerhi'l-Mukni'*, 6/311; Buhûtî, *Daḳâ'iku Üli'n-Nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ*, 3/3/84; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/400-401; Merdâvî, *el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Aḥmed b. Ḥanbel*, 22/223; Uşmân b. Aḥmed b. Sa'îd İbn Kâid en-Necdî, *Muntehâ'l-İrâdât (fî Cem'i'l-Mukni' me'a't-Tenkiḥ ve Ziyâdât) me'a Hâşiyeti'l-Müntehâ li'bni'l-Kâid* (b.y.: Mü'essesetü'r-Risâle, 1999), 5/4/241.

³²⁶ İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd deḳâik*, 3/264; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/238.

³²⁷ Ebû Dâvûd, “Talâk” 9; Tirmizî, “Talâk” 9.

Fıkıh âlimleri, açık bir boşanma ifadesinin niyete ihtiyaç duymadığı ve niyet edilmese bile geçerli olacağı konusunda hemfikirlerdir.³²⁸ Bu nedenle bir kişi karısına, "Sen boşsun" der ve bununla yalan söylediğini iddia ederse, boşanma gerçekleşir ve niyeti geçerli olmaz.³²⁹

Bir kişinin yalan söyleyerek boşanmayı kabul etmesi durumunda, bu ifadenin açık bir beyan mı yoksa kinaye mi olduğu konusunda ihtilaf vardır. Bir görüşe göre bu tür bir boşanma yargı açısından geçerli kabul edilmekle birlikte, dinî açıdan geçerli değildir. Bu görüş, Hanefîler,³³⁰ Malikîler,³³¹ ve Şâfiîler³³² tarafından benimsenmiştir; bazı Hanbelîler³³³ de bu görüşü desteklemektedir. Diğer bir görüş ise yalan söyleyerek yapılan boşanmanın hem dinî hem de yargı açısından geçerli olduğunu belirtir. Bu görüş, Hanbelî mezhebinin³³⁴ görüşü olarak bilinir.

Mezheplerin baskı ve tehdit altında gerçekleştirilen boşama işlemlerinin geçerliliği konusundaki görüşleri farklıdır. Hanefî mezhebine göre, ikrah altında yapılmış bir boşama geçerlidir. Bunun gerekçesi, boşama işleminin kişi iradesine dayanan bir fiil olmasıdır.³³⁵ Diğer mezhepler ise baskı ve tehdit altında yapılan boşamaların geçersiz olduğu görüşündedirler.³³⁶

Osmanlı döneminde, Hukûk-ı Aile Kararnamesi'nde de benzer bir görüş benimsenmiş, baskı ve tehdit altında kalan kimsenin boşamasının geçerli olmadığı belirtilmiştir.³³⁷ Modern dönemde de fetvalarda bu görüş hâlâ geçerliliğini korumakta ve bu doğrultuda kararlar verilmektedir.

³²⁸ Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâ*, 4/456; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/247; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/387.

³²⁹ Haţţâb er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-celîl*, 6/3/285; Ebû Saîd Halef b. Ebî'l-Kâsım b. Süleymân el-Ezdî el-Kayrevânî Berâziî, *et-Tehzîb fî'htîşâri'l-Müdevvene*, thk. Ebû'l-Hasen Ferid Mezîdî (Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-arabî, ts.), 2/490; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *et-Tebşira* (Kahire: Merkez Necibeveyh, 2012), 8/3755.

³³⁰ Serahsî, *Mebûsût*, 6/140; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/236; Muhammed Emîn b. Ömer b. 'Abdul'azîz 'Âbidîn ed-Dimeşkî, *el-Ukûdu'd-duriyye fî tenkîhi'l-fetâva'l-hâmidîyye* (b.y.: y.y. ts.), 1/40; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd dekkâik*, 3/264.

³³¹ Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/390; Ebû Abdillâh Muhammed İlîş, *Fethu'l-'aliyyi'l-mâlik fî'l-fetvâ 'alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik* (Kahire, 1958), 2/54.

³³² Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâ*, 4/527; el-Ensârî, *Esne'l-meţâlib şerhu Ravzi't-tâlib*, 3/276; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 12/8/179.

³³³ Şemsüddîn Muhammed b. 'Abdillâh el-Mısırî ez-Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ muhtaşari'l-Hırâkî* (b.y.: Dârü'l-'Ubeykân, 1993), 7/5/408; Merdâvî, *el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, 22/222.

³³⁴ Buhûtî, *Keşşâfû'l-kinâ' 'an (metn)i'l-İknâ*, 5/247; Merdâvî, *el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, 22/221; Ebû Bekr (Ebû'l-Beka) Takıyyüddîn İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, *Münteha'l-irâdât fî cem'i'l-Muğni' ma'a't-Tenkîh ve ziyâdât* (Şam: Dar'ün Nevadir, 2013), 4/241.

³³⁵ Serahsî, *Mebûsût*, 6/176.

³³⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/382; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 1994, 10/227.

³³⁷ HAK, md. 57, 105.

3.3.8.5. Zıhar Yemininde Yalan

Zıhar kelimesi, güç ve belirginlik anlamına gelir.³³⁸ Kaynağı ‘zıhar’ kelimesidir; bir kimsenin eşine ‘sen bana annemin sırtı gibi haramsın’ demesiyle gerçekleşir. ‘Zıhar’ kelimesi ‘sırt’ kökünden türetilmiştir. Sırt, genellikle yük binme yeri olarak kullanıldığından özel olarak seçilmiştir. Kadın ise bu benzetmeyle yüklenen bir şey olarak görülür.³³⁹

Fukahânın zıhar tanımları, delillerden çıkardıkları sonuçlara bağlı olarak farklılık gösterir. Bu sonuçlar, neyin zıhar olup neyin zıhar olmadığı, zıharın geçerliliği için nelerin gerekli olduğu ve nelerin gerekli olmadığı konusunu da etkiler.

Hanefîlere göre, eşini (kitap ehli, küçük ya da deli olsa da) veya vücut parçalarından herhangi birini, kendisine ebedi olarak haram olan bir şeye benzetmesidir.³⁴⁰ Malikîlere göre, kendisine aslında helal olan eşini veya cariyesini, ebedi olarak haram bir sırtla benzetmesidir.³⁴¹ Şâfiîlere göre, eşini haram olan bir kadına benzetmesidir.³⁴² Hanbelîlere göre ise kadını veya onun bir parçasını, kendisine ebedi olarak haram olan bir sırtla veya başka bir parçasıyla kıyaslamaktır.³⁴³

Fukahâ, zıharın haram olduğunda itifak içindedirler; çünkü bu, kötü bir söz ve yalan olarak kabul edilmektedir.³⁴⁴ Bazı âlimler, zıharın büyük günahlardan biri olduğunu açıkça belirtmişlerdir.³⁴⁵ Zıharın haramlığı, Kur'an, sünnet ve icmâ ile delillendirilmiştir.³⁴⁶

3.3.8.6. Üç Talakta Yalan

İslam hukuku, ailevi ilişkiler ve boşanma süreçleriyle ilgili çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler arasında, üç kez boşama (talak-ı selase) önemli bir yer tutar ve evlilik birliğinin sonlandırılması açısından belirleyici bir rol oynar. Talak-ı selase, bir erkeğin eşini üç kez boşaması anlamına gelir ve evliliğin kesin olarak sona erdiğini ifade eder.³⁴⁷

³³⁸ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, 3/471.

³³⁹ Zebidî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 12/491.

³⁴⁰ Haskefî, *Ed-Dürrü'l-muhtâr*, 3/466.

³⁴¹ Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Derdir, *eş-Şerhu'l-kebîr 'alâ Muhtaşarı Sîdi Halîl* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2006), 2/439.

³⁴² Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâ*, 5/29.

³⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 23/228.

³⁴⁴ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, 8/177; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/339; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/236.

³⁴⁵ Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, 8/177; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/439; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/236.

³⁴⁶ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 8/261; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr li'l-'âcizi'l-fakîr* (Kuveyt, 1986), 4/248; Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî İbn Rüşd, *el-Mukaddimât* (Beyrut, 1984), 1/602.

³⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/276; Şâfiî, *el-Üm*, 5/225,235; Taberî vd. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân* (b.y.: Mü'essesetü'r-Risâle, 2000), 2/483-484.

Bir kişi talak-ı selase yaptığı halde bunu yalanlayarak “yapmadım” derse, Hanefî, Şafîi, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre, talak-ı selase gerçekleştiği için kişinin yalan söylese de boşanma hukuki olarak geçerlidir. Şahitlik veya diğer kanıtlar durumu destekliyorsa, kişinin yalan söylemesi veya yemin etmesi hukuki sonucu değiştirmez. Bu durumda, boşama gerçekleşmiş kabul edilir ve kişi yalan söyleyerek hukuki sonucu değiştiremez. Talak-ı selase sonrası iddet süresi ve diğer hukuki meseleler ayrıca değerlendirilmelidir.³⁴⁸

3.3.8.7. Boşanmada Yalan

Boşanma, önemli ve çok yönlü bir konudur. Bu mesele yalnızca hukuki değil, aynı zamanda sosyal ve bireysel boyutlarıyla da dikkate alınmalıdır. Boşanma sürecinde yaşanan çeşitli hukuki meseleler ve bu meselelerin fikhî düzenlemeleri, bireylerin hak ve yükümlülüklerini etkileyen önemli unsurlardır. Boşanma ile ilgili çeşitli meselelerin daha iyi anlaşılabilmesi için, konuyu somutlaştıracak ve hukuki çerçevede açıklık getirecek bazı örnekler sunmak yerinde olacaktır.

Cariye, iddet süresini tamamladığında, eğer eşi bu süre zarfında kendisine dönmüş olduğunu iddia eder, fakat cariye bu durumu yalanlarsa Ebu Hanîfe'ye göre cariyenin beyanı geçerli sayılır. Buna karşın, Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre, kocanın beyanı hüküm ifade eder ve geçerli olur.³⁴⁹

Bir koca, eşlerine "Aranızda beni veya boşanmayı en çok seveni ya da benden veya boşanmaktan en çok nefret edeni boşadım" şeklinde bir beyanda bulunduğunda eğer her iki eş de kendilerini ya en çok seven ya da en çok nefret eden olarak tanımlarsa ve koca bu iddiaları yalanlarsa, bu durumda hiçbirini boşamış sayılmaz. Zira her iki eş de talakın şartlarını iddia etmekte, ancak koca bu iddiaları reddetmektedir. Böyle bir durumda, her iki kadının da sevgi veya nefret duygularının karşılıklı olarak aynı düzeyde olabileceği kabul edilir.³⁵⁰

3.3.8.8. Mulâane'de Yalan

Liân, zina veya çocuğun nesebi konusunda eşler arasında meydana gelen ciddi bir anlaşmazlık durumunda uygulanan özel bir yemin ve lanetleme prosedürüdür. Liân işleminin geçerli olabilmesi için zina isnadı sırasında kadın ve erkek arasında aktif bir evliliğin mevcut olması şarttır. Eğer bu evlilik belirtilen anda geçersiz (fâsid) veya sona ermişse liân işlemi

³⁴⁸ Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/226,229,230,251-257; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/226-422; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, 7/367,369.

³⁴⁹ Serahsî, *Mebûsût*, 6/39.

³⁵⁰ Serahsî, *Mebûsût*, 6/319.

uygulanmaz ve erkek, ispat edemediği zina isnadının cezaî sorumluluğunu taşır. Ancak Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre liân, zina sonucu doğan çocuğun nesebinin reddedilmesi amacıyla gerçekleştiriliyorsa fâsid bir evlilikte dahi liân uygulanabilir ve bu yöntemle çocuğun nesebi reddedilir. Ric'î talâkla boşanmış bir kadın iddet süresi boyunca hâlâ evli kabul edilir.³⁵¹

Bu durumda kocası karısının zina yaptığını iddia eder ve bunu dört kez yemin ederek doğrular. Beşinci yemininde ise Allah'ın lanetinin üzerine olmasını diler. Karısı da bu iddiayı reddeder ve dört kez yemin eder, beşinci yemininde ise Allah'ın gazabının üzerine olmasını diler.³⁵² Bu şekilde taraflar birbirlerinden ayrılmış olurlar.³⁵³

Birini zina ile suçlayan kişinin bu iddiasını dört şahitle ispat edememesi durumunda, zina iftirası (kazf) işlemiş olur. Sünnette, kazf suçuyla ilgili çeşitli rivayetler yer almaktadır. Buna göre Hz. Peygamber, insanı helak edici yedi büyük günah arasında iffetli kadına zina isnadında bulunmayı da saymıştır.³⁵⁴

Kazf suçunu işleyen kişi kazf haddi cezasına çarptırılır. Bu ceza, İslam hukukunda seksen değnek (celde) vurmaktır. Bu ceza, iftiracının onur ve haysiyetine zarar verdiği gerekçesiyle uygulanır ve aynı zamanda toplumu bu tür iftiralarından korumayı amaçlar. Bu ceza aynı zamanda kişinin güvenilirliği ciddi şekilde zedelenir. İslam hukukuna göre böyle bir kişi artık şahitlik yapma ehliyetini kaybeder. Bu, onun toplumda güvenilir bir kişi olarak kabul edilmeyeceği anlamına gelir.

Bu suçu işleyen kişi, yaptığı hatayı kabul etmeli ve tövbe edip Allah'tan af dilemelidir. Bu, kişinin manevi olarak arınmasını ve toplum nezdinde yeniden kabul görmesini sağlayabilir.³⁵⁵

İslam şeriatı, namusları korumaya büyük önem vermiştir. Lian, eşler arasında yalanlamayı ve birinin yalan söylediğini kesin olarak belirlemeyi amaçlamaktadır; çünkü her ikisinin de doğru olması imkânsızdır.³⁵⁶ Ancak yalan olduğu kesinleşirse, Allah'ın belirlediği had cezasının uygulanmasını engellemek caiz değildir.³⁵⁷

³⁵¹ Abdurrahman b. Muhammed el-Cezerî, *el-Fiğh 'alâ mezâhibi'l-'erba'a* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 5/5/104-121; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/237-248; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/47-95.

³⁵² en-Nûr 24/6-9.

³⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/271.

³⁵⁴ İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, “‘Hudud’” 5; Buhârî, “‘Hudûd’” 44-45; Ebû Dâvûd, “‘Hudûd’” 34.

³⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/271.

³⁵⁶ Ahmed Bin İsmail Bin Osman Bin Muhammed Kurânî, *el Kevserul cari ila riyad ehadisil-Buhari* (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2012), 9/45; Muhammed b. Salih Useymim, *Fethu zî'l-celâli ve'l-ikrâm bi-şerhi Bulûğî'l-merâm* (Riyad, 2012), 5/91.

³⁵⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 12/271.

Hanefî,³⁵⁸ Malikî,³⁵⁹ Şâfiî³⁶⁰ ve Hanbelî³⁶¹ fukahâ, eğer kişi, lanetin tamamlanmasından önce kendi kendine yalan söylediğini kabul ederse,³⁶² bunun üzerine hadd cezası uygulanacağını ve kişi ile eşinin ayrılmayacağını görüş birliğiyle kabul etmişlerdir.

Mezhepler arasında kazf suçunun cezası ve iftiracının gelecekteki şahitlik durumu ile ilgili bazı farklılıklar bulunmakla birlikte, bu suçun ağır bir ceza ile karşılandığı ve toplumda iffetli kişilerin onurunun korunmasının son derece önemli olduğu konusunda hemfikirdirler.³⁶³

Mulâane işlemi sırasında, yeminden kaçınma veya liândan geri dönüş söz konusu olduğunda, Hanefilere göre liândan kaçınan koca, yemin edene veya yalan söylediğini itiraf edene kadar hapsedilir. Eğer hapis cezasının etkili olmayacağı anlaşılırsa, kocaya kazf cezası uygulanır. Yeminden kaçınan kadın ise liân işlemini gerçekleştirmesi ve kocasını tasdik etmesi için hapsedilir; kadının kocasını doğrulaması durumunda serbest bırakılır. Hanefiler dışındaki birçok İslam hukukçusuna göre ise “Yemin etmesi, kadından azabı kaldırır”³⁶⁴ ayetindeki hüküm doğrultusunda, liândan kaçınan kişilere zina cezası uygulanır. Çünkü liân, zina cezasının yerine geçmektedir.³⁶⁵ Bu Hanefî fakihlerin dışındaki çoğu İslam hukukçusunun görüşüdür.

Eğer koca, hâkim önünde yapılan liân işleminden sonra yeminden dönerse, kendisine kazf cezası verilir. Diğer mezhepler ise eşlerden hangisinin liândan kaçınırsa onun suçunu kabul etmiş sayılacağını ve bu doğrultuda gerekli cezaya çarptırılacağını ifade eder.³⁶⁶

Hanbelî fıkıh kitaplarında, lanetleşme tamamlandıktan sonra kendini yalanlayan ve ardından eşine iftira atan kişiyle ilgili olarak şu hususlar zikredilmiştir: Bu durumda, kişinin söyledikleri dinlenmez ve kabul edilmez. Eğer iftiraya uğrayan kadın muhsan ise ona hadd cezası uygulanır; eğer kadın muhsan değilse ona ta'zir cezası verilir.³⁶⁷ Bu hüküm, iftira eden kişinin, kendisini yalanlaması ve eşine iftira atması durumunda dinî ve hukuki açıdan geçerli

³⁵⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 4/127; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/248-249; İbnü'l – Hümmam, *Şerh'u Fethi'l-Kadîr*, 4/286; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd dekkâik*, 4/127.

³⁵⁹ Ziyâüddîn Ebü'l-Mevedde Cündî, *el-Muhtasar*, ed. Ahmed Ali Harekât (Beyrut, 1995), 4/603; İbn Abdülber Nemerî, *el-Kâfi fî fûrû' i'l-Mâlikîyye* (Mansure: Darü'l-Gaddî'l-Cedid, 2014), 2/614; Ebû Abdillâh Muhammed İbn Arafe, *el-Muhtasar fî'l-fıkıh*, thk. Hâfiz Abdurrahman Muhammed Hâyr (Müessesetü Hâlf Ahmed el-Hâbtûr li'l- A'mâli'l-Hayriyye, 1435), 4/392.

³⁶⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 5/141.

³⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/67.

³⁶² Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 2/71; İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû'*, 9/213; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/488; Burhâneddin Mergînânî, *Bidâyetü'l-mübtedî* (İstanbul: Elif Kitabevi, 2016), 1/83.

³⁶³ İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, “‘Hudud’” 5; Buhârî, “‘Hudûd’” 44-45; Ebû Dâvûd, “‘Hudûd’” 34.

³⁶⁴ en-Nûr, 24/8.

³⁶⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/238; 'Abdülğani b. Tâlib b. Hammâde Meydânî el-Guneymî Ed-Dimaşkî - Muhammed Muhyiddîn el-'Abdülhamid, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 4/2/808; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 2/808.

³⁶⁶ Cezerî, *el-Fıkıh 'alâ mezâhibi'l-'erba'a*, 5/5/104-121; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 3/237-248; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/47-95.

³⁶⁷ İbn Müflih, *el-Mübtidî fî şerhi'l-Muğni*, 7/63; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/67.

bir cezaya tâbi tutulmasını sağlar. Hadd cezası, ağır suçlara karşı uygulanan cezayı ifade ederken, ta'zir cezası daha hafif bir disiplin cezasıdır ve suçun ağırlığına göre belirlenir.³⁶⁸

3.3.8.9. Nafakada Yalan

Mezhep imamları, evlilik akdinin bir sonucu olarak nafaka yükümlülüğü konusunda mutabıktırlar. Bu yükümlülük, evlilik boyunca devam eder ve evliliğin sona ermesi durumunda, iddet nafakasının ödenip ödenmemesi boşanmanın nedenine göre farklılık arz eder. Ayetler ve hadisler³⁶⁹ bu yükümlülüğün temel dayanaklarıdır.

Mezhep İmamlarının büyük çoğunluğu, evlilik nafakasinda kocanın nafaka borçlusu, kadının ise nafaka alacaklısı olduğu konusunda hemfikirdir. Bu, kocanın mali durumu ne olursa olsun geçerlidir. Ancak Zâhirî mezhebine mensup İbn Hazm, zengin olan kadının kocasının nafakasını temin etmekle yükümlü olduğunu savunur.³⁷⁰ Bu görüş, İslam hukukundaki genel kabulün dışında azınlık bir görüştür.

Eğer bir koca, karısının nafakasını ödemez veya eksik öderse kadın mahkemeye başvurabilir. Hâkim, tarafların mali ve sosyal durumlarını göz önünde bulundurarak nafakanın miktarını tayin eder. Kocanın mahkemeye katılması mümkün değilse, kadının nafaka talebi kocanın yokluğunda değerlendirilir ve hükme bağlanır. Mahkeme, kadına kocasının nakit parası, temel gıda maddeleri, kira gelirleri ve maaş gibi nafaka niteliğindeki mallarından kullanma izni verebilir.

Hanefî mezhebine göre, kocanın nafaka dışındaki taşınmazları (arazi, bina gibi) ve taşınır malları (taşıt, ev eşyası gibi) onun yokluğunda satılamaz.³⁷¹ Ayrıca maddi imkânsızlık nedeniyle bir kadının kocasına boşanma davası açması da mümkün değildir.³⁷² Bu hususta, “İmkânı geniş olan, elindeki imkâna göre nafaka versin; rızkı daralmış olan da Allah’ın kendisine verdiği kadarıyla yetinsin. Zira Allah, hiç kimseyi verdiği imkândan fazlasıyla yükümlü kılmaz” âyetini delil olarak göstermişlerdir.³⁷³ Ayette, insanın maddi durumu ne olursa olsun, elindeki imkânlar ölçüsünde sorumluluk alması gerektiği vurgulanmakta ve Allah’ın hiç kimseye gücünün ötesinde bir yük yüklemeyeceği hatırlatılmaktadır.

Diğer üç büyük mezhep imamı Şafîî, İmam Maliki ve Ahmet b. Hanbel’e göre ise kadın maddi imkânsızlık durumunda mahkemeye başvurarak ayrılma talebinde bulunabilir. Onlar ise

³⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/271.

³⁶⁹ el-Bakara 2/228, 229, 233, 236; en-Nisâ 4/19; et-Talâk 65/1, 6, 7; Buhârî, “Nafakât” 1, 9; Müslim, “Zekât” 38, “Akziye” 7; Ebû Dâvûd, “Nikâh” 40-41; Tirmizî, “Tefsîr” 9.

³⁷⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 5/92.

³⁷¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/605.

³⁷² Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/403.

³⁷³ et-Talâk 65/7.

delil olarak, "*Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri zaman ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın*"³⁷⁴ ayetini delil gösterirler. Bu ayet, kocanın eşine haksızlık ederek veya zarar vermek amacıyla onu nikâh altında tutmasını yasaklar. Bu, kadını evlilikte tutarak ona duygusal veya fiziksel zarar vermeyi, mağdur etmeyi veya haklarını gasp etmeyi yasaklayan bir ilkedir. Boşanma sürecinde tarafların birbirlerine âdil ve merhametli davranmaları gerektiğini vurgular. Boşanma sürecinde bile eşlerin birbirlerine karşı sorumluluklarını hatırlatır, kadının nafakasını ödemediği onu nikâh altında tutmak, ona karşı yapılan bir haksızlık ve zulümdür.³⁷⁵

Maliki mezhebine göre, kocanın yokluğunda taşınmaz mallar satılabilir.³⁷⁶ Kocanın mal varlığı nafakayı karşılamıyorsa mahkeme, kadına, kocası adına üçüncü şahıslardan borç alma izni verebilir.

Şafii mezhebine göre ise nafaka ödenmediğinde kadının isteği ile mahkeme eşleri ayırabilir.³⁷⁷ Hanefi mezhebinin görüşü bu yönde olmadığından,³⁷⁸ Hanefi hâkimi bu gibi durumlarda Şafii bir hâkimi yerine tayin edebilir.

3.3.8.10. Muhâlaa'da Yalan

İslam dini, insanları hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa ulaştırma gayesiyle evliliği teşvik etmiş, evliliklerin kalıcı olması için eşler arasında karşılıklı anlayış, sevgi ve saygının korunmasını önemle vurgulamıştır. Eşlerin, yaşamın mutlulukları kadar zorluklarını da birlikte göğüslemeleri gerektiğini öğütlemiştir.³⁷⁹ Ancak, hayat boyu sürmesi arzulanan bazı evlilikler, zamanla eşler arasındaki uyumsuzluklar veya sevginin yitirilmesi gibi nedenlerle çekilmez bir hâl alabilir. Böyle durumlarda, koca ya da talak yetkisine sahip olan kadın, tek taraflı iradeyle evlilik bağına sona erdirebilir. Bu yetkiye sahip olmayan kadın ya muhâlaa yoluyla ya da mahkeme kararıyla eşinden ayrılma hakkına sahiptir.

³⁷⁴ el-Bakara 2/231.

³⁷⁵ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/403.

³⁷⁶ Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, 4/200; Muḥammed b. Aḥmed b. 'Arefe ed-Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî 'ala'ş-Şerhi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/518; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/464.

³⁷⁷ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd dekaik*, 4/20.

³⁷⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 5/307.

³⁷⁹ En- Nîsa 4/19-20.

Lügatte “elbiseyi çıkarmak, soyunmak, ayırmak, gidermek” anlamında olan hul’³⁸⁰, âyeti kerimede de çiftlerin birbirleri için birer elbise olduğu³⁸¹ t teşbihi, bu evliliğin son bulmasıyla libasın (elbise) çıkarılması ve kadının eşinden soyutlanmış olması sebebiyle hul’ diye adlandırılmıştır.³⁸² "Muhâlaa", İslam hukukunda karşılıklı anlaşma ile gerçekleşen bir boşanma yöntemidir; Kur’an, sünnet ve icmâ ile de desteklenmiştir.³⁸³ Bu, kadının belirli bir bedel ödemesi ve kocanın buna razı olması ya da kocanın boşanma teklif etmesiyle gerçekleşir. Bu akit de³⁸⁴ tarafların karşılıklı anlaşmasıyla evlilik son bulur.³⁸⁵

İslam hukukuna göre bir kadının evliliğini bitirmek için bir maliyet ödemesinin meşruiyeti, "...Karı ile kocanın Allah’ın sınırlarını hakkıyla muhafaza edememelerinden korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için erkeğe fide vermesinde her iki taraf için de bir vebal yoktur"³⁸⁶ âyetiyle belirtilmiştir.³⁸⁷

Bu prensibin Resulullah’ın sünnetlerinde de görülmesiyle, kadının muhâlaa yöntemiyle boşanma hakkının İslam hukukunda tanındığı anlaşılmaktadır. Örneğin; Sabit b. Kays’ın eşi, Resulullah’a gelerek evliliğini sürdüremeyeceğini belirtmiş, bunun üzerine eşine verdiği bahçeyi geri alarak boşanma talebinde bulunmuştur. Hz. Peygamber’in bu isteği yerine getirmesi,³⁸⁸ kadının muhâlaa yoluyla boşanma hakkının desteklendiğini göstermektedir.

İslam aile hukukuna göre, kadının boşanma karşılığı ödemesi gereken bedeli ödemesi şarttır. Şayet bu bedeli peşin olarak ödeyemezse, bu borç onun üzerinde kalır. Onun ölümü veya iflas etmesi durumunda bile bedel ortadan kalkmaz. Muhâlaa ile boşanma gerçekleşirse, çiftler arasındaki hukukî yetkiler geçerliliğini kaybeder.³⁸⁹

3.4. Ukubat ile İlgili Hükümler

Yalan, tüm kötülüklerin kaynağı ve her türlü şerrin birleşimidir; bu nedenle Allah Teâlâ, dünyada, berzahta ve kıyamet gününde yalancıları şiddetli ve utandırıcı cezalarla

³⁸⁰ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/379; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1974), 1/311.

³⁸¹ el-Bakara 2/187.

³⁸² İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/91; İbnü'l – Hümmam, *Şerh'u Fethi'l Kadîr*, 188.

³⁸³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/307; Abdülkerim Zeydan, *el- Câmî' fi'l fikhi'l- İslâmî el-Mufasssal* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2012), 6/381.

³⁸⁴ Zeydan, *el- Câmî' fi'l fikhi'l- İslâmî el- Mufasssal*, 11/245-246.

³⁸⁵ Muhammed Ebu Zehre, *el-Ahvâlü's-şahşîyye* (Kahire, 2015), 329; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 3/90.

³⁸⁶ el-Bakara 2/229.

³⁸⁷ Nihat Dalgın, *Boşanma ile İlgili Dini Hükümlere Yeni Yaklaşım ve Yorumlar, Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 296.

³⁸⁸ Buhârî, “*Talâk*” 1.

³⁸⁹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, 399.

cezalandırmıştır. İmam İbn Kayyim el-Cevziyye (r.a.),³⁹⁰ “Allah Teâlâ'nın ayetinde³⁹¹, nimet ve ceza yalnızca ahiretle sınırlı değildir, üç durakta da (dünyada, berzahta ve ebedi yurttta) vardır; kimileri nimet içindedir, kimileri ceza içindedir” demiştir.³⁹²

Yalancının üç duraktaki (dünyada, berzahta ve ahirette) cezalarına gelince; ilki, yalancının dünyadaki cezasıdır. Ayetler ve hadislerde dünyada yalancının cezası belirtilmiştir. Allah, yalancıyı durdurur ve işlerinde başarılı olmasını engeller, doğruyu ise işlerini başarması için muvaffak kılar. Dünyanın ve ahiretin menfaatleri doğrulukla elde edilir, zararları ve kötülükleri ise yalanla gelir.³⁹³ Nitekim Allah (c.c.), münafıkların, iman iddialarında yalancı olduklarını vurgular.³⁹⁴ Rahatlık ve güvenin yokluğu, huzur eksikliği, kişinin ruhsal olarak huzursuz ve kaygılı olmasına yol açar.³⁹⁵ Ebu'l-Hureyre es-Sa'di (r.a.)³⁹⁶ şöyle demiştir: 'Hasan b. Ali'ye (r.a.)³⁹⁷ Resulullah'tan (s.a.v) ne öğrendiğini sordum. O da şöyle dedi: 'Resulullah'tan (s.a.v) şu sözü öğrendim: "Seni şüpheyi düşüreni bırak, şüpheyi düşürmeyene sarıl. Çünkü doğruluk huzur verir, yalan ise şüphe ve huzursuzluk getirir."³⁹⁸ Böylece yalancı, insanların yalanını bilip bilmediği konusunda sürekli şüphe içinde olur.

³⁹⁰ Şemseddin Ebu Abdullah, Muhammed bin Ebi Bekr bin Eyyub el-Zera'i ed-Dımaşki, meşhur adıyla İbn Kayyim el-Cevziyye, bir imam, usul bilgini, fakih ve dilbilimciydi. Bilim ve fazilet dolu bir evde doğdu, babasından ferâiz ilmini öğrendi, usulü ise Safiyyüddin el-Hindi ve İbn Teymiyye'den aldı. Bütün ilim dallarında üstünlük gösterdi, çağdaşlarını geçti ve uzak diyarlarda tanındı. Çeşitli bilim dallarında altmıştan fazla kitap yazdı. Fıkıh ve usulünde 'İlamu'l-Muvakki'in an Rabbi'l-Alemin', siyer ilminde 'Zadü'l-Mead fi Hadi Hayri'l-İbad', ahlak ve tasavvuf ilminde 'Medaricu's-Salikin' gibi eserler yazdı, 751 Hicri yılında vefat etti. Bkz. Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (Beyrut: el-Ma'hedü'l-Almani li'l-Ebhâsi's-Şerkiyye, 2009), 2/195-197; Ebû Bekr Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Kaysî İbn Nâsirüddin, *Er-Reddû'l-vâfir 'alâ men ze'ame bi-enne men semmâ İbn Teymiyye* (el Mektebül İslami, 2011), 68; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli' bi-me'hâsini men ba'de'l-karni's-sâbi*, 2/143.

³⁹¹ el- İnfitar 82/13-14.

³⁹² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el Cevziyye, *el-Cevâbü'l-kâfi li-men se'ele 'ani'd-devâ'i's-şâfi* (Riyad: Daru Taybe, 2006), 76.

³⁹³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el Cevziyye, *el-Fevâ'id* (Karıncı ve Polen Yayıncılık, 2006), 198.

³⁹⁴ et- Tenvî 9/90.

³⁹⁵ Useymin, *Şerhu Riyâzi's-şâlihîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, ts. II/1/301; Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-aḥvezi şerhu Câmi'i't-Tirmizi* (Kâhire: Daru'l-Hadis, 2001), 7/187; Zeynu'd-dîn 'Abdurra'ûf b. Tâcu'l-Ârifin Münâvî, *Feydu'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-Şagîr* (Mısır: el-Mektebetü'l-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1937), 3/529.

³⁹⁶ Rabi'a bin Şeyban es-Sa'di, Ebu'l-Havra el-Basri'dir. Tabiin neslindendir; bkz. Yûsuf b. Abdurrahman Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 9/117.

³⁹⁷ O, sahâbi Hasan bin Ali bin Ebu Talib el-Kureşî el-Haşîmi (ra.) olup, Hz. Peygamber (sav.)' in torunu ve dünya nimetlerinden bir reyhânesidir. Cennet gençlerinin efendisidir ve annesi Hz. Peygamber (sav.)' in kızı Fatîma'dır. Hz. Peygamberden (s.a.v) onun hadislerini rivayet etmiştir. Babası, kardeşi Hüseyin ve diğerlerinden rivayet etmiştir. Ondan ise oğlu Hasan ve müminlerin annesi Aîşe (r.a.) rivayet etmişlerdir. Allah rahmet eylesin, hicri kırk dokuzuncu yılda vefat etmiştir, bazılarına göre ellinci yılda ve başka rivayetlere göre farklı tarihlerde vefat etmiştir. Bkz. İbn Hacer, *el-İsabe fi temyizi's-sahabe*, 2/60-65; Zehebi, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, 245-247.

³⁹⁸ Buhârî, “Buyu” 3; Tirmizî, “Kıyâme” 60.

İkincisi, yalancının berzah hayatındaki cezasıdır. Bunun hakkında sünnette bazı deliller bulunmaktadır. Semüre b. Cündeb (ra.)'ın³⁹⁹ rivayet ettiğine göre, Resulullah (sav.) sahabelerine sıkça "Aranızda rüya gören var mı?" diye sorarmış. Rüyasını anlatmak isteyen anlatırdı. Bir sabah Hz. Peygamber, "Bu gece iki adam geldi ve beni aldı..." dedi. Hadisin devamında, "Bir adamın yanına geldik. O adam, demirden bir kanca ile yüzünün bir tarafını parçalamaya başladı⁴⁰⁰ Sonra diğer tarafa geçiyor ve aynı şeyi yapıyordu.⁴⁰¹ Yüzünün bir yanına gelir ve yanağını yarar.⁴⁰² Bir tarafını bitirdiğinde, o taraf eski haline dönüyordu ve bu işlem sürekli tekrarlanıyordu" dedi.

Hz. Peygamber (sav.), "Subhanallah, bunlar kimlerdir?" diye şaşırmıştır. Buna karşılık olarak "Yürümeye devam et, devam et..." denmiştir. Ardından "Bu adam, evinden çıkıp yalan söyleyen kişidir, yalanı ufuklara yayılır"⁴⁰³ diye sonuca bağlanmıştır.

Bu hadis, bazı günahkârların kabirde yalan söylemeleri nedeniyle azap göreceklerini belirtir. Yalancı, bu cezayı yalanlarının yol açtığı kötülükler nedeniyle hak eder, çünkü yalan söylemekte özgürdür ve zorlanmış değildir.⁴⁰⁴

Bazıları, "Yalancının yüzünün yırtılması, günahın işlendiği yerin cezalandırılmasıdır" diye yorumlamıştır.⁴⁰⁵

Son olarak, yalancının ahiretteki cezası üzerinde durulacaktır. Yalan söylemek, insanı hem acı verici bir azaba mahkûm eder hem de onu Allah'ın rahmetinden uzaklaştırır. Bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurur: "O münaflıklara, kendilerine elem verici bir azap olduğunu

³⁹⁹ Semure bin Cündeb bin Hilal el-Fazari (r.a.)'dır. Basra'da ikamet etti ve Haricilere karşı sert davrandı. Babasının ölümünden sonra annesi onu Medine'ye getirdi. Resulullah (sav.) her yıl Ensar'ın gençlerini teftiş ederdi. Bir gün gençlerden biri geçti ve onu (askere) kabul etti. Ardından Semure (r.a.) kendini gösterdi ama onu reddetti. Semure (ra.) dedi ki: "Ya Resulullah, bir genci kabul ettin ama beni reddettin. Eğer onunla güreşseydim, onu yenerdim." Resulullah (sav.) dedi ki: "Öyleyse güreş." Semure (ra.) dedi ki: "Onunla güreştim ve onu yendim." Böylece Resulullah (sav.) beni askere kabul etti. Allah rahmet eylesin, Hicri 58 yılında vefat etti, bazılarına göre 59 veya 60 yılında vefat etti. Bkz. İbn Hacer, *el-İsabe fi temyizi's-sahabe*, 3/150; Ebü'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerim b. Abdilvâhid eş-Şeybânî-el-Cezerî İzzüddîn İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-şahâbe (Aḥbârü's-şahâbe)* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 2010), 2/302-303.

⁴⁰⁰ كلوب : Ucu kıvrık, kanca şeklinde demir çubuk. Bkz.: Ebü'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerim b. Abdilvâhid eş-Şeybânî-el-Cezerî İzzüddîn İbnu'l-Esir, *En-Nihâye fi garibi'l-hadis ve'l-eser* (Demmam: Dar İbni'l Cevzi, 2019), 4/195; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 4/169.

⁴⁰¹ "يشتر" kelimesi, Arapçada "yırtmak ve kesmek" anlamına gelir. Bkz.: Ebû Ubeyd Kâsım Sellâm, *Garibu'l-Hadis*, ts. 3/380; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 12/161; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arabi'l-muhit*, 4/403 ' te bu kelimeye yer verilmiştir.

⁴⁰² الشدق: Ağz köşesi. Bkz.: İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arabi'l-muhit*, 10/172.

⁴⁰³ Buhârî, "Kitabü'l-Cenaiz" 140.

⁴⁰⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 12/445.

⁴⁰⁵ Bu görüşü İbn Hacer, İbnü'l-Arabi'ye atfetmiştir. Ancak, İbnü'l-Arabi'nin eserlerinde bu görüşe rastlanmamıştır. Bkz.: İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 12/445.

müjdele!"⁴⁰⁶ Münafıklar, Allah ve O'nun Resulü hakkında içten içe yalan söyledikleri için ahirette şiddetli bir azapla karşı karşıya kalacakları konusunda uyarılmışlardır.⁴⁰⁷

Ebû Zer (r.a.)'dan⁴⁰⁸ rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (sav.) şöyle buyurmuştur: "Üç kişi vardır ki, kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz, onları temize çıkarmaz ve onlar için acı bir azap vardır." Bunun üzerine Hz. Peygamberimize soruldu: "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar kimlerdir?" O (sav.), buyurdu ki: "Elbisesini kibirle yerde sürüyen, yalan söyleyerek ticaret yapan ve yalan yere yemin edendir."⁴⁰⁹

Ebû Hüreyre (r.a.)'dan rivayet edilen bir başka hadiste, Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Üç kişi vardır ki, kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz, onları temize çıkarmaz ve onlar için acı bir azap vardır: Zina eden yaşlı adam, yalan söyleyen yönetici ve kibirli fakir."⁴¹⁰

Allah'a ve O'nun Resulüne yalan söyleyen kişi, kıyamet günü yüzü kararmış olarak ortaya çıkar.⁴¹¹

Yalan söylemenin insan ruhunda ve toplumsal ilişkilerde yol açtığı tahribat, ancak samimi bir tövbe ve pişmanlıkla onarılabilir. Allah Teâlâ, kullarına tövbeyi emretmiş ve onun kapısını rahmeti gereği açık bırakmıştır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: "Ancak tövbe edenler, iman edenler ve salih amel işleyenler başka. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."⁴¹² Tövbe, müminlerin temel özelliklerinden biridir. Müslüman, Allah'ın haklarını yerine getirmede bazen hata yapabilir ve eksiklik gösterebilir.⁴¹³

Şeriat, yalancı için özel bir tövbe şekli belirlememiştir. Ancak yalan, genel günahlar arasında yer alır ve âlimler, tüm günahlardan derhal tövbe etmenin gerektiği konusunda

⁴⁰⁶ el- Bakara 2/10.

⁴⁰⁷ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbüri Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân* (Beyrut: Darül-Kütübil-İlmiyye, 2014), 1/154; Muhammed b. Salih Useymîn, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, çev. Ahmet Aslanoğlu (İstanbul, 2016), 1/43-45.

⁴⁰⁸ O sahâbi, Ebu Zer el-Gifari (r.a.)'dır. İsmi konusunda ihtilaf vardır, en meşhur olanı Cündeb bin Cünade bin Seken'dir. Abdullah veya Berbere olduğu da söylenmiştir. İslam'ı ilk kabul edenlerden olup, dördüncü kişiden sonra beşinci olduğu rivayet edilir. Cömertliği ile bilinir, malını az veya çok saklamazdı. Vefat ettiğinde evinde kefenleyecek bir şey bulunamamıştır. 32 Hicri yılında vefat etmiştir. Bkz: İbn Hacer, *el-İsabe fi temyizi's-sahabe*, 7/105-107; Zehebi, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, 3/367; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-şahâbe* (*Ahbabü's-şahâbe*), 5/99-101.

⁴⁰⁹ Müslim, "İman" 171.

⁴¹⁰ Müslim, "İman" 172; Tirmizî, "Cennet" 25; Nesai, "Zekât" 75,77.

⁴¹¹ ez- Zümer 39/60; İbn Kayyim el-Cevzî, *İlamu'l-muvakkî'in 'an Rabbi'l-âlemîn*, ed. Taha Abdurrauf (b.y.: Daru'l-Cil, 1973), 1/95; Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, 5/63.

⁴¹² en-Nûr 24/31.

⁴¹³ Kurtubî vd. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an* (Kâhire: Dâru'l-Kütüb el-Mişriyye, 1964), 12/238; Şehâbeddin Mahmûd Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-meḡânî* (*Tefsîrü'l-Âlûsî*) (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1999), 9/341.

hemfikirdir.⁴¹⁴ Tövbenin kabulü için bazı şartlar belirlemişlerdir: Günahı hemen terk etmek,⁴¹⁵ yaptığından pişmanlık duymak (bu, kalbi etkileyen ve yaptığı şeyin keşke olmamış olmasını dilemesine sebep olan bir üzüntüdür),⁴¹⁶ bir daha o günaha dönmemeye kararlı olmak,⁴¹⁷ günahlar kul haklarına ilişkin ise hak sahiplerine haklarını iade etmek.⁴¹⁸

Yalan, sözlü günahlar arasında yer alır ve bu nedenle tövbe gerektirir. Ancak yalanın niteliğine göre tövbenin şartları değişebilir. Bu konuda şöyle denmiştir: "Tövbe iki çeşittir: içsel ve hükmî. İçsel tövbe, kişinin Rabbi ile arasında olan tövbedir. Eğer günah, hükmî olarak bir hakkı gerektirmiyorsa, tövbesi pişmanlık duymak ve bir daha yapmamaya karar vermektir. Eğer günah, Allah'ın veya bir kulun hakkını gerektiriyorsa, tövbe pişmanlık duymak, günahı terk etmek ve imkân dâhilinde zararı gidermekle olur. Eğer kısas veya iftira cezası gibi bedenle ilgili bir hak söz konusu ise tövbe için hakkı olan kişiye kendini teslim etmek ve cezasını çekmek şarttır."⁴¹⁹

Eğer kişi tarafından söylenen yalan, bir başkasının hakkına zarar vermiyorsa, bu durumda kişinin tövbesi yalanı terk etmesi ve günahından Allah'a istiğfar etmesiyle gerçekleşir. Ancak eğer yalan, bir başkasının hakkına zarar veriyorsa, kişinin bu yalan için tövbesi, zarar gören kişinin affetmesi olmadan gerçekleşemez.⁴²⁰

3.4.1. Yalancı Şahitlik

Şahit, bir olayı görmek, bilmek veya haber vermek anlamına gelir. Şahitlik, bir kişinin kendi gözlem veya duyumlarına dayanarak bir olayı bildirmesi sürecidir. Şehadet ise,

⁴¹⁴ el-Ensârî, *el-Gurerü'l-behiyye fî şerhi'l-Behcetü'l-Verdiyye*, 5/145; Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id (fî şerhi Şahîh)i Müslim*, thk. Muhammed Hasan İsmail (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 8/241; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2014), 1/200; Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, *el-Kavânînü'l-fikhiyye* (Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 2010), 277; Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed İbn Dakikül'id, *Şerhu'l-Erba'ine hadîşen* (İstanbul: Şifa Yayınevi, 2017), 138.

⁴¹⁵ İbn Cüzey, *el-Kavânînü'l-fikhiyye*, 277; İbn Dakikül'id, *Şerhu'l-Erba'ine hadîşen*, 138; el-Ensari, *el-Gurerü'l-behiyye fî şerhi'l-Behcetü'l-Verdiyye*, 5/145; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/181; Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id (fî şerhi Şahîh)i Müslim*, thk. Muhammed Hasan İsmail (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 8/241; İbn Kayyim el Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, 1/200.

⁴¹⁶ İbn Cüzey, *el-Kavânînü'l-fikhiyye*, 277; Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, 3/76; İbn Dakikül'id, *Şerhu'l-Erba'ine hadîşen*, 138; Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id (fî şerhi Şahîh)i Müslim*, 2006, 8/241; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/181.

⁴¹⁷ İbn Cüzey, *el-Kavânînü'l-fikhiyye*, s.277, İbn Hacer, el Heytemî, *Tuhfetu'l Muhtac*, c.3, s.76; İbn Dakikül'id, *Şerhu'l-Erba'ine hadîşen*, s.138; Zekerîya, el-Ensari, *el-Gurerü'l-behiyye fî şerhi'l-Behcetü'l-Verdiyye*, c.5, s.145; Kâdî, İyâd, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id (fî şerhi Şahîh)i Müslim*, c.8, s.241; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.10, s.181;

⁴¹⁸ İbn Dakikül'id, *Şerhu'l-Erba'ine hadîşen*, 138; Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id (fî şerhi Şahîh)i Müslim*, 2006, 8/241; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/181.

⁴¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/181-182.

⁴²⁰ Ruşd, *el-Beyân ve't-tahşîl*, 17/152; Ahmed b. Gânim b. Sâlim en-Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-Devvânî 'alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1995), 2/278.

mahkemede hakkı ispat etmek, doğru olan bir şeyin haber verilmesidir.⁴²¹ Başka bir ifade ile birinin başka birinde olan hakkını haber vermektir.⁴²² Kur'an, borç alışverişinde yazılı belge düzenlenirken en az iki kişinin şahitlik etmesini önerir. Bu, işlemi doğrulamak ve gelecekteki anlaşmazlıkları çözmek için bir güvence sağlar. Âyet-i kerimede şahit için erkekler kavramı yerine erkekleriniz şeklinde kullanılmıştır.⁴²³ Bazı durumlarda Müslümanların bulunmadığı bir ortamda, örneğin bir yolculuk sırasında, ölüm gibi önemli bir olayda tanıklık yapacak Müslüman şahit bulunamayabilir. Bu gibi durumlarda, gayrimüslimlerin tanıklıklarına başvurulabilir. Ancak bu şahitlerin güvenilirliği konusunda şüphe duyulursa, yemin etmeleri istenebilir. Eğer sonradan bu şahitlerin yalan söyledikleri ortaya çıkarsa, zarar gören kişilerden iki kişi daha şahitlik yaparak doğruyu ortaya koymak için destek olabilir. Bu, âdil bir hukuki sürecin sağlanması için önemlidir ve doğruya ulaşmak için gereken adımların atılmasını sağlar.⁴²⁴

Kur'an, şahitliği önemser ve âdil bir toplumun oluşturulmasına katkıda bulunması için şahitlik yapmayı teşvik eder, fakat yalancı şahitlik yapmayı kesin bir şekilde yasaklar.⁴²⁵ Kur'an'da müminler, dosdoğru kimseler olarak nitelendirilirler.⁴²⁶ Müminlerin karakteri, dürüstlük, doğruluk ve güvenilirlik üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla müminlerin yalancı şahitlik yapmayacakları ve şahitliklerinde dosdoğru oldukları vurgulanır. Hz. Peygamber, yalancı şahitliği büyük günahlar arasında saymış ve bu konuyu ashabına defalarca hatırlatmıştır.⁴²⁷ Hz. Peygamber, Müslüman toplumunun dürüstlük, adalet ve doğruluk ilkelerine bağlı kalmasını ve yalancı şahitlik gibi yanlış uygulamalardan kaçınmasını istemiştir. Bu, Müslümanlar için önemli bir ahlaki ilkedir ve toplumsal düzenin sağlanması ve sürdürülmesi için gereklidir. Hz. Peygamberin bu konuya verdiği önem, Müslümanların şahitliklerinde dürüst ve güvenilir olmaları gerektiğini vurgular ve toplumun adalet ve doğruluk ilkelerine uygun olarak hareket etmesini sağlar. Kur'an ve hadisler, yalancı şahitliği çirkin bir davranış olarak nitelendirerek kesin bir şekilde yasaklarlar. Hz. Peygamber, bu konunun büyük bir günah olduğunu ve ciddiye alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu tekrarlar, yalancı şahitliğin öneminin altını çizer ve Müslümanların bu konuda gereken hassasiyeti göstermeleri gerektiğini belirtir.

⁴²¹ İbnü'l – Hümam, *Şerh'u Fethi'l Kadîr*, 7/364.

⁴²² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 6/266.

⁴²³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2007), 2/260.

⁴²⁴ el-Mâide 5/107.

⁴²⁵ el-Furkân 25/72.

⁴²⁶ el-Me'âric 70/33.

⁴²⁷ Buhâri, "Şehâdât" 10, "Edeb" 6, "İsti'zân" 35, "İstitâbe" 1; Müslim, "İmân" 143.

Yalancı şahitliği kabul etmek, bizzat yalancı şahitlik yapmak kadar büyük bir günahdır. Bu durum, hakkında şahitlik yapılan şeyin az veya çok olmasına bakılmaksızın geçerlidir.⁴²⁸ Allah, müminleri yalancı şahitlikten sakındırmıştır.⁴²⁹ Ayrıca bir diğer âyette Allah (c.c.), müminlerin özelliklerini belirtmiş ve onların yalancı şahitlik yapmadıklarını zikretmiştir.⁴³⁰

Allah yalancı şahitlik, yapılan amelleri boşa çıkarır. Hz. Muhammed (s.a.v) bir hadisinde kişinin yalan söylemeyi ve yalan üzerine kurulu işleri yapmayı bırakmadıkça, oruç tutmasının Allah katında bir değeri olmadığını ifade etmiştir. Yani, sadece aç kalmak değil, kötü davranışlardan da uzak durmak gereklidir. Orucun manevi anlamda kabul edilmesi için kişinin ahlakını da düzeltmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴³¹

Yalancı şahitlik, inancı etkiler. Eymen b. Huzeym el-Esedî'den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste, Hz. Muhammed (ss.a.v.)'in yalancı şahitliği Allah'a şirk koşturmakla eşit tuttuğunu belirtmiştir.⁴³² Bu hadis özellikle Hac Suresi 30. ayet ile bağlantılı olarak sıkça zikredilir. Bu hadis, yalancı şahitliğin ne kadar büyük ve ciddi bir günah olduğunu vurgulamak için kullanılmaktadır. Yalancı şahitlik, adaletin temelini sarsan, insanların haklarına tecavüz eden ve toplumda güvensizlik oluşturan bir eylemdir. Hz. Peygamber (s.a.v), bu durumu şirk ile kıyaslayarak, yalancı şahitliğin sadece dünyevi değil, aynı zamanda uhrevi boyutunun da büyük bir tehlike arz ettiğini belirtmiştir.

Şirk, İslam'da Allah'a ortak koşturmak en büyük günah olarak kabul edilir. Yalancı şahitliğin şirk ile eş tutulması, bu eylemin inanç ve ahlak üzerinde ne denli yıkıcı etkileri olduğunu göstermektedir. Yalancı şahitlik yapan bir kişi, adaleti ve doğruluğu hiçe sayarak, Allah'ın emirlerine karşı gelmekte ve toplumun düzenini bozmaktadır. Bu sadece Allah'ın yasakladığı bir iş değil, aynı zamanda diğer insanlara da zarar verebilecek bir konudur. Bu nedenle, Müslümanlar, kul hakkına saygı göstermek ve adaleti sağlamak için yalancı şahitlikten kaçınmalıdır. Bu konuda dikkatli olmak ve doğruyu söylemeye özen göstermek önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün en büyük günahları açıklamak istedi. Orada bulunan sahabeler bu isteğiyle ilgili olarak “Evet, ey Allah'ın Resülü” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), yaslandığı yerden oturarak en büyük günahları şu şekilde sıraladı: Allah'a şirk koşturmak, anne babaya isyan etmek, yalan söylemek ve yalancı şahitlik yapmak.⁴³³ Bu hadiste, yalan söz ve yalancı şahitliğin Allah'a şirk koşturmakla birlikte anılması, yalancı

⁴²⁸ İbn Hacer, *ez-Zevâcîr 'an iktirâfî'l-kebâ'ir*, 2/335.

⁴²⁹ el-Hac 22/30.

⁴³⁰ el- Furkan 25/72.

⁴³¹ Buhari, “Savm” 8.

⁴³² Buhârî, “Şehâdet” 10, “Edeb” 6, “İsti'zân” 35, “İstitâbe” 1; Müslim, “İmân” 143; Tirmizi, “Şehâdât” 3; İbn Mâce, “Ahkam” 32, Ebû Dâvûd, “Akdiye” 15.

⁴³³ Buhârî, “Şehâdât” 10, “Edeb” 6, “İsti'zân” 35, “İstitâbe” 1; Müslim, “İmân” 143; Tirmizi, “Şehâdât” 3.

şahitliğin çok ciddi ve kötü davranış olduğunu ve sırf bir şahitlik olmayıp başkasının hakkının zayi olmasına da neden olduğunu gösterir.⁴³⁴ Allah'a şirk koşmak, İslam'da en büyük günahlardan biri olarak kabul edilir çünkü bu, Allah'ın birliğine inanmaktan sapmak ve O'na ortaklar koşmaktır. Benzer şekilde, yalancı şahitlik de ahlaki ve toplumsal açıdan büyük bir suçtur, çünkü bu, doğruluk ve adalet ilkelerine aykırıdır ve başka bir kişinin hakkının gasp edilmesine neden olabilir.

İslam hukukunda yalan söylemek ciddi bir suç olarak kabul edildiği için mahkemelerde yalan beyanda bulunan kişilere ağır cezalar uygulanır. Allah Teâlâ, “Yalan yere yemin edenler, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak isteyenlerdir, onlar hüsrana uğrayacaklardır” buyurarak, yalan yere yemin eden kişilerin yeryüzünde kargaşa ve bozgunculuk yaratma arayışında olduklarını ve bunun sonucunda başarısızlık ve hüsrana karşılaştıklarını belirtmektedir.⁴³⁵

Yalancı şahitlere verilecek ceza konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Kadı Şureyh (r.a.), bir yalancıyı tespit ettiğinde, eğer pazarcı ise pazarcılık yapanlara, değilse kendi toplumuna gönderir. Bunun için ise ikinci namazını müteakiben en çok yoğunluk olduğu zamanı seçer ve şöyle der: "Şureyh (r.a.) size selam gönderiyor ve şunu söylüyor: 'Şu kişinin yalancı olduğunu belirledik, ondan sakının ve diğer insanları da bu hususta uyarın' şeklinde ilan ettirmiştir. Ebu Hanife'ye göre, yalancı şahitliği belirlenen teşhir edilirken, Ebu Yusuf ve Muhammed'in göre ise tevbe etmediği sürece hapis veya celde gibi cezalarla çarptırılmaktır.⁴³⁶ Tazir cezası yetmiş sopa iken, İmam Yusuf (r.a.) yetmiş beş sopaya dek vurulabileceğini öne sürmüştür.⁴³⁷ Hadd-i kazf haricinde ne suçu işlemiş olursa olsun, kişinin tövbe etmesi durumunda şahitliği kabul edilir.⁴³⁸

Tazir cezasıyla ilgili olarak, Ebû Yusuf ve Muhammed (r.a.), Ömer (r.a.)'in yalancı şahit için "Kırk sopa vurulur, yüzü siyaha boyanır ve çarşıda dolaştırılır" şeklindeki ifadesini kaydetmişlerdir. Ancak, bu cezanın İslam hukukundan kaldırıldığına dair somut deliller⁴³⁹ bulunmaktadır. Çünkü bu ceza, insan haklarına ve hukukun evrensel ilkelerine aykırı bir uygulama ve işkence olarak kabul edilmektedir. Bu hükümden arda kalanlar tazir cezası verme ve sokakta yürüyerek teşhir etmedir. Bunun amacı ise herkesin bundan haberinin olması ve bu

⁴³⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/145.

⁴³⁵ el-Lokman 31/32.

⁴³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/145; İbnü'l- Hümmâm, *Şerhu Fethi'l Kadîr*, 475.

⁴³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/219.

⁴³⁸ H. Yunus. Apaydın, “Şahit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/281.

⁴³⁹ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Kahire: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.), 1/97; Ebü'l-Hasan Nûreddin Heysemî, *Buğyetü'r-râ'id fi tahkîki Mecma'i'z-zevâ'id* (Beyrut, 1994), 6/376; Zeylâî, *Naşbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*, 111/120.

kişiyi bir daha güvenilmemesidir. Zira yalancı şahitlik şirk gibidir ve büyük günahlardandır.⁴⁴⁰ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) de yalan söylemenin veya yalancı tanıklığın Allah'a şirk koşmak ve anne-babaya karşı itaatsizliğin akabinde geldiğini belirtmiştir.⁴⁴¹ Tazir cezası bundan dolayıdır.

Kişi şahitlik yaptıktan sonra hata ettiğinin farkına vardığında, şehadetten dönmesinin hâkim karşısında gerçekleşmesi gerekir. Kısas gibi ceza davalarında mahkeme kararı verildikten sonra şahitlerin ifadelerini değiştirmesi durumunda, bu şahitler diyet ödemekle yükümlü olabilirler. Şafiilere göre kasten yalancı şahitlik yapmışsa, kısas uygulanır.⁴⁴²

3.4.2. Recm Cezasının Uygulanmasında Yalan

Recm cezası, İslam hukukunda evli olup zina suçu işleyen kimseler için öngörülen en ağır cezalardan biridir. Bu cezanın uygulanabilmesi için suçun, dört âdil şahidin şahitliğiyle kesin bir şekilde ispatlanması gerekmektedir. Recm, hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Hz. Peygamber'in hadislerinde yer alan bir ceza olup, İslam toplumlarında uzun süre tartışmalı bir konu olmuştur. Şahitlik, uygulamada bu cezanın en kritik unsurlarından biridir; zira şahitlerden birinin beyanının doğru olmaması, cezanın infazını doğrudan etkileyebilir. Recm cezasının adaleti ve uygulanabilirliği, şahitlerin doğruluğuna olan güvene bağlıdır. Bu nedenle, şahitlerden birinin yalan söylediğini itiraf etmesi durumunda, cezanın geçerliliği ve infazı yeniden değerlendirilmektedir.⁴⁴³

Recm cezasının uygulanabilmesi için failin muhsan, hür ve Müslüman olması gerekir. Zina suçu, şüphe, ikrardan rücû (dönüş) veya şahitlikten rücû ile düşebilir. Hanefilere göre, bir taraf zina itirafında bulunurken, diğer taraf nikâh içinde olduğunu iddia ederse, zina cezası uygulanmaz, nitekim bu cezayı düşüren bir şüphe olarak kabul edilir. Mâlikî mezhebine göre eğer bir taraf zina suçlamasını kabul ederken diğer taraf nikâh iddiasında bulunursa, nikâh iddiasında bulunan taraf bu iddiayı ispat etmekle yükümlüdür. Aksi takdirde, her iki tarafa da had cezası uygulanır. Buna karşılık Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri, sadece itiraf eden kişiye ceza verilmesi gerektiğini, diğer tarafın ceza almaması gerektiğini belirtir.⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ el-Hac 22/30.

⁴⁴¹ Buhârî, "Şehâdet" 10, "Edeb" 6, "İsti'zan" 35; Müslim, "İman" 143.

⁴⁴² İbnü'l – Hüمام, *Şerh'u Fethi'l Kadîr*, 7/492; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâ*, 4/457.

⁴⁴³ Ebû Âli Ahmed b. Muhammed b. Ya'kûb İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-ahlâk* (Beyrut, 1398), 36; Ebu el-Hasan Ali ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Habib el-Basri el-Bağdadi Mâverdi, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (el-hayat kütüphane evi, 1998), 36; İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, 1405, 88-90, 117, 291, 314-315, 319.

⁴⁴⁴ Nevevî, *el-Mecmû ' şerhu'l-Mühezzebe*, 20/3; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, ts. 9/34.

Kadının bekâretinin bozulmamış olması gibi durumlar, zina cezasını düşüren şüpheler arasında yer alır. Hanefî mezhebine göre şahitlerin ölmesi, kaybolması veya hastalanması gibi durumlarda da zina cezası ortadan kalkar. Zina suçu, Allah'a karşı işlenen suçlar arasında kabul edildiği için bu ceza, kesinleşmiş bir karardan sonra aflu düşmez. Hanefiler, diğer mezheplerden farklı olarak şahitlikte ve cezanın infazında zaman aşımını da cezayı düşüren bir unsur olarak görür. Ebû Yûsuf ise tarafların evlenmesini cezayı ortadan kaldıracı bir sebep olarak kabul eder. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise gayrimüslim failin Müslüman olması durumunda zina cezasının düşeceği görüşündedir.⁴⁴⁵

Eğer bir kişi zina suçunu itiraf ettikten sonra, cezanın infazı tamamlanana kadar bu itirafından vazgeçerse suç ve ceza düşer. Bu görüş, İslam hukukunda genel olarak kabul görmüş, ancak Zâhirî mezhebi bu konuda farklı bir görüştedir. Şevkânî gibi bazı âlimler, kadınların şahitliğini de geçerli sayarak, sekiz kadının şahitliğinin yeterli olabileceğini belirtmişlerdir. Şahitlerin sayısı dört kişiye ulaşmadığında veya şahitlerden biri yalancı şahitlik yaptığını kabul ettiğinde, bu şahitlere zina iftirası suçu nedeniyle seksen sopa cezası verilir.⁴⁴⁶

Ma'iz vakasına dayanarak, hukukçular, zina suçunu itiraf eden bir kişinin daha sonra bu itirafından vazgeçmesi durumunda had cezasının uygulanmayacağı görüşünü benimsemişlerdir.⁴⁴⁷ Bu, kişinin ikrarından dönme hakkının, cezanın infazından önce geçerli olduğuna işaret eder. Dolayısıyla, itiraftan geri dönme, suçu ve dolayısıyla cezayı ortadan kaldıracı bir etki yapar.

3.4.3. Had Cezalarında Yalan

Had cezaları, İslam hukukunda belirli suçlar için uygulanan cezaları ifade eder ve bu cezalar genellikle kesin delillerle, âdil bir yargı süreci sonucunda verilir. Yalan, bu süreçte önemli bir rol oynayabilir ve cezanın uygulanıp uygulanmayacağını etkileyebilir. Bu suçlar arasında zina,⁴⁴⁸ hırsızlık,⁴⁴⁹ yalan yere şahitlik⁴⁵⁰ gibi fiiller bulunmaktadır. Had cezalarının uygulanabilmesi için suçun ispatlanması gereklidir.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 7/33; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l muktesid*, 4/215; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/34.

⁴⁴⁶ Mehmet Boynukalın, *İslâm Hukukunda Zina Suçu ve Cezası* (İstanbul: MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995); Sâlih b. Nâsir Huzeyyim, *Ukûbetü'z-zinâ ve şürûtü tenfîzihâ* (Demmâm, 1422).

⁴⁴⁷ Müslim, 'Hudûd' 22; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr şerhu Münteķa'l-aḥbâr*, thk. Usamuddin es-Sebâbatî (Mısır: Dâru'l-Hadis, 1993), 7/95,109; Zeylâi, *Naşbü'r-râye li-tahrîci eḥâdisi'l-Hidâye*, 3/314.

⁴⁴⁸ En-Nûr 24/2; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-aḥlâk*, 36; Mâverdi, *Edebü'd-dünyâ ve 'd-dîn*, 36.

⁴⁴⁹ el- Maide 5/38; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/204.

⁴⁵⁰ Buhari, 'Eymân' 16; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 6/266-290.

⁴⁵¹ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Kur'ân*, ed. Şafvân 'Adnan ed-Dâvûdî (Dimaşk: Daru'l-Kalem; Daru's-Şâmiyye, ts.), hdd md..

Had cezalarında yalanın etkisi özellikle şahitlik konusunda önemlidir. İslam hukukunda zina gibi suçlar için dört şahit gereklidir. Şahitlerin doğru ve güvenilir olması beklenir.⁴⁵² Eğer şahitlerden biri yalan söylerse, bu durum cezaların uygulanmasını etkileyebilir.

Yalan şahitlik, kişinin ceza gerektiren bir suçla ilgili olarak yanlış bilgi vermesi anlamına gelir ve bu durumda söz konusu şahitlik geçersiz kılır. Eğer mahkeme, şahitlerin yalan söylediğini tespit ederse, had cezası uygulanmaz. Bu, adaletin sağlanması ve hukukun üstünlüğünün korunması adına önemlidir; çünkü gerçek dışı bilgiye dayanan kararlar, hukuki süreçlerin ve ceza sisteminin güvenilirliğini zedeler.⁴⁵³

Eğer bir kişi şahitlikten vazgeçer ve bu çekilme mahkeme tarafından kabul edilirse, had cezasının uygulanması söz konusu olmaz. Bunun nedeni, şahitliğin geçersiz sayılması ve dolayısıyla suçun ispatlanamamasıdır. Şahitliğin geçerliliği, adaletin tecelli etmesinde kritik bir rol oynadığından, bu tür durumlarda suçun hukuki olarak sabit olmaması cezanın uygulanmasını engeller.⁴⁵⁴

⁴⁵² İbn Hazm, *el- Muhallâ*, 9/412-415; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 14/185-186; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 6/267, 271.

⁴⁵³ İbn Hazm, *el- Muhallâ*, 9/412-415.

⁴⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/348-350; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/332-335.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

Bu tez, İslam hukukunda yalan söylemenin fikhî hükümler üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Ahlaki bir yozlaşmanın temel göstergesi olarak kabul edilen yalanı kesin bir şekilde haram kılmıştır. Kur'an-ı Kerim, hile, yalan ve iftira gibi davranışları net bir şekilde yasaklamış, bu tür fiillerin toplumsal düzeni zedeleyip insanlar arasındaki güveni sarsacağına dikkat çekmiştir. İslam'ın getirdiği ahlak sistemi, güven, doğruluk ve dürüstlük üzerine inşa edilmiştir. Bu sebeple, müminlerin yalandan uzak durmaları, dinin temel ahlaki ilkeleri arasında yer almaktadır.

Araştırma bulguları, yalanın bazı özel durumlarda mübah olabileceğini göstermektedir; bu durumlar arasında savaş hallerinde düşmanı aldatmak, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları gidermek ve zaruret hallerinde başkalarına zarar vermemek yer almaktadır.

Bu çalışmada, Kur'an ve hadislerden elde edilen veriler ışığında yalanın çeşitlerini, zararlarını ve hukuki sonuçlarını derinlemesine ele alarak, İslam âlimlerinin bu konudaki görüşlerini analiz edilmiştir. Yalanın türlerine göre fikhî hükümler değişiklik göstermekte olup, bu durum, hukukun dinamik yapısını da gözler önüne sermektedir. Yalan, gerçeği çarpıtma anlamına gelirken, İslam'da yalanın günah olarak kabul edilmesi kasıt unsuruna bağlıdır. Kişi bilmeden veya hata ile yalan söylemişse, bu durumda günah sayılmaz. Ancak, bilerek ve kasten söylenen yalan, büyük bir günah olarak nitelendirildiğine ulaşılmıştır.

Fıkıh literatüründe yalanın hükmü niyete dayalıdır. Bir eylemin meşru bir amacı yoksa, o eylem de meşru kabul edilmez. Bu bağlamda bir insanın hayatını kurtarmak amacıyla söylenen yalan ile fitne çıkarmak için söylenen yalan arasında büyük bir fark olduğu görülmektedir. Yalanın en çirkin türü ise Allah'a ve Peygamber'e iftira atarak dine zarar verme amacını taşıyan yalandır. Fukahâ, bazı durumlarda yalanın meşru olduğunu kabul etmişlerdir; ancak bu durumlarda bile mecaz veya dolaylı bir ifade kullanmanın daha uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Yapılan analizler neticesinde, yalan ve kazf gibi davranışların oruç ibadetinin manevi boyutları üzerinde belirgin etkileri olduğu görülmüştür. Sadece bireyin ibadetinin geçerliliği ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve ahlaki boyutları da içermektedir. İslam dini, oruç ibadetinin yalnızca fiziksel açlıkla değil, ruhsal ve ahlaki bir arınma ile gerçekleşmesini öngörmektedir. Dolayısıyla, oruçlu bir bireyin yalan söylemekten ve iftiradan uzak durması

hem kendi manevi gelişimi hem de toplumsal bütünlük açısından büyük önem taşır. Zira, yalan, orucun sevabını yok eder, ancak orucun aslını bozmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Yalanın abdest veya itikaf gibi ibadetlerin geçerliliğini doğrudan etkilememekle birlikte, bu ibadetlerin ruhunu ve mükemmelliğini zedelediği bulgusuna erişilmiştir.

Satıcının alıcıya yalan söylemesi durumunda, alıcıya seçim hakkı tanınması veya aldatmanın bedelinin tazmini gerekmektedir. Şahitlikte yalan ise, İslam hukukunda en ağır suçlardan biri olarak kabul edilmekte ve bu tür yalanlar iftira kabul edilerek, ifade ve beyanları reddedildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma, İslam hukukunda ikrah (zorlama) altında yapılan zina iftirası, hırsızlık ve başkasının malını itlaf etme (yok etme) eylemlerini incelemiştir. Elde edilen bulgular, İslam hukukunun temel ilkeleri doğrultusunda, ikrah altında işlenen suçların farklı hükümlere tabi tutulduğunu göstermektedir. Zina iftirası (kazf) büyük bir suç olarak kabul edilir ve İslam hukukunda ciddi cezalar gerektirir. Ancak, ikrah altında bu suçu işleyen kişinin sorumluluğu, zorlama durumunun derecesine göre değişebilir. İkrahın aşırı olduğu durumlarda, iftirayı atan kişi kısmen ya da tamamen sorumlu tutulmayabilir, çünkü fiil zorunluluk altında gerçekleştirilmiştir. İslam hukukunda hırsızlık suçu, el kesme cezası gibi ağır sonuçlara yol açabilir. Ancak, ikrah altında yapılan hırsızlıkta cezai sorumluluk hafifletilebilir veya tamamen kaldırılabilir. Zorla yaptırılan fiillerde, failin niyet ve özgür iradesi ortadan kalktığı için sorumluluk, İslam hukukundaki cezai müeyyideler açısından farklı değerlendirilir. Başkasının malını kasıtlı olarak yok etme de tazminat gerektiren bir fiildir. Fakat bu eylem ikrah altında yapılmışsa, failin sorumluluğu sınırlı olabilir. Yine, zorlamanın şiddeti ve niteliği bu suçun fikhî hükmünü belirlemede önemli bir rol oynar. Sonuç olarak ikrah altında yapılan eylemler, kişinin iradesi dışında gerçekleştiği için hukuki açıdan farklı bir statüde ele alınmaktadır. Zina iftirası, hırsızlık ve mal itlafı gibi ağır suçlarda dahi, ikrah koşulları göz önünde bulundurularak cezai yaptırımların hafifletilmesi ya da sorumluluğun tamamen kaldırılması mümkündür. Bu durum, İslam hukukunun adalet ve merhamet ilkelerine dayandığını, suçları değerlendirirken failin niyet ve içinde bulunduğu koşulların dikkate alındığını gösterdiğine ulaşılmıştır.

İslam hukukunda yalan hem ahlaki hem de dini açıdan reddedilen bir eylemdir. Kısmi yalanlar veya yalan üzerine yapılan yeminler dahi ciddi bir şekilde cezalandırılır. Yeminle söylenen yalanlar, kişiyi büyük azapla karşı karşıya bırakabilir. Müslümanlara, yalan yerine kendi kusurlarına odaklanmaları ve doğru bir ahlak anlayışı benimsemeleri tavsiye edilmiştir. Zira, Hz. Peygamber'in, "Müslüman, elinden ve dilinden insanların zarar görmediği kişidir; mümin ise insanların canları ve malları konusunda güven duyduğu kimsedir" hadisi, güven ve doğruluğun İslam toplumunun temel yapı taşları olduğuna işaret etmektedir. Bu öğüt, modern

toplumların karşı karşıya olduğu güven bunalımına çözüm sunan önemli bir ahlaki kılavuz olarak kabul edildiği gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, İslam hukukunda yalanın yasaklanması, bireyler arası ilişkilerin korunması, toplumsal düzenin devamı ve ahlaki değlerlerin muhafazası açısından son derece önemli bir yer tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abbâdî, İbn Kâsım. *Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-Muhtâc*. İskenderiye: Darü’l-Ümme / ed-Darü’l-Alemiyye li’n-Neşr., 2007.
- Abdulgâki, Muhammed Fuad. *el-Mu’cemu’l Mufehres fî Elfazi’l- Kur’an-ı Kerim*. Beyrut: Daru’l Marife, 2005.
- Abdülhamîd, M. Muhyiddin. *el-Ahvâlü’ş-şahşiyye*. Beyrut, 1984.
- Ahıskalı, Ali Haydar Efendi. *Dürerü’l-Hukkâm Şerh-i Mecelleti’l Ahkâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.
- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd. *Rûhu’l-me‘ânî fî tefsîri’l-Kur’ânî’l-‘azîm ve’s-seb‘i’l-meşânî (Tefsîrû’l-Âlûsî)*. Beyrut: Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabî, 1999.
- Amedroz, Henry Frederick. *The Mazâlim Jurisdiction in the Ahkam Sultaniyya of Mawardi*. London: Journal of the Royal Asiatic Society, 1911.
- Apaydın, H. Yunus. “Şahit”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Armstrong, Karen. *A Biography of the Prophet*. Harper San Francisco: HarperCollins, 1992.
- Atar, Fahrettin. “Avukat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealti Lügati*. İstanbul: Kubbealti Neşriyat, 2006.
- Bedru’d-dîn el-‘Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed. *Şerhu Süneni Ebû Dâvud*. ed. Ebû’l-Munzir Ḥalîd b. İbrâhîm el-Mısrî. Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd, 1999.
- Bedru’d-dîn el-‘Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed. *‘Umdetü’l-Kārî şerhi Şahîhi’l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İhyâ’i’t-Turâşî’l-‘Arabî, ts.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed el-Ferrâ’. *Şerhu’s-sünne*. thk. Şu‘ayb el-Arnâvûd - Muhammed Züheyr eş-Şaveys. Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 2. Basım, 1403.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed el-Ferrâ’. *Tefsirü’l-Bağavi*. thk. Şu‘ayb el-Arnâvûd. Beyrut: Darul Kütübil İlmiyye, ts.
- Berâziî, Ebû Saîd Halef b. Ebi’l-Kâsım b. Süleymân el-Ezdî el-Kayrevânî. *Et-Tehzîb fî ḥtişâri’l-Müdevvene*. thk. Ebû’l-Hasen Ferid Mezîdî. Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-arabî, 1. Basım, ts.

- Berki, A. Himmer- Osman Kesicioğlu. *Hatemül Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı*. Ankara: DİB Yayınları, 2013.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 3. Basım, 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2013.
- Boynukalın, Ertuğrul. “Yemin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Boynukalın, Mehmet. *İslâm Hukukunda Zina Suçu ve Cezası*. İstanbul: MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Buhârî, Ebû ‘Abdullah Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-. *el-Edebu'l-mufred*. ed. Muhammed Fu‘âd ‘Abdubâkî. Beyrut: Daru'l-Beşa'iri'l-İslamiyye, 3. Basım, 1989.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfû'l-kınâ‘ ‘an (metn)i'l-İknâ*. thk. Muhammed Emin Zinnâvî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *‘Umdetü't-tâlib*. ed. Hasaneyn Muhammed Mahlûf. Kahire, 1379.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Şalâhiddîn el-. *Dağâ‘iku Üllî'n-Nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ*. b.y.: ‘Âlemü'l-Kütüb, 1993.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *Ahlak ve Eğitim*. İstanbul: Veciz Yayınları, 2019.
- Cemel, Ebû Dâvûd Süleymân b. Ömer b. Mansûr el-Uceylî. *Fütûhâtü'l-vehhâb bi-tavzîhi Şerhi Menheci't-tullâb*. Kahire, 1305.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur‘ân*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Ravza Yayınları, 2023.
- Cevzî, İbn Kâyyim el-. *İ‘lamu'l-muvaqqi‘în ‘an Rabbi'l-‘âlemîn*. ed. Taha Abdurrauf. b.y.: Daru'l-Cîl, 1973.
- Cezerî, ‘Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fikh ‘alâ mezâhibi'l-‘erba‘a*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-‘İlmîyye, 2003.
- Cubûrî, Hüseyin Halef. *Avarizu'l-ehliyye inde'l-usûliyyîn*. Mekke, 1988.
- Cündî, Ziyâüddîn Ebû'l-Mevedde. *El- Muhtasar*. ed. Ahmed Ali Harekât. Beyrut, 1995.
- Cürcânî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh. *El-Kâmil fî du‘afâ‘i'r-ricâl*. Beyrut, 1984.
- Cüveynî, İmâm‘ül-Harameyn. *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb. Cidde: Darül Minhâc, 2007.
- Çağrııcı, Mustafa. “Yalan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Dalgın, Nihat. *Boşanma ile İlgili Dini Hükümlere Yeni Yaklaşım ve Yorumlar, Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*. İstanbul, 1977.
- Derdîr, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *Eş-Şerhu'l-kebîr 'alâ Muhtaşarı Sîdî Halîl*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2006.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. 'Arefe ed-. *Hâşiyetu'd-Desûkî 'ala's-Şerhi'l-kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed. *Hâşiyetü 'ale's-Şerhi'l-kebîr*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Dimeşkî, Muhammed Emîn b. Ömer b. 'Abdul'azîz 'Âbidîn ed-. *el-'Ukûdu'd-duriyye fî tenkîhi'l-fetâva'l-hâmidîyye*. b.y.: y.y., ts.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İz Yayınları, 1996.
- Ebu el-Hasan Ali ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Habib el-Basri el-Bağdadi, Mâverdi. *Dünya ve Din Edebiyatı*. El-hayat kütüphane evi yayınları, 1998.
- Ebû İshak, Şirâzî. *el-Muhezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Ebu Zehre, Muhammed. *el-Ahvâlü's-şahşiyye*. Kahire, 2015.
- Ensârî, Zekerîyyâ el-. *El-Ğurerü'l-behiyye fî şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Ensârî, Zekerîyyâ el-. *Esne'l-meâlib şerhu Ravzi't-tâlib*. thk. Muhammed Muhammed Tâmir. Beyrut, 2001.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Okyânusü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*. çev. Âsım Efendi. İstanbul, 2013.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî. *İhya-i Ulûm'id- Din*. İstanbul: Aslan Yayınları, 1993.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî. *Müslümanın Ahlakı*. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2018.
- Günay, Hacı Mehmet. "Tağrîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Haccâvî, Ebü'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Makdisî. *Şerhu Manzûmeti'l-âdâbi's-şer'iyye li'l-Merdâvî*, ts.
- Haddâd, Ebû Bekir. *El-Cevheretü'n-neyyire*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2013.
- Hamd, Muhammed bin İbrahim. *El-Kezb Mazahiruhu ve İlacuhu*, ts.
- Haraşî, Muhammed b. Abdullah. *Şerhu Muhtaşarı Halîl*. Bulak, 1318.

- Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî. *Ed-Dürrü'l-muhtâr*. Nizamiye Akademi Yayınları, 2023.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtaşarı Halîl*. Kahire: Darü'l-Hadis, 2010.
- Haţţâb er-Ru'aynî, Şemseddin Ebû 'Abdullah el-. *Mevâhibu'l-celîl fî muhtaşari Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- Haţţabî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed. *Me'âlimu's-sünen*. Halep: Matba'atü'l-İlmiyye, 1932.
- Haţţabî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed. *Me'âlimu's-sünen*. Halep: Matba'atü'l-İlmiyye, 1932.
- Hemedânî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zakeriyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî. *Mu'cemü mekâyîsi'l-luğa (Mukayeseli Lugat)*. Kahire: Dar ul-Fikr Yayınları, 1979.
- Heysemî, Ebü'l-Hasan Nüreddin. *Buğyetü'r-râ'id fî tahkîki Mecma'i'z-zevâ'id*. Beyrut, 1994.
- Heytemî, Şihâbuddîn Ahmed b. Haceri. *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*. Mısır, 1328.
- Huzeyyim, Sâlih b. Nâsir. *'Ukûbetü'z-zinâ ve şürûtü tenfîzihâ*. Demmâm, 1422.
- Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Gazzâlî. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. İstanbul: Arslan Yayınları, 1993.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Dinî ve Ahlakî Kavramlar*. çev. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 1991.
- İbn Abdülber en-Nemerî. *El-İstizkârü'l-câmi' li-mezâhibi fukahâ'i'l-emşâr ve 'ulemâ'i'l-aqtâr fî mâ tezammenehü'l-Muvaţta' min me'âni'r-re'y ve'l-âşâr*. thk. Sâlim Muhammed Atâ Muhammed Alî Mu'avviz. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.
- İbn Arafe, Ebû Abdillâh Muhammed. *El-Muhtaşar fî'l-fıkḥ*. thk. Hâfız Abdurrahman Muhammed Hâyır. Müessesetü Hâlf Ahmed el-Hâbtûr li'l- A'mâli'l-Hayriyye, 1. Basım, 1435.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed. *El-Ğavânînü'l-fıkḥiyye*. Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 2010.
- İbn Dakîkul'id, Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed. *Şerḥu'l-Erba'îne ḥadişen*. İstanbul: Şifa Yayınevi, 2017.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed. *Mu'cemü mekâyîsi'l-luğa*. ed. Abdüsselâm M. Hârûn. Kahire, 1969.
- İbn Hacer, Askalânî. *El-İsabe fî Temyizi's-Sahabe*. Medine: Darü'l-İmam Müslim, 2023.

- İbn Hacer, Askalânî. *Fethu'l-Bârî*. çev. Halil Aldemir - Soner Duman. İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2013.
- İbn Hacer, Askalânî. *Sübülü's-selâm fî şerhi Bulûgi'l-merâm*. Beyrut: Darul İbn Hazm, 2003.
- İbn Hacer, el-Heytemî. *Ez-Zevâcir 'an iktirâfi'l-kebâ'ir*. Beyrut: Darul-Kutub el İlmiyye, 1993.
- İbn Hacer, el-Heytemî. *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2021.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebû'l-Faḍl Aḥmed b. 'Alî - Ez-Zehrî, Semir b. Emîn. *Bulûgu'l-Merâm min edilleti'l-Aḥkâm*. Riyad: Dâru'l-Felâḫ, ts.
- İbn Hazm. *el-Muhallâ*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslami, 2022.
- İbn Hazm. *el-Aḥlâḫ ve's-siyer fî müdâvâti'n-nüfûs*. Beyrut, 1985.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed 'Alî. *Merâtibu'l-icma' fi'l-'ibâdâti ve'l-muâmelâti ve'l-i'tikâdati*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Hibbân. *Ravzatü'l-'uḫalâ' ve nüzhetü'l-fuḫalâ'*. ed. M. Muhyiddin Abdülhamîd, vd. Beyrut, 1977.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn. *Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.
- İbn Kâdî Şühbe, Takıyüddin. *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*. Beyrut: Daru'l Kütübil İlmiyye, 2012.
- İbn Kayyim el Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *el-Fevâ'id*. Karınca ve Polen Yayıncılık, 2006.
- İbn Kayyim el Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *el-Cevâbü'l-kâfi li-men se'ele 'ani'd-devâ'i's-şâfi*. Riyad: Daru Taybe, 2006.
- İbn Kayyim el Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Medâricü's-sâlikîn*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2014.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail. *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azim*. Beyrut: Darü'l-Maarife, 1987.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Beyrut, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakudîn Abdullah. *Delilleriyle Hanbelî Fıkhı el-Muğni Muhtasarı*. çev. A Alpaslan Tuncer. Beyrut, 2015.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakudîn Abdullah. *el-Muḫni'*. Riyad: Daru Alemlî'l-Kütüb, 2005.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin. *el-Muğni*, ts.

- İbn Manzûr, Ebu'l- Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisanu'l-Arabi'l-Muhit*. Beyrut: Dâru'l Fikr, 1994.
- İbn Miskeveyh, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. Ya'kûb. *Tehzîbü'l-ahlâk*. Beyrut, 1398.
- İbn Müflih, Burhâneddin. *el-Mübdî 'fî şerhi'l-Mukni'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Müflih, Şemseddin. *Kitâbü'l-Fürû'*. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 2002.
- İbn Nâcî, Ebü'l-Kâsım b. Âsâ b. Nâcî et-Tenûhî el-Kayrevânî. *Şerh 'alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*, ts.
- İbn Nâsirüddin, Ebû Bekr Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Kaysî. *Er-Reddû'l-vâfir 'alâ men ze'ame bi-enne men semmâ İbn Teymiyye*. el Mektebül İslami, 2011.
- İbn Nüceym, Zeynüddin. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd dekâik*. Lübnan: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd, Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l Muktesid*. Mısır, ts.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî. *el-Mukaddimât*. Beyrut, 1984.
- İbn Teymiyye, Taqıyyüddîn. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. ed. 'Abdurrahmân b. Muhammed. Medine: Mecma' el-Melik Faḥd, 1995.
- İbnu'l-Esîr, Ebü'l-Hasen Alî b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm b. Abdilvâhid eş-Şeybânî-el-Cezerî İzzüddîn. *En-Nihâye fî ğarîbi'l-ḥadîs ve'l-eşer*. Demmam: Dar İbni'l Cevzi, 2019.
- İbnu'l-Esîr, Ebü'l-Hasen Alî b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm b. Abdilvâhid eş-Şeybânî-el-Cezerî İzzüddîn. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-şahâbe (Aḥbârü's-şahâbe)*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2010.
- İbnu'l-Meḥâmilî, Ahmed b. Muhammed. *el-Lubâb fî fıkhi's-Şafi'î*. ed. Abdülkerim el-Umrî. Medine: Dâru'l-Buhârî, 1996.
- İbnu'l – Hümam, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid. *Şerh 'u Fethi'l Kadîr*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- İbnü'l- Cevzî, Ebü'l- Ferec. *Et- Tebsira*. Kahire: Merkez Necibeveyh, 2012.
- İbnü'l Hüâmâm. *Fethu'l-kadîr li'l-'âcizi'l-fakîr*. Kuveyt, 1986.
- İbnü'n- Neccâr el- Fütûhî, Ebû Bekr (Ebü'l-Beka) Takıyyüddîn. *Muntehe'l-irâdât fî cem'i'l-Mukni' ma'a't-Tenkîḥ ve ziyâdât*. Şam: Dar'ün Nevadir, 2013.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaṭṭa'*. nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf. Kahire: y.y., 1382/1962.

- İmrânî, Yahyâ b. Ebü'l- Hayr. *el-Beyân*. ed. Kâsım Muhammed en-Nûrî. Cidde: Dârul Minhâc, 2000.
- İsfahani, Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Muhammed. *Kur'an-ı Kerim Kelimelerinin Tefsiri*. Lübnan: Dar el-Kütüb el-İlmiyye, 1997.
- İsfehânî, Râgıb. *Ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*. ed. Ebü'l-Yezîd el-Acemî. Kahire, 1405.
- İsfehânî, Râgıb. *Ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*. ed. Ebü'l-Yezîd el-Acemî. Kahire, 1405.
- İsfehânî, Râgıb. *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. çev. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2016.
- İsfehânî, Râgıb. *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. çev. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2016.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ. *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id (fî şerhi Şahîh)i Müslim*. thk. Muhammed Hasan İsmail. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ. *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id (fî şerhi Şahîh)i Müslim*. thk. Muhammed Hasan İsmail. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006.
- Kalyûbî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme. *Hâşiyetü'l-Kalyûbî 'alâ Şerhi'l-Maḥallî 'ale'l-Minhâc (Nevevî'nin Minhâcü't-tâlibîn'ine ait şerhin hâşiyesidir)*. Kahire, 1306.
- Karâfî, Şehâbeddin. *ez-Zahîre (fî'l-fıkḥ)*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008.
- Karagöz, İsmail. *Oruç İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1974.
- Karaman, Hayrettin, Vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Karaman, Hayrettin, Vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Kâsânî, Ahmed. *Bedâiü's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*. Beyrut: Darul Kitab el- Arabiyye, 1982.
- Kâsımî, Abdulmelik b. Muhammed. *Yalan*, ts.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *İrşâdü's- Sâri*. çev. Hüseyin Yıldız. Ocak Yayıncılık, 2019.
- Kâtib, Çelebi. *Süllemü'l-vüṣûl ilâ tabakâti'l-fuḥûl*. İstanbul: Merkezü'l-Ebhâsli't-Târîh ve'l-Fünûn ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye (IRCICA), 2010.
- Kefevî, Ebü'l-Bekâ. *el-Külliyât*. ed. Adnân Dervîş - Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Müesseses-Risale yayınevi, ts.
- Koç, Bozkurt. “Çatışma Bağlamında Yalan ve Din İlişkisi”. *Dini Araştırmalar Dergisi*.
- Ḳudâme, el-Maḳdisî İbn. *el-Kâfî fî fıkḥi'l-İmâm Ahmed*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Kuranî, Ahmed Bin İsmail Bin Osman Bin Muhammed. *el Kevserul Cari İla Riyad Ehadisil Buhari*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2012.

- Ḳurtûbî vd. *el-Câmi 'li-ahkâmi'l-Ḳur'an*. Ḳâhire: Dâru'l-Kütüb el-Mişriyye, 1964.
- Kurtubî, İbn Battâl. *Sahih-ul Buhari'nin şerhi*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2015.
- Kurtûbî, Muhammed b. Ahmed. *el-Cami li Ahkami'l Kur'an*. Beyrut: Daru İhyai't-turasi'l-Arabi, 1985.
- Kurtûbî, Muhammed b. Ahmed. *el-Cami li Ahkami'l Kur'an*. Beyrut: Daru İhyai't-turasi'l-Arabi, 1985.
- Lings, Martin. *Muhammed: His Life Based on the Earliest Sources*. Vermont, 1983.
- Mağribî, İbnü'l- Kattân el-. *el-İknâ' fî mesâ'ili'l-icmâ' (el-İcmâ')*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *el-Müdevvene*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- Mansur, Ahmed Fâris b. Yûsuf. *Makayisü'l-Lügat*, ts.
- Mansur, Ahmed Fâris b. Yûsuf. *Makayisü'l-Lügat*, ts.
- Mâverdi, Ebu el-Hasan Ali ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Habib el-Basri el-Bağdadi. *Dünya ve Din Edebiyatı*. el-Hayat kütüphane evi, 1998.
- Mâverdi, Ebu el-Hasan Ali ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Habib el-Basri el-Bağdadi. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. Ali M. Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut, 1994.
- Mâverdi, Ebu el-Hasan Ali ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Habib el-Basri el-Bağdadi. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. Ali M. Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut, 1994.
- Merdâvî, Ali b. Süleyman. *el-İnşâf fî ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-ḥilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*. thk. M. Hâmid el-Fıkî. Beyrut, 1986.
- Mergînânî, Burhâneddin. *Bidâyetü'l-mübtedî*. İstanbul: Elif Kitabevi, 2016.
- Mergînânî, Burhâneddin. *el-Hidâye*. Beyrut: Dar'ül Erkam, ts.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. Beyrut, 1998.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. Beyrut, 1998.
- Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım. *Et-Tâc ve'l-iklîl 'alâ (bi-şerhi) Muhtaşarı Halîl*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002.
- Mevvâk, Muhammed b. Yûsuf Ebi'l-Kâsım el-. *et-Tâc ve'l-iklîl li- Muhtaşarı Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Meydânî el-Guneymî Ed-Dımaşkî, 'Abdülğanî b. Tâlib b. Hammâde - 'Abdülhamid, Muhammed Muḥyiddin el-. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

- Mısırî ez-Zerkeşî, Şemsüddîn Muhammed b. 'Abdillâh el-. *Şerhu 'z-Zerkeşî 'alâ muhtaşari'l-Hıraķî*. b.y.: Dâru'l-'Ubeykân, 1993.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Muhammed İlîş, Ebû Abdillâh. *Fethu'l-'aliyyi'l-mâlik fî'l-fetvâ 'alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*. Kahire, 1958.
- Mustafavî, Hasan b. Muhammed Rahîm et-Tebrîzî. *Et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Mustafavî, Hasan b. Muhammed Rahîm et-Tebrîzî. *Et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Tuhfetü'l-aḥveẓî şerhu Câmi 'i t-Tirmizî*. Kâhire: Daru'l-Hadis, 2001.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf. *Et-Tevkîf alâ Mühimmâti't-Taârîf*. Beyrut: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 2002.
- Münâvî, Zeynu'd-dîn 'Abdurra'ûf b. Tâcu'l-'Ârifîn. *Feyḍu'l-kadîr şerhu'l-Câmi 'i ş-Şağîr*. Mısır: el-Mektebetü'l-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1937.
- Müneccid, Muhammed Salih. *Şeyh Muhammed el-Münccid'in Dersleri*, ts.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin Müslim b. el- Haccac b. *el- Camiu's Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Necdî, 'Uşmân b. Aḥmed b. Sa'îd İbn Kâid en-. *Muntehâ'l-İrâdât (fî Cem 'i'l-Mukni ' me'a't-Tenkîḥ ve Ziyâdât) me'a Hâşiyeti'l-Muntehâ li'bni'l-Kâid*. b.y.: Mü'essesetü'r-Risâle, 1999.
- Nefrâvî, Aḥmed b. Ğanîm b. Sâlim en-. *el-Fevâkiḥu'd-Devvânî 'alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Ḳayravânî*. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1995.
- Nemerî, İbn Abdülber. *el-Kâfî fî fîrû 'i'l-Mâlikiyye*. Mansure: Darü'l-Gaddi'l-Cedid, 2014.
- Nevevî. *Hilyetü'l-ebrâr ve şî'ârü'l-aḥyâr fî telḥîşî'd-da 'avât ve'l-ezkâri'l-müstehabbe fî'l-leyl ve'n-nehâr*. İ'tisam Yayıncılık, ts.
- Nevevî. *Hilyetü'l-ebrâr ve şî'ârü'l-aḥyâr fî telḥîşî'd-da 'avât ve'l-ezkâri'l-müstehabbe fî'l-leyl ve'n-nehâr*. İ'tisam Yayıncılık, ts.
- Nevevî. *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttakîn*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. Beyrut, 1992.
- Nevevî. *Şerhu Sahîh-i Müslim*. Beyrut, 1987.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muḥyi'd-Dîn Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc şerhu şaḥîhi Müslim b. el-Haccâc*. Beyrut: Dâru İḥyâ'i't-Turâşî'l-'Arabî, 2. Basım, 1972.

- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref. *Minhâcu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttaķîn fi'l-fikh*. ed. Kâsım Ahmed 'Avvaḍ. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2005.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref. *Ravḍatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttaķîn*. ed. Zuheyr eş-Şâşî. Beyrut: el Mektebetü'l-İslâmî, 1991.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû 'şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
- Nursî, Said. *İşaratü'l-İ'câz*. çev. Abdülkadir Badıllı. İstanbul: İttihad Yayınları, 2004.
- Özbek, Abdullah. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*. Konya: Esra Yayınları, 1994.
- Öztürk, Mustafa. *'den Ahlâk Ölçüleri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Parlatır, İsmail vd. *Türkçe Sözlük (TDK)*. Hamza, 1998.
- Râfî, Abdülkerîm b. Muhammed. *Eş-Şerhu'l-kebîr*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2015.
- Râğib el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muḥammed b. er-. *el-Müfredât fi ġaribi'l-Kur'an*. ed. Şafvân 'Adnan ed-Dâvûdî. Dimaşk: Daru'l-Kalem; Daru's-Şâmiyye, ts.
- Râzî, Fahreddin. *Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu'l-Gayb*. çev. Suat Yıldırım. Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.
- Remlî. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. Mısır: Mustafa el Babi el Halebi Matbaası, 1968.
- Remlî, Şemseddin. *Hâşîye 'ale'l- 'Ubâb*, ts.
- Ruşd, Ebû'l-Velîd Muḥammed b. Ahmed b. *el-Beyân ve't-tahşîl ve's-şerhu ve't-tevcîhu ve't-ta'lîl li mesâili'l-musteḥrace*. ed. Muḥammed Hacı ve Âḥarûn. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1988.
- Safedî, Ebû's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn. *el-Vâfî bi'l-vefeyât*. Beyrut: el-Ma'hedü'l-Almani li'l-Ebhasi's-Şerkiyye, 2009.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî. *el-Keşf ve'l-beyân*. Beyrut: Darül-Kütübîl-İlmiyye, 2014.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları, 2011.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed. *Hâşîyetü's-Şâvî 'alâ Tefsîri'l-Celâleyn*. Mansure: Darü'l-Gaddi'l-Cedid, 2017.
- Sa'dî İbn Şâs, Ebû Muḥammed es-. *'İkdu'l-cevâhiri's-semeniyye fi mezhebi 'âlimi'l-Medîne*. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 2003.
- Seffârîni, Ebû'l-Avn (Ebû Abdillâh) Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Sâlim. *Ġıẓâ'ü'l-elbâb şerhu Manzûmeti'l-âdâb*. Beyrut: Darül-Beşairil-İslamiyye, 2022.
- Sellâm, Ebû Ubeyd Kâsım. *Ġaribu'l-Hadis*, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Mebûsât*. çev. M. Cevat Akşit, Vd. İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.

- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî. *el-Üm*. İskenderiyye: Ed-Darü'l-Alemiyye li'n-Neşri vet Tevzi, 2018.
- Şevkânî. *Neylû'l-evâtâr şerhu Münteķa'l-aḥbâr*. thk. Usamuddin es-Sebâbatî. Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1993.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *el-Bedrü't-tâli' bi-meḥâsini men ba'de'l-karni's-sâbi*. Beyrut: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 2010.
- Şevkânî, Muhammed b. 'Alî b. Muhammed. *Neylu'l-evâtâr*. Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1993.
- Şeyh Nizam ve Cemaatün min Ulemai'l-Hind. *el-Fetâva'l-Hindiyye (el-Âlemgîriyye)*. Beyrut: Daru Sadır, 1991.
- Şirbinî, Haatîb. *Muḡni'l-muḥtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâ*. thk. Ali M. Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut, 2006.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Kahire: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Ṭaberî vd. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'an*. b.y.: Mü'essesetü'r-Risâle, 2000.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Baḡdâdî. *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*. Beyrut, ts.
- Tebriẓî, Hasan b. Muhammed Rahîm. *Et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Tahran: İ'timad Matbaası, ts.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Ali. *Mevsû'atü Keşşâfi ıṣṭilâḥâti'l-fünûn*. thk. Ali Dahrûc - Abdullah Hâlidî. Beyrut, 1996.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çaḡrı Yayınları, 1992.
- Toven, Mehmet Bahaeddin. *Yeni Türkçe Lügat*. ed. Abdülkadir Hayber. Ankara: TDK Yay, 2004.
- Udeh, Abdülkadir. *Et-Teşrîu'l-Cinâiyyi'l-İslâmi Mukarinen bi'l-Kanuni'l-Vad'i*. Beyrut, ts.
- Useymim, Muhammed b. Salih. *Fethu zî'l-celâli ve'l-ikrâm bi-şerḥi Bulûḡi'l-merâm*. Riyad, 2012.
- Useymim, Muhammed b. Salih. *el-Ḳavlü'l-müfîd 'alâ Kitâbi't-Tevḥîd*. ed. Süleyman b. Abdullah b. Hammûd - Hâlid b. Ali b. Muhammed el-Müşeykîh. Riyad, 1995.
- Useymim, Muhammed b. Salih. *Fâtiha ve Bakara surelerinin tefsiri*. çev. Ahmet Aslanoḡlu. İstanbul, 2016.
- Useymim, Muhammed b. Salih. *Şerḥu Riyâzi's-şâlihîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, İstanbul: Guraba Yayınları, 2019.
- Üstün, Yakup. *Peygamberimiz Hz. Muhammed*. Ankara: TDV Yayınları, 1984.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 2007.

- Yenişehirî, Abdullah Efendi. *Behcetü'l-fetâvâ*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2011.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî. *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc. Kuveyt: Matbaatu Hukümetü Kuveyt, 2001.
- Zehebî, Ebu Abdillâh Şemsüddin Muhammed. *el-Kabair*. ed. Naser bin Ahmad al-Dumyati. Mısır: Dar İbn Receb yayınevi, 2003.
- Zehebi, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru A'lamü'n-Nübelâ*. Beyrut: Müessesetü'r risale, 2020.
- Zekeriyyâ, el-Enşârî. *Esne'l-me'tâlib şerhu Ravdi't-tâlib*. b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an Hakâikı Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücuhi't-Te'vîl*. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, ts.
- Zencânî, Ebû'l-Menâkıb Şihâbeddîn Mahmûd b. Ahmed ez-. *Tahrîc'ul-furû'ale'l-uşûl*. ed. Muhammed Edîb Şâlih. Beyrut: Muessetu er-Risâle, 2. Basım, 1398.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî. *Habâya'z-zevâyâ*. thk. Abdulkadir Abdullah el-Ânî. Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 1986.
- Zeydan, Abdulkerim. *el-Câmi'fi'l-fikhi'l-İslâmî el-Mufasssal*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2012.
- Zeylâî, Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf. *Naşbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*. thk. Muhammed Avâme. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1. Basım, 1997.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn. *el-A'lâm*. Beyrut: Dârü'l-ilm li'l-Melâyîn, 1984.
- Zuhayli, Muhammed. *el mutemed fi fikhi'l şafiî*. Dımaşk: Daru'l Kalem, 2023.
- Zühaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*. Dımaşk, 1404.
- Ulayş, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *Minehu'l-Celil Şerhu Muhtaşarı Halil*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989.
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, ts.

ÖZ GEÇMİŞ**Fatma Zehra KUMRAL****Öğrenim Bilgisi**

Yüksek Lisans	Amasya Üniversitesi
Başlangıç bitiş tarihi	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı (Doç. Dr. Murat POLAT)
Lisans	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Bildiği Yabancı Diller	Almanca/Arapça/ İngilizce
İş Deneyimi	İGMG (Almanya) 2020-2022 Fahri Görevli DİTİB (Almanya) 2023 Sözleşmeli Din Görevlisi (şu anda Annelik izninde)
İletişim	